

Ur Fjärde Internationalen 7-8/72 (Lögnens renässans)

Övriga artiklar som ingår i "Lögnens renässans":

[Inledning till "Lögnens renässans"](#), [Utvecklingen i Sovjet](#), [Om kinesiska revolutionen 1925-27](#), [Om marxistisk kultursyn](#), [Lögnens renässans: Avslutning](#) och [200 lögner om trotskismen](#)

Kenth-Åke Andersson Om Moskvarättegångarna

Moskvarättegångarna gick ut på att misskreditera och utrota all opposition. Därför "mobiliserades" massorna för att fördöma de åtalade. Ovan ett möte i en fabrik i Moskva 1936, där arbetarna "kräver" (banderollen): "Utplåna Trotskijs och Zinovjevs mördarliga – detta är det arbetande folkets krav".

Introduktion

KÅA:s redogörelse för och analys av Moskvarättegångarna står sig fortfarande utmärkt, även om det efter Sovjetunionens sammanbrott kommit fram mycket mer dokumentariskt material. Idag är en del av de sovjetiska arkiven öppna för forskning och därför finns ofta primärkällor för uppgifter som tidigare måste hämtas från andrahandskällor (avhoppare, "kremlologer", borgerliga historiker osv), helt enkelt för att det inte fanns annat. Exempelvis använder KÅA ganska mycket av f d brittiske kommunisten, sedermera antikommunistiske historikern Robert Conquests bok *Den stora terrorn*, som bygger mycket på andrahandskällor. KÅA återger t ex Conquests siffror för "den stora terrorns" omfattning, som Conquest fått fram via andrahandskällor och beräkningar som bl a bygger på befolkningsstatistik och som därför är osäkra. Sovjetarkiven har inneburit att vi idag *vet* mycket mer om detta. Givetvis är även dessa uppgifter ofullständiga – det är f ö osannolikt att man någonsin kommer att få fram hela sanningen, eftersom allt troligen inte finns dokumenterat – delar av arkiven kan vara förstörda osv och allt är heller inte okontroversiellt – men otvivelaktigt så har tillgången till sovjetarkiven gett unika

möjligheter att tränga djupare in i hemligheterna bakom 30-talets omfattande terror i Sovjetunionen.

Som redan påpekats så står sig KÅA:s artikel om Moskvarättegångarna fortfarande mycket bra, men jag har inte kunnat motstå frestelsen att lite här och var lägga in kommentarer som bygger på nya uppgifter från främst sovjetarkiven, bl a när det gäller utrensningarnas omfattning m m. Dessa tilläggen är skrivna inom hakparenteser, dvs [], och är signerade med *MF*.

Kompletterande dokumentation (bl a de stenografiska protokollen från de tre Moskva-processerna), samt flera artiklar som bygger på nya källor (bl a om Bucharin) finns på webbplatsen *marxistarkiv.se*.

OBS: Kapitlet om Moskvarättegångarna i Wickman-Gustafssons bok som KÅA polemiserar mot finns på Marxistarkivet: [Moskvaprocesserna — En femtekolonn tillintetgörs](#)

Martin Fahlgren

Moskvarättegångarna

Ingenting får naturligtvis saknas i WGs beskrivning av de illvilliga trotskisterna. Efter det sofistikerade kapitlet om den ekonomiska politiken på 1920-talet, *dumdrygheterna* om den sovjetiska kulturpolitiken och *historieförfalskningarna* om den kinesiska revolutionen är det nu dags att trola fram *vidskepseln*: Moskva-processerna 1936-38 hålls av WG fram som det slutliga och avgörande exemplet på att trotskismen stöder fascismen och kapitalismen. Och bevisen? Ja, säger WG, de anklagade bekände ju sina brott och några motbevis kunde inte läggas fram. Om anklagelserna varit oriktiga ”vore det besynnerligt om inte svaga punkter snabbt skulle ha avslöjats” (s.181). Trotskij skröt ju med att han kunde vederlägga anklagelserna, men ”varför har han då inte kunnat lägga fram ett enda bevis, som har avslöjat någon enda väsentlig punkt i Moskva-rättegångarna” (s. 177) frågar författarna. Besynnerligare är dock att författarna så hastigt och lustigt glömt bort att en sådan vederläggning faktiskt skedde, nämligen den ”moträttegång” som hölls i Mexiko 1937 och som efter en noggrann genomgång av rättegångarna lade fram domslutet att dessa var förfalskade och att Trotskij och de anklagade var fullständigt oskyldiga. Författarna är inte okunniga om detta; i sin litteraturförteckning upptar de t.o.m. protokollen från denna ”moträttegång”, *The Case of Leon Trotsky*¹, ett imponerande arbete på 600 sidor som innehåller en utomordentlig rikedom på argument, analyser och motbevis. Har WG läst igenom denna bok? I så fall, varför låtsas man om att den inte finns? Om de inte läst den, varför är den då med i deras litteraturförteckning?

”I själva verket är Trotskijs ståndpunkt orimlig” berättar författarna istället initierat (s. 177). Han fick se sig besegrad av den överväldigande mängden av bevis som lades fram. Men vad exakt bevisade då rättegångarna? WG vet besked. De berättar att rättegångarna ”med full bevisning” klargjorde att trotskisterna hade förbindelse med de tyska och japanska fascisterna

¹ Utöver denna bok från 1937 [som finns i svensk översättning, se nedan], består Trotskijs försvarsmaterial av ett 100-tal artiklar om rättegångarna. De flesta av dem är publicerade i serien *Writings of Leon Trotsky* bd. 1934-35 (om mordet på Kirov), 1935-36, 1937-38. Dessutom har ytterligare några artiklar varit oss tillgängliga i avskrifter och fotostater. På franska finns en bok om rättegångarna av Trotskij, *Les crimes de Staline*, vilken behandlar den första rättegången. Ytterligare två skrifter bör här nämnas som försvarsskrifter av Trotskijs sak: Leon Sedov, *Rotbuch über den Moskauer Prozess* (1937; reprint 1971) och M. Shachtman, *Behind the Moscow Trial* (1936). [*Tillägg av MF*: De flesta dokument som K-Å hänvisar till finns tillgängliga på Internet. Många av de på engelska finns även i svenska översättningar:

Trotskij, *Stalins brott*: marxistarkiv.se/klassiker/trotskij/1937/Stalins_brott.pdf

Sedov, *Rödbok om Moskvarättegångarna*: marxistarkiv.se/klassiker/sedov/sedov-rodboken.pdf

Fallet Leo Trotskij (Dewey-kommissionens rapport): marxistarkiv.se/klassiker/trotskij/1937/fallet_leo_trotskij.pdf

Shachtman, *Bakom Moskvarättegången*: marxistarkiv.se/klassiker/shachtman/bakom_moskvarattegangen.pdf

Trotsky *Writings*...: www.marxists.org/archive/trotsky/works/]

och att de samarbetat för att försvaga byråkratin i Sovjetunionen; att trotskisterna utlämnat spionagemeddelanden; att de ville upprätta en 'bolsjevik-leninistisk' regering i Sovjetunionen med hjälp av den tyska och japanska fascismen och ge tillfälliga koncessioner till utländska kapitalister; att de mördat Kirov och strävat efter att mörda andra ledande män, främst Stalin; och att de vidare arrangerat olyckor i gruvor och hängett sig åt andra former av industrisabotage (s. 176). Varför förde trotskisterna denna underliga politik? WG har en teori färdig: Trotskij var en fanatiker, som trodde att Stalin drev Sovjetunionen mot undergången, och att endast hans eget makttillträde kunde lösa landets problem. Men när han nu ville ha makten, måste han söka stöd utanför landet, eftersom folket var emot hans politik. Då fanns det bara fascismen. Trotskij trodde i sin drömvärld att han kunde utnyttja fascismen för sina egna syften. WG lägger ut texten om denna "trotskistiska" strategi:

Sedan trotskisterna gjort dessa och liknande eftergifter räknade de uppenbarligen med att kunna spela ut de olika staterna mot varandra och så småningom driva ut de imperialistiska angriparna på samma sätt som gjorts i Sovjet 1918-21. Det är fullt möjligt att se denna strategi som en tillämpning av 'det aktiva avvaktandets' politik. Trotskij torde ha insett, att ekvationen innehöll många obekanta, men antingen detta eller passivt åse Sovjetunionens slutgiltiga undergång. (s. 175)

Sålunda: "med full bevisning" klargjorde Moskvarättegångarna att Trotskij för att genomföra sitt program tvingades söka sig skumma allierade, vilka han trodde sig kunna utnyttja.

Denna slutsats byggs under av en hel serie uttalanden av olika och högst skiftande auktoriteter, vilket ansett Moskvarättegångarna riktiga. Följande märkliga sanningsvittnen får träda fram på scenen: "den gentemot arbetarklassen och socialismen ytterligt fientliga professorn Anton Karlgren" (s.178), historikern F.L. Schuman (s. 178) [felstavat i boken: Shuman], den amerikanske ambassadören Joseph E. Davies² (s.178), de fumliga och patetiska fabianerna, makarna Webbs (s. 180) och "den reaktionära historikern Palmer"³ (s. 180). När vi hört deras uttalanden och svalkat oss med lite Stalinsk självkritik – högst imaginär också den här gången⁴ – är det så dags för ett litet "tankeexperiment", där Trotskijs kamp mot den stalinistiska byråkratin i ett verkligt djärvt och nyskapande historiskt grepp jämförs med – Alkibiades' roll i det Peloponnesiska kriget (s. 182f.). Experimentet var måhända lite för vidlyftigt och författarna upphör

² Davies tycks vara extra populär i KFML. Hans vittnesmål citeras med gillande både av WG och av docenten Bo Gustafsson (DN 16.4.1969). Vi har tidigare pekat på att Davies' bedömning av rättegångarna vilar på en politisk värdering av den sovjetiska regimen: "Lenins och Trotskijs Ryssland – bolsjevikrevolutionens Ryssland – existerar inte längre". Istället upprättade Stalin statskapitalism i Ryssland, enligt Davies, som har mycket svårt att dölja sin förtjusning. (Se inledningen till Partisanförlagets reprintutgåva av [Protokoll från 1936 års Moskva-rättegång](#)). Angående Davies remarkabla bok *Mission to Moscow* [svenska: *På uppdrag i Moskva – MF*] kan man kanske också nämna att den efter en vink från Roosevelt-regimen blev film i Hollywood 1943. I en scen fick man t.o.m. se när Trotskij förhandlade med Ribbentrop (!), men den förfälsknigen var för grov och klipptes bort. Biopubliken kunde ju få en obehaglig påminnelse om att det faktiskt varit en annan person som förhandlat med Ribbentrop 1939. I maj 1943 kom Davies till Moskva med ett ex. av filmen i bagaget. Den visades vid en sluten session för de förväntansfulla sovjetiska ledarna, som blev mycket förtjusta över resultatet. Visningen råkade sammanfalla med Kominterns upplösning och Davies fick möjlighet att för Stalin i egen hög person uttrycka sin stora uppskattning över detta steg. Se: A. Werth, *Russia at War 1941-45* (Pan books 1964), s. 609; G. Orwell, *The Collected Essays, Journalism and Letters...* vol.4 In Front of Your Nose 1945-50 (Penguin Books 1970), s. 189; J. Hansen, Foreword to *Leon Trotsky's Stalin's Frame-Up System and the Moscow Trials* (Pioneer Publishers 1950), s. xviii. Den senare boken är ett särtryck av Trotskijs sluttal inför Dewey-kommissionen [Detta finns i svensk översättning på marxist-arkivet: [Slutanförande inför Dewey-kommissionen](#)]

³ Det skadar inte att titta på vilka storslagna argument som WGs auktoriteter anför för sina ståndpunkter. Hos Palmer är det fråga om ett analogibevis: "Möjligen hade, som det senare androgs, några trotskister konspirerat med några tyskar om att störta och efterträda Stalin. Detta förefaller mindre osannolikt när man erinrar sig, att det var tyskarna som sände Lenin till Ryssland 1917." (!!!), Palmer, *Nya tidens världshistoria II* (Svenska bokförlaget 1963), s. 253.

⁴ Stalin låtsas i sitt tal vid kongressen 1939 inte ens om att det förekommit en utrensning 1936-38. Vad han talar om och kritiserar lite vagt är en mindre utrensning 1933-36, vilket klart och tydligt framgår av den av WG åberopade texten. (Stalin. *Leninismens problem*, s. 896)

snabbt med sina experiment i tänkandets svåra konst och slutar istället sitt kapitel med en from förhoppning:

Vi är förvissade om att den trotskistiska parallell vi sett i vårt eget sekel av var och en – som inte är skumögd av klassfördomar – ska bedömas på samma sätt, sedan han satt sig in i sakfrågan. (s. 183)

Hur vederbörande ska få tag i ”sakfrågan” meddelar författarna tyvärr inte. Ty efter denna lilla rekapitulation är det dags för ett pinsamt avslöjande: den ”trotskistiska ekvation” som WG summerar var nog en lite för smart uträkning. Den fabrikation vi får se i deras bok måste ges stämpeln ”Made in Uppsala”. Den bär inte ens Stalins signatur, utan enbart Kurt Wickmans och Lars Gustafssons. Dessa figurer har ett så rymligt samvete – eller skall vi kanske snarare säga att de går i mästartens fotspår? – att **de t.o.m. förfalskar sina egna stalinistiska källor!** De ”resultat” som rättegångarna ”med full bevisning” skall ha lagt fram har ingen som helst motsvarighet i de tryckta rättegångsprotokollen, där de åtalade anklagas för fullständigt andra brott. Det står ingenstans i anklagelseakterna att ”trotskisterna” avsåg att upprätta sin egen regering, och att de endast ville utnyttja fascismen för sina egna syften. Den ”ekvationen” existerar endast i WGs fantasi. I protokollen är man mindre finkänslig och ”avslöjar” att ”trotskisternas” enda syfte var att **krossa socialismen i landet och återupprätta kapitalismen.**

Det är verkligen tråkigt. WGs fina psykologiska teorier som onekligen är bättre avpassade för dagens läge och vilka visar att de har en viss känsla för att lögnen inte får vara för grova, smulas dessvärre sönder av den burduse och klumpige Stalin, som inte kände några sådana gränser. Vi lämnar efter detta de Wickmanska förfalskningarna åt sidan – vi antar att KFMLr kommer att ha en del att säga om dessa revideringar av Stalin – och ger oss istället i direkt kast med de Stalinska lögnerna.

Under 1930-talet började man även att förfalska fotografier. Originalet ovan togs 5 maj 1920 (utanför Bolsjoj-teatern) i Moskva. I det nedre har Kamenev och Trotskij retuscherats bort.

Rättegångarna – en kronologi och översikt

Uttrycket ”Moskva-rättegångarna” används för att beskriva de tre rättegångar som ägde rum i Moskva i augusti 1936, januari 1937 och mars 1938. Beskrivningen är adekvat. Det finns ett starkt inre samband mellan rättegångarna, och sammantagna bildar de inledning resp. avslutning på en omfattande utrensningsaktion inom det kommunistiska partiet, den stalinistiska statsapparaten och det sovjetiska samhället. Rättegångarna är endast de mest synliga delarna av ett enormt isberg. Dess nedre regioner är inte utforskade, och vi vet än idag inte den verkliga omfattningen av utrensningarna. I detta avsnitt skall vi börja med att sammanfatta den kunskap vi äger idag om denna fas i den stalinistiska rörelsens historia. Rättegångarna utgör ett samband genom att de anklagade stod inför rätta för samma brott och de beskylldes för att gemensamt ha planerat en enorm sammansvärjning mot den Stalinska ledningen. En anklagelse som ideligen återkom och som bildar en inledning till hela utrensningen var mordet på Kirov. Det kan därför vara lämpligt att börja med det. Vi får i förbifarten också lite information om hur det sovjetiska rättsväsendet fungerade under Stalin.

Den 1 december 1934 mördades Kirov – ordf. i kommunistpartiets Leningradavdelning – av en ung Komsomolmedlem, Nikolajev. Han hade gått in i det välbevakade Smolnij och skjutit Kirov i korridoren utanför hans rum.

Mordet på Kirov fick en omedelbar snöbollseffekt och ekot av skottet skulle fortfarande höras fyra år senare, när utrensningarna och rättegångarna kulminerade. En vecka efter mordet avrättades sammanlagt 104 personer, vilka i pressen påstods vara 66 ansvariga för mordet. De beskrevs som vitgardister och reaktionärer, men deras namn publicerades aldrig. Ytterligare en vecka senare, dvs. i mitten av december, började man i den ryska pressen dra in Zinovjevs och Kamenevs namn i mordet, och strax därefter meddelades att dessa två ledande gamla bolsjevikar arresterats tillsammans med medlemmar i den forna Zinovjev-oppositionen 1925-26. I Tass-meddelandet hette det att det inte fanns några bevis för att de var inblandade i mordet och därför (!) överlämnades de till administrativa åtgärder istället för att åtalas i den rättegång som samtidigt inleddes mot Nikolajev och 13 andra politiskt okända personer. I denna rättegång nämndes inte heller Zinovjev och Kamenev med ett ord. Istället drogs nu ett annat namn in: Trotskijs. Nikolajev berättade nämligen inför rätten att han sammanträffat med en utländsk konsul, som erbjudit honom 5.000 rubel om han i gengäld fick ett brev från Nikolajev till Trotskij. Punkt och slut. Ingen ställer några frågor. Vem var konsuln? Varför ville han ha ett brev? Skrev Nikolajev brevet? Inga frågor, inga svar. Konsuln försvinner omedelbart i kulisserna och återkommer inte.⁵

Den första rättegången slutade med att Nikolajev och de andra åtalade dömdes till döden och avrättades. I rättegången lade man inte fram några bevis för något samröre med Zinovjev, Kamenev eller Trotskij. Det hindrade inte att man i mitten av januari 1935 inledde en ny rättegång, denna gång just mot Zinovjev, Kamenev och deras f.d. anhängare. De anklagades för att i hemlighet ha eftersträvat att återupprätta kapitalismen i Sovjet och för att ha en moralisk skuld till mordet på Kirov. Genom sin oppositionsverksamhet hade de minskat statens och partiets auktoritet och därigenom hade Nikolajev indirekt fått uppmuntran till sitt dåd. De ”bekände”

⁵ För en analys av mordet på Kirov så som det kunde göras med hjälp av samtida dokument, se Trotskijs broschyr ”The Stalinist Bureaucracy and the Kirov Assassination”, lättast tillgänglig i *Writings...1934-35* (Pathfinder Press 1971), s. 112-131 [finns på marxistarkivet i svensk översättning, se [Den stalinistiska byråkratin och mordet på Kirov – MF](#)]. Mindre artiklar i samma volym, s. 132-156 behandlar också mordet på Kirov. Se även L. Sedov, *Rotbuch über den Moskauer Prozess* (Antwerpen 1937; reprint Spartakus-Verlag 1971), s. 19-25 [svensk översättning på marxistarkivet: [Rödbok om Moskvarättegångarna](#)]; *The Case of Leon Trotsky* (Merit Publishers 1968), s. 495-498 (även i Trotsky, *Stalin's Frame-Up System...* s.37-40).

[*Tillägg (MF)*: Här misstar sig KÅÅ. Konsuln var den lettiske generalkonsuln i Leningrad, Georgs Bissenieks. Och han dök upp igen under tredje Moskvarättegången 1938, fast då utan att namnges. Han nämns där som ”konsuln för en utländsk stat, som gränsar till Vitryssland”.]

och dömdes till långvariga fängelsestraff. Men redan efter en vecka efter rättegången i januari 1935 dök ett nytt element upp: den 23 januari inleddes en rättegång mot tolv höga tjänstemän i Leningrads hemliga polis (GPU). Dessa anklagades för att i förväg ha känt till mordplanerna, men inte gjort någonting för att avvärja dem. Det visade sig bl.a. att Nikolajev gjort ett tidigare försök att komma in i Smolnij. Den gången hade han gripits av vakten, som vid visitationen funnit en revolver. Han fördes till GPU, där han förhördes. Han släpptes fri och **återfick sin revolver**. GPU-männen dömdes till döden och avrättades.

Därmed avslutades den första serien av rättegångar. Vi summerar dessa:

Under de två månaderna direkt efter mordet hölls fyra olika grupper fram som de ansvariga: gamla vitgardister, Nikolajev och hans vänner, Zinovjev, Kamenev och deras f.d. anhängare, och GPUs Leningradorganisation. Man försökte aldrig förbinda dessa olika grupper med varandra, man försökte aldrig reda ut den självklara frågan hur alla dessa personer (flera hundra) kunde vara skyldiga till **samma** brott utan att ha inbördes kontakter. Domarna var summariska och undersökningarna bristfälliga. Något bevismaterial lades inte fram som kunde binda de olika grupperna till brottet.

Men vi kan inte släppa frågan om mordet på Kirov utan att också ha diskuterat frågan om vem som kan ha mördat honom – även om vi inte kan ge något kategoriskt svar på frågan. Det finns tre olika möjligheter:

a. Nikolajev utförde mordet ensam eller i samråd med sina vänner, vilka liksom han, kände en stark irritation över situationen i landet. Denna hypotes har ett stöd i den dagbok som man fann hos Nikolajev, och av vilken det framgick att han var ensam i utförandet av mordet. Vid rättegången vägrade domstolen att ta hänsyn till dagboken, vilken – utan att några grunder angavs – påstods vara en ”förfalskning”.

b. Men Nikolajev kan också – kanske helt omedvetet – ha utnyttjats av andra krafter. Uppgifterna om att GPU skulle ha varit inblandad är intressanta. Man kan på basis av de uppgifterna tänka sig följande version: Nikolajev stryker omkring utanför Smolnij för att mörda Kirov. Han arresteras och förs till GPU där han förhörs och sedan släpps. Strax därpå tar en konsul kontakt med honom och förklarar att han känner personer som vill hjälpa honom utföra mordet. Han begär ett brev till Trotskij. Innan denna begäran hinner förverkligas – vars avsikt var att få ett – ”bevis” för att Trotskij stöder terrorister – rusar Nikolajev iväg och mördar Kirov. Mordet på Kirov kan sålunda ha varit ofrivilligt. Det kan också ha ingått i planerna. Denna version stöds av en del märkliga fakta: hur kunde Nikolajev komma in i Smolnij så lätt andra gången? Varför hade Kirov ingen livvakt just den 1 december? Varför dog livvakten, Borisov, dagen därpå i en bilolycka, när GPU förde honom till förhör? ⁶

Att GPU har en del av ansvaret i mordet på Kirov verkar helt klart. Men vem inom GPU ville att mordet skulle ske? (eller alternativt: att man skulle utnyttja Nikolajev för att få ”bevis” mot Trotskij?)

Vid rättegången 1938 (mot Bucharin etc.) ”bekände” chefen för GPU, Jagoda, att han beordrat mordet på Kirov och efteråt sett till att obehagliga vittnen och sagesmän bragts om livet.⁷ Jagoda var chef för GPU fram till oktober 1936, dvs. han ledde undersökningarna i de fyra första rättegångarna i dec. 1934 – jan. 1935 och av den första Moskvarättegången i aug. 1936. Om Jagoda verkligen var skyldig, då måste rimligen alla de hundratals som dödades i dessa rättegångar vara oskyldiga. Som GPU-chef är det knappast troligt att han lät sina egna medbrottslingar avslöjas med risk att hela den påstådda enorma sammansvärjningen skulle nystas upp. **Om Jagoda är skyldig, då är Zinovjev, Kamenev och de andra oskyldiga!**

⁶ Se Trotskijs artikel från 26 jan. 1935: ”Everything gradually falls into place” i *Writings... 1934-35*, s. 152-56.

⁷ *På vakt mot fascismen. Rättegångsreferat från processen mot 'Högerns och trotskisternas block'*. (Arbetarkultur 1938), s. 222ff., 232ff.

c. Mycket talar för att Jagoda faktiskt var skyldig till mordet på Kirov. Handlade han efter eget initiativ? Eller fick han order högre uppifrån? Från Stalin? Efter 1956 har man i sovjetisk press vid flera tillfällen påstått att Stalin beordrade mordet på Kirov.⁸ Det finns några indicier på att detta kan vara sant. Vi vet ex.vis idag att Kirov inte var någon okritisk anhängare av Stalin. Han hade protesterat mot utrensningarna i partiet 1933-34 och mot Stalins tendens att fatta beslut utan att först diskutera med CK eller ens PB. Relationerna mellan Stalin och Kirov skall ha varit mycket sträva. Under ”segrarnas kongress” på våren 1934 skall Kirov t.o.m. ha presiderat över ett hemligt möte av delegater där man diskuterade möjligheten att avsätta Stalin och välja en ny generalsekreterare. Samma dag mordet skedde hade Stalin en ny lag färdig, vilken gav ökade befogenheter åt GPU att arresteras och förhöra misstänkta personer. Den utfärdades nu, efter mordet, utan att först ha godkänts av PB.⁹ Slutsatsen ligger nära att Stalin lät döda en besvärlig konkurrent och samtidigt fick en ursäkt för att sätta igång de omfattande utrensningarna.

Men **bevisen** saknas för denna slutsats. Till dess arkiven i Sovjetunionen öppnas, måste frågan stå öppen. Man bör inte göra samma misstag som Stalin ideligen gjorde – att döma på lösa grunder. Det vore ex.vis möjligt att mordet utfördes av en fraktion inom GPU eller av rivaliserande skikt inom byråkratin. Det är som sagt också möjligt att mordet var ett misstag: att GPU spelade ett högt spel och tappade kontrollen över utvecklingen. En slutsats som däremot med absolut säkerhet kan dras är den att åklagaren i Moskva trots fyra omfattande processer i dec. 1934-jan. 1935 och de tre stora Moskvarättegångarna inte lyckades lägga fram ett enda bevis för att mordet på Kirov skulle ha utförts av ”högerns och trotskisternas block” eller några av de andra centra som dök upp i dessa processer. Det finns inte ett enda dokument som stöder åklagarens påståenden.

Rättegången 1936

Den 19 augusti 1936 – dvs. nära två år efter mordet på Kirov – inleddes den första stora rättegången. I denna stod 16 personer anklagade för bl.a. detta mord.¹⁰ Redan om man studerar vilka de åtalade var, börjar frågetecknen hopa sig. I den första rättegången mot Zinovjev-männen dömdes sammanlagt 19 personer till straff som varierade mellan tio år och fyra års fängelse. Dessutom fördes ytterligare 49 personer till arbetsläger och 29 deporterades – utan rättegång.

⁸ Dessa uttalanden anförs i R. Conquest, *The Great Terror, Stalin's purge of the thirties* (Penguin 1971) s. 71-96. Conquest utgår från Stalins skuld som självklar och beaktar inte att bevisen ännu saknas. Hela hans analys av rättegångarna är f.ö. inspirerad av felaktiga och subjektivistiska teorier, vilket gör att all källkritik faller bort. Hans drivkraft blir en rent idealistisk historiesyn: – Stalins personliga intressen var utrensningarnas motor” (s. 97) ett påstående som knappast övertygar!

⁹ Conquest, s. 78ff. A. Nove, *An economic history of the USSR* (Pelican 1972), s. 219f. När detta kapitel redan skrivits fick vi tag i den ryske oppositionsmannen Roy A. Medvedevs bok *Let History Judge. The origins and consequences of Stalinism* (MacMillan 1972). Kapitel V (s.152-191) behandlar mordet på Kirov. I fråga om detaljer ger han en annan bild. Han påstår bl.a. att Nikolajev arresterades två gånger av GPU innan mordet utfördes. Ingenting ändras dock i stort, mer än att Medvedev för fram ytterligare några dokument som tyder på att Stalin var skyldig. Medvedev har kunnat utnyttja arkivmaterial som inte är tillgängligt i Väst, han har gjort intervjuer med några ledande inom partiet och han har studerat den enkät om Kirov-mordet som gjordes 1961. Av det material han anför är kanske den allra mest sensationella nyheten den, att det i arkivet skall finnas en av Stalin handskrivna förteckning över vilka personer som skulle få vara med i ”Moskvacentrum” resp. ”Leningradcentrum”! (Enligt Medvedev skall de ha talats om två centra redan i januari 1935. Att sådana detaljer kan avvika i olika framställningar beror på att protokollen från rättegångarna i dec. 1934 – jan. 1935 inte har publicerats) Samtidigt har Medvedev varit avstängd från information som finns utanför Sovjetunionen. Det gör att man inte bör ta hans framställning för det sista ordet. Försiktighet är desto mer nödvändig smed tanke på att han skrivit sin bok under svåra förhållanden och utan att direkt kunna kontrollera manuskriptet mot dokumenten. Minnesfel kan därför uppträda.

¹⁰ Protokollen från denna rättegång i: *Moskvaprocessen. Referat från processen i Moskva 19 – 24 augusti* (Arbetarkultur 1936, reprint Partisanförlaget 1971). [Detta förkortade stenografiska referat finns på marxist-arkiv.se: [Protokoll från 1936 års Moskva-rättegång – MF](#)]

Sammanlagt blev sålunda 97 Zinovjevanhängare offer och ansvariga för mordet. De skulle ha upprättat ett ”Moskvacentrum” som siktade till att återupprätta kapitalismen. Detta centrum försvinner därpå ur bilden och ersätts med ett nytt ”centrum”, ett ”förenat trotskistiskt-zinovjevistiskt centrum”. Försvinner gör också de flesta av de tidigare åtalade. Vid rättegången 1936 är det endast fyra (4) personer som är identiska med de 97 som dömts tidigare för samma brott. Var tog de andra vägen? Varför inkallades de inte inför rätten, vare sig som åtalade eller som vittnen? Var de oskyldiga? Hade ett justitiebrott begåtts? Varför släpptes de då inte? Eller var det kanske så – den troligaste förklaringen – att endast fyra av de 97 ”bekände” några brott?¹¹

Vilka var då de 16 som kom inför rätten? Man kan dela upp dem i två grupper: dels var det en grupp gamla bolsjeviker som varit med sedan partiets grundande och hade en mycket lång meritlista över tjänster till partiet och revolutionen. Till dessa hörde **Zinovjev**, som varit med i partiet sedan 1903 och under emigrationsåren hörde till Lenins närmaste medarbetare. Han spelade en ledande roll i partiet och i Kommunistiska Internationalen; **Kamenev**, som likaså varit bolsjevik sedan 1903 och fyllde viktiga ledande funktioner både inom partiet och inom den sovjetiska statsapparaten; **Jevdokimov**, en av de första arbetare som anslutit sig till bolsjevismen, f.d. medlem av CK och orgbyrå; **Bakajev**, gammal arbetarbolsjevik, f.d. medlem av centrala kontrollkommissionen; **Smirnov**, partimedlem sedan 1899, ledde Röda Arméns 5. avdelning, som slog Koltjak, f.d. medlem av CK och av regeringen; **Mratjkovskij**, arbetare, född i fängelse, där hans föräldrar satt dömda för revolutionär verksamhet, hjälpte i inbördeskriget 1918-21; **Ter-Vanganjan**, gammal bolsjevik, grundare av Kominterns teoretiska tidskrift *Unter dem Banner des Marxismus*, framstående bolsjevikisk skriftställare; **Golzman**, gammal bolsjevik, fyllde viktiga funktioner inom sovjetstatens ekonomi; **Pikel**, partimedlem sedan 1917, Zinovjevs sekreterare; **Dreitzer**, medlem i partiet sedan 1917, aktiv i inbördeskriget; **Reingold**, medlem sedan 1917, innehade ledande poster inom staten.

Samtliga i denna grupp hade varit medlemmar av Vänsteroppositionen på 1920-talet, men alla hade lämnat Oppositionen både organisatoriskt och teoretiskt och kapitulerat omkring 1928-29. Ett flertal av dem hade därefter tillbringat flera år i deportation och i fängelse.¹²

Den andra gruppen bestod av yngre, fullständigt okända personer. De hade aldrig tillhört Oppositionen, oftast hade de inte alls varit politiskt aktiva. Några av dem var istället GPU-agenter, vilka nu offrades för att man skulle få ihop en hållbar anklagelse.¹³ Om man bibehåller denna uppdelning kan man iaktta några intressanta detaljer: den senare gruppen ”bekände” omedelbart alla de brott som lades dem till last och deras förhörsprotokoll visade sig vara mycket omfattande. Olberg började ex.vis ”bekänna” redan i januari 1936 och han var färdig redan i maj. Hans förhörsprotokoll uppgick då till minst 260 sidor. Inom gruppen av gamla bolsjeviker kom däremot ”bekännelserna” mycket sent. De ”bekände” först i juli och aug. 1936, dvs. omedelbart innan rättegången började. Av anklagelseakten framgår att deras förhörsprotokoll av värde för åklagaren var mycket tunna: Jevdokimov 10 sidor, Kamenev 34, Zinovjev 38.¹⁴ Att de åtalade dessutom endast utgör ett urval av alla som varit under förhör, men som tydligen inte förmåtts ”bekänna” framgår av en annan detalj. I åklagarens anklagelseakt bär varje personakt ett bestämt nummer. Det högsta numret som nämns är 38, dvs. det

¹¹ Sedov, *Rotbuch*.... s. 27f.

¹² Ytterligare biografiska data hos Sedov s. 32f. och Shachtman, *Behind the Moscow Trial* (Pioneer Publishers 1936), s. 14ff. Biografiska skisser över Zinovjev och Kamenev finns i Carr, *Socialism in one country*, del 1 (Penguin 1970), s. 153-177. Om Zinovjev även i *Lunarscharski, Profile der Revolution* (Europ. Verlagsanstalt 1968), s. 63-69 [på svenska i: [Revolutionära silhuetter](#)] och G. Rosenthal, *Memoire pour la rehabilitation de Zinovjev* (Paris 1962).

¹³ Sedov, s. 33f.

¹⁴ Sedov, s. 35f. Denna analys, som Sedov gör enbart på inre kriterier hos dokumenten har sedermera bekräftats av avslöjanden som gjorts. Se Conquest, s. 141ff.

måste finnas 22 akter för personer som inte var anklagade. De nummer som nämns faller dessutom in i en alfabetisk förteckning.¹⁵

Efter en summarisk rättegång på fem dagar dömdes samtliga till döden. Några dagar senare meddelades att de avrättats.

Nu började omfattande utrensningar på alla nivåer inom samhället. Några veckor efter rättegången började massavrättningar av Oppositionsmän – de verkliga Oppositionsmännen – i fånglägren, där de suttit sedan slutet av 1920-talet.¹⁶ Tusentals och åter tusentals människor arresterades, dömdes och dödades på lösa grunder och utan några bevis. Flera ledande män som Tomskij och Ordsjonikidse föredrog självmord. Utrensningarna nådde ända upp i toppen: i oktober 1936 avsattes chefen för GPU, Jagoda, som varit ansvarig för iscensättandet av rättegången i augusti. Hans efterträdare blev Jezjov, som sedermera också han skulle falla offer för utrensningarna.

Rättegången 1937

I november 1936 inleddes en rättegång i Novosibirsk mot nio ekonomer och ingenjörer som anklagats för ekonomiskt sabotage.¹⁷ Detta var förberedelsen för nästa Moskva-rättegång, där denna process i Novosibirsk skulle inkorporeras. Den andra Moskva-rättegången inleddes den 23 januari 1937 och var slut en vecka senare.¹⁸ Också denna gång utgjordes kärnan av de anklagade av gamla bolsjeviker: **Pjatakov**, partimedlem sedan 1910, efter revolutionen en av de ledande inom sovjetisk ekonomi och administration, efter 1921 medlem av CK, mannen bakom Sovjets industrialisering på 1930-talet; **Radek**, före revolutionen medlem av det polska partiet och aktiv i Rosa Luxemburgs fraktion, 1919 blev han medlem av bolsjevikpartiets CK, en av de ledande inom Komintern. Partiets kanske främste talare och författare. På 1930-talet särskilt engagerad i skrivierna mot Trotskij.¹⁹ **Sokolnikov**, en av de verkliga veteranerna inom bolsjevikpartiet, aktiv redan i 1905 års revolution. En av Lenins närmaste medarbetare; under inbördeskriget en av Röda Arméns ledande gestalter. Medlem av CK sedan 1917; **Serebrjakov**, arbetare, en av veteranerna inom partiet, sekreterare i CK, vice folkkommissarie för transportväsendet; **Muralov**, arbetare, aktiv i 1905 års revolution, tillbringade den mesta tiden mellan 1905 och 1917 i tsarens fängelser; under inbördeskriget ansvarig för försvaret av Moskvaområdet; **Drobnis**, arbetare, aktiv inom arbetarrörelsen sedan 1906, sex år i tsarens fängelser, ledande gestalt i inbördeskriget; **Boguslavskij**, gammal bolsjevik, f.d. ordförande i Folkkommissariernas lilla råd.

Kring dessa gamla bolsjeviker grupperade man de nio från Novosibirsk och som anklagad nummer 17 stod en viss Arnold som varit chaufför åt Molotov. Pjatakov och Serebrjakov dömdes till döden, och de övriga till fängelsestraff mellan 10 och 18 år.

Efter den andra rättegången rullade utrensningarna vidare. Nu drabbades de absolut högsta organen inom statsapparaten: inom GPU utfördes i mars en utrensning som skall ha drabbat 3 000 höga tjänstemän. Inom rättväsendet var utrensningen inte mindre omfattande: 90% av alla lokala åklagare utrensades. Utrensningarna fördes även ut utanför landets gränser. I Spanien splittrade man styrkorna mitt under inbördeskrigets avgörande fas för att krossa POUM ("vänstercentrister") och anarkister. Men den verkliga sensationen kom i juni 1937: då meddelades att ledningen för Röda armén, inkl. ÖB Tuchatjevskij, hade åtalats för spioneri, dömts

¹⁵ Sedov, s. 44.

¹⁶ Conquest, s.175. Se även en mycket intressant ögonvittnesrapport, "Trotskyists in Vorkuta" i *Fourth International*, Summer 1963, s. 94 - 97.

¹⁷ Beskrivning av rättegången hos Sedov s. 103-117. Protokollen från denna rättegång har ej publicerats.

¹⁸ Protokollen från denna rättegång i *Processen mot det sovjetfientliga, trotskistiska centrum. Behandlat av Sovjetunionens Högsta Domstols Militärkollegium 23 - 30 januari 1937.* (Arbetarkultur 1937)

¹⁹ Det finns en biografi över Radek: W. Lerner, *Karl Radek the last internationalist* (Stanford University Press, California 1970)

till döden och avrättats.²⁰ Därefter skedde omfattande utrensningar inom armén. Inom det sovjetiska kulturlivet och inom Kominterns apparat skedde likaså omfattande utrensningar. De flesta av de utländska kommunisterna som levde i landsflykt i Sovjetunionen arresterades och hamnade i fångläger. Det gällde också ledande funktionärer inom Komintern. Angående deras öde är ytterst litet känt. En sak kan kanske nämnas: efter det att pakten slutits mellan Sovjet och Hitler-Tyskland överlämnades 570 av de arresterade tyska kommunisterna till Gestapo, som i sina listor över efterlysta personer kunde pricka av åtskilliga begärliga namn. En liten gåva som Führern uppskattade mycket.²¹

Rättegången 1938

Man hade nu förberett marken för den stora finalen: den stora rättegången i mars 1938 mot ”höger- och trotskisternas block”, vilket i klartext innebar att de ledande från Högeroppositionen från 1920-talet nu stod åtalade.²² Bland de 21 åtalade kan följande nämnas: **Bucharin**, en av bolsjevismens ledande teoretiker, redaktör för Pravda, tidigare ordförande i Komintern, medlem av CK sedan 1918²³, **Rykov**, f.d. medlem av PB och efter Lenins död ordförande i Folkkommisariernas Råd (”premiärminister”); **Krestinskij**, medlem i partiet sedan 1903, vice folkkommisarie för utrikes angelägenheter; **Rakovskij**, sedan 1890 aktiv i den socialistiska rörelsen, född i Rumänien, politiskt verksam i Bulgarien, Schweiz, Frankrike och Ryssland. Ledande sovjetisk diplomat (hans diplomatiska karriär avbröts på ett drastiskt sätt 1927. Han utvisades då från Frankrike därför att han brutit mot den diplomatiska etiketten genom att i ett uttalande uppmana arbetarna och soldaterna i de kapitalistiska länderna att försvara Sovjetunionen i händelse av krig.), anhängare av den trotskistiska oppositionen fram till 1934, och oppositionens främste teoretiker vid sidan av Trotskij, i deportation 1929-34, då han återinträdde i partiet. Dessutom satt **Jagoda** på de anklagades bänk. De övriga tillhörde en tämligen brokig skara – gamla bolsjeviker med årtionden av uppoffrande arbete inom partiet bakom sig, en gammal mensjevik, som efter revolutionen gjort viktiga insatser inom ekonomin (Tjernov), ledande kommunisterna från de icke-ryska nationerna i Sovjet, högt uppsatta läkare. De anklagade tillhörde (med undantag för Rakovskij och Krestinskij) två grupper: f.d. medlemmar av Högeroppositionen och lojala stalinister.

Efter rättegången – där man försökte att dra ihop trådarna från alla föregående rättegångar och skapa en världsbild där de anklagades påstådda brott blev begripliga – föll domen: samtliga dömdes till döden utom en av läkarna och Rakovskij och Bessonov, vilka fick långa fängelsestraff.

²⁰ Conquest, s. 277ff. [Anm. MF: I första ”rundan” åkte 8 av de högsta befälhavarna: marskalk Tuchatjevskij, generalerna Jakir, Uborovitj, Kork, Primakov m fl. Under 10 dagar efter de avrättats arresterades ytterligare 980 högre officerare, av vilka många avrättades. Armé-utrensningarna fortsatte under två år. Enligt Getty (a.a, sid 450) avskedades över 30000 officerare av politiska skäl, av vilka c:a en tredjedel fängslades. En liten detalj: Dödsdomarna signerades av de fyra marskalkarna Vorosjilov, Budjennyj, Blücher och Jegorov – de två sistnämnda sköts också inom ett år. Absurditeten i det hela understryks av att när (1940) den extrema bristen på kompetenta officerare började stå klar för Stalin & Co – inte minst pga Röda arméns mediokra insatser under vinterkriget mot Finland – togs många officerare till nåders igen (drygt 11000 enligt Getty). Bland dessa kan nämnas den blivande marskalken Rokossovskij, som hux flux avancerade från koncentrationslägerfånge till armékårsbefälhavare]

²¹ A.a. s. 578f.

²² Protokollen från denna rättegång finns i en förkortad version (nedskuren till ungefär hälften) på svenska: *På vakt mot fascismen. Rättegångsreferat från processen mot 'Högerns och trotskisternas block'* (Arbetarkultur 1938). För de fullständiga protokollen hänvisas till: *Report of the Court Proceedings in the Case of the Anti-Soviet "Block of Rights and Trotskyites"*, Moscow 1938.

²³ Biografiska data om Bucharin finns i Carr, *Socialism in one country*, del 1, s. 177-189 och Carrs inledning till Bukharin-Preobrazhenskij, *The ABC of Communism* (Pelican Classics 1969) s. 18-25. [Tillägg MF: Nu finns även Stephen F. Cohen, [Bucharin och den ryska revolutionen: En politisk biografi, 1888-1938](#), (1973, som behandlar Bucharins politiska verksamhet och tänkande, samt hans hustrus självbiografi: Anna Larina Bucharinas *I minnets labrynter*, Natur och Kultur, 1991, som behandlar utrensningarna och dess konsekvenser för Bucharins familj)]

Därmed hade utrensningarna nått sin klimax. Under 1938 fortsatte avrättningarna i fånglägren och i fängelserna. I mindre skala fortsatte utrensningarna inom diplomatkåren, i Komsomol och inom armén. De fick ett symboliskt slut i december 1938, då det meddelades att Jezjov avsatts som chef för GPU och ersatts med Berija. Därmed avslutades Moskva-rättegångarnas utrensningar i egentlig mening. Men samma metod kom till användning också senare. Under kriget skedde mindre utrensningar och under Stalins sista levnadsår gick kurvan uppåt igen för att kulminera i några groteska anklagelser mot ”rotlösa kosmopoliter”. Under slutet av 1940-talet fördes metoderna också ut till Östeuropa, där man fick en upprepning i mindre skala av Moskvaprocesserna. Rättegångar mot ledande funktionärer inom partiet och staten hölls i Bulgarien, Ungern och Tjeckoslovakien, där de anklagade ”bekände” att de var amerikanska och brittiska agenter som strävade efter att återupprätta kapitalismen.

Moskva-rättegångarnas resultat blev utomordentligt betydelsefullt för Sovjetunionen. Det saknas ännu fullständiga uppgifter på omfattningen av utrensningarna. I sin monografi över denna tid har Robert Conquest gjort beräkningar som verkar pålitliga och som stöds av ett flertal olika källor. Hans beräkning ser ut på följande sätt:

I fängelse eller i läger före jan. 1937	ca 5 miljoner
arresterade jan. 1937 - dec. 1938	ca 7 miljoner
Summa	12 miljoner
Avrättade	1 miljon
döda i läger 1937-38	2 miljoner

I läger och fängelse i slutet av 1938 sålunda varav i fängelse	9 miljoner
varav i läger	1 miljon
(Ur Conquest, s. 462f.)	8 miljoner

Men dessa siffror – oerhört skrämmande i sig – ger ändå inte hela omfånget av Moskva-rättegångarna. Utrensningarna innebar en fullständig omvälvning av partiet och statsapparaten. Så gott som hela det gamla gardet av bolsjeviker – alla de som varit ledande i Oktoberrevolutionen och nära medarbetare till Lenin – förtalades, smädades, dömdes och mördades av Stalin och hans maffia. Man kan göra hur många beräkningar som helst: så gott som samtliga medlemmar av partiets PB 1917 dödades; nästan hela CK från 1917; så gott som alla som varit med i Folkkommisariernas Råd under de första revolutionsåren; alla personer som nämns i Lenins testamente utom Stalin etc. etc.²⁴ Allt pekar fram mot en och samma sak: partiet gjorde sig nu av med den sista barlasten av det bolsjevikiska, revolutionära arvet. Men det räcker inte. Också bland Stalins egna anhängare gick kvasten fram. Man kan studera detta i några talande exempel: 1934 fanns det 2.817.000 medlemmar och kandidater till partiet. 1939 var medlemsantalet bara 1.568.000, dvs. drygt hälften av antalet 5 år tidigare. Av dessa var dessutom nära 1/2 miljon nya medlemmar. 1934 hölls partiets 17. kongress, ”segrarnas kongress”.

[Anmärkning MF (våren 2006): Conquests siffror har under det senaste årtiondet ifrågasatts av en grupp sk historierevisionister, av vilka den amerikanske historikern J. Arch Getty är den mest kända. Till en början föreslog Getty siffror som vara bara en liten bråkdel av Conquests, fast efter omfattande forskning i de sovjetiska arkiven har han reviderat sina siffror avsevärt uppåt, även om de fortfarande är lägre än Conquests. Exempelvis uppskattar Getty antalet i fångläger och förvisade till max. 3,5 milj under 37-38 (mot 8 milj hos Conquest), medan 680,000 personer avrättades under samma period (1 miljon enligt Conquest). Dessa siffror godtas numera av de främsta historiker, även om sista ordet inte är sagt i denna historiska diskussion, som återkommer till i andra sammanhang. Se tilläggen till not 25 nedan.]

²⁴ Se Trotskijs artikel ”A Graphic History of Bolshevism” i *Writings...1938-39* (Merit publishers 1969), s. 106-109.

1939, efter utrensningarna hölls den 18. kongressen. Av de 1.966 delegater som varit med på kongressen 1934 hade 1.108 – alltså drygt hälften – arresterats för ”kontrarevolutionära brott”. Mindre än 2% av deltagarna från 1934 var med på kongressen 1939. Det var inte stort bättre inom partiets högre organ. Den CK som valdes 1934 hade 71 medlemmar. 55 av dessa utrensades. CK hade också 68 kandidater. 60 av dem utrensades. PB hade 1934 tio medlemmar. Kirov hade mördats av Nikolajev, och tre andra medlemmar hade drivits till självmord under utrensningarna. Fyra av de fem kandidaterna (Mikojan var undantaget) hade arresterats.²⁵

Man kan med stor säkerhet säga att de som föll offer för utrensningarna i första hand var de partimedlemmar som hade visat sig besitta revolutionär erfarenhet och/eller ett självständigt och kritiskt medvetande. De som överlevde och tog de tomma platserna var karriärister, ja-sägarna och intriganterna. Det är en av historiens ironier att en stor grupp av ledarna kring Stalin var gamla mensjeviker.²⁶ En av dem, Vysjinskij, fick t.o.m. som chefsåklagare nöjet att inför rätta än en gång smäda de gamla bolsjevikerna. Den andra gruppen som ställde sig under Stalins skydd var unga partifunktionärer som inte besatt någon kunskap i marxism och som kunde böjas hur som helst. Det är ingen tillfällighet att hela ledargarnityret i dagens Sovjetunionen nådde ledande platser under utrensningarna. Chrusjtjov gjorde nu snabbkarriär som slutade med en post i PB 1939. I härlarna på honom kom Kosygin som i jan. 1939 blev minister för textilindustrin. Brezjnev var inte heller långt borta; under utrensningarna fick han en av de ledande posterna i Ukrainas förvaltning. Stalin hade äntligen fått sitt ”monolitiska” parti. Det var ett fullständigt nytt parti – ett parti av byråkrater istället för av kommunister. (Samtidigt blev dock detta nya parti också det närmast en formalitet; under perioden 1939 – 1952 – dvs. på 13 år – förekom ingen partikongress).

Vad anklagades de för?

Kapitalismens återupprättande

Den fråga som nu reser sig, är: vad anklagade man de gamla bolsjevikerna för? Vilka brott påstod man att de hade begått? Vi har redan påpekat att WGs version är ett hjärnsnöke som inte finner något stöd i de tryckta rättegångsprotokollen. Det var helt andra, och avsevärt allvarligare anklagelser, som restes mot Lenins kamrater.

Den övergripande, bärande anklagelsen gällde att de olika ”centra” siktade till att återupprätta kapitalismen i Sovjetunionen. Men denna anklagelse är inte helt entydig och självklar. Den växer fram under processernas gång och presenteras i små, men viktiga nyanser. Anklagelserna pendlar mellan olika poler, vilka vid ett närmare studium antyder vilka krafter som verkligen var i rörelse.

I den första rättegången mot Zinovjev och Kamenev i januari 1935 ”avslöjades” det att deras ”Moskva-centrum” hade haft ”en hemlig plan för att återupprätta den kapitalistiska regimen.” Vid denna tidpunkt utvecklades inte temat närmare; det var varken tal om samröre med fascismen eller med utländska makter. Deras målsättning var att stödja borgerliga element inom landet. Men denna ”hemliga plan” var dock så hemlig att de själva alldeles hade glömt bort den

²⁵ Conquest, s. 732f, 708. [Tillägg (av MF våren 2006): Siffrorna från Getty hämtade från J.A. Getty and O.V. Naumov: *The Road to Terror* A.a sid 587-594]

²⁶ Några exempel: ambassadören i England, Maiskij, var mensjevik och under inbördeskriget minister hos Koltjak. Gick in i kommunistpartiet 1921. Ambassadören i USA, Trojanovskij, gammal mensjevik, ambassadören i Frankrike, Potemkin, borgerlig historiker, ambassadören i Tyskland, Kintjuk, gammal mensjevik, hans efterträdare på samma plats blev Suritz, en mensjevik. Två av de mest aktiva i förtalskampanjen mot Lenin och Trotskij 1917 – då de anklagades för att vara ”tyska agenter” – var Serebrovskij och D. Saslavskij: Båda höll mycket höga poster under Stalin-epoken, Serebrovskij som medlem av CK och Saslavskij som ledande skribent i pressen. De kunde nu bara plocka fram sina gamla artiklar igen från 1917, stryka Lenins namn och sedan publicera dem som en del av den anti-trotskistiska kampanjen. Dmitrievsky var verkligen i gott sällskap! Se Trotsky, ”The Workers’ State, Thermidor and Bonapartism” i *Writings...1934-35*, s. 166-84 [sv. overs. [Arbetarstaten, termidor och bonapartism](#)]

vid den första Moskva-rättegången i aug. 1936. Där fick de istället ”bekänna” att deras enda motiv var att ta makten till varje pris; de hade inget socialt eller politiskt program; de ville endast ha makten för maktens egen skull.²⁷

Men exekutionspatrullen hade knappt hunnit ta ut slutstyckena ur sina gevär innan de avrättade postumt fick ändra uppfattning ytterligare en gång. I september 1936 meddelades det i sovjetisk press att Zinovjev och Kamenev ljugit inför rätten. De hade hemlighållit sina planer på att återupprätta kapitalismen.²⁸ Därmed anslogs temat för nästa rättegång, den i januari 1937, där det i anklagelseakten hette:

Parallellcentrum ställde sig som huvuduppgift att med våldsmedel störta sovjetregeringen i syfte att förändra den i Sovjetunionen bestående samhälls- och statsordningen, L.D. Trotski, och enligt hans anvisningar det trotskistiska parallellcentrum, strävade efter att tillskansa sig makten med hjälp av utländska stater för att återupprätta kapitalistiska förhållanden i Sovjetunionen.²⁹

Med detta perspektiv skulle Trotskij ha beordrat sina anhängare att sätta igång en omfattande terrorverksamhet för att skapa missnöje i landet. Samtidigt var man dock, enligt anklagelseakten, medveten om att detta inte skulle lyckas och därför tog man kontakt med utländska makter för att få stöd. Om dessa hjälpte trotskisterna att ta makten i Sovjetunionen och återupprättade kapitalismen, skulle dessa stater i gengäld få stora landområden och även koncessioner i sovjetiska företag. Åt Japan skulle man avträda Stillaohavsområdet och Amur-området, åt Tyskland Ukraina. ”Dessa grundsatsen för överenskommelsen hade, enligt vad Trotski meddelade, blivit slutgiltigt utarbetade och godkända vid ett sammanträffande mellan Trotski och Hitlers ställföreträdare Hess.”³⁰

Anklagelsen upprepades i 1938 års rättegång utan några större variationer. Här fördjupades den dock i tiden; medan det tidigare talats om att inriktningen på kapitalismens återupprättande startat 1932-33, hette det nu att alla de gamla bolsjevikerna varit spioner åt utländska makter sedan 1921 och hela tiden strävat efter att störta sovjetmakten och återupprätta kapitalismen:

Medlemmarna i ’högerens och trotskisternas block’, vilka icke hade något stöd i Sovjetunionen, satte, i kampen mot den socialistiska samhälls- och statsordningen i Sovjetunionen och för övertagandet av makten, uteslutande sitt hopp till den väpnade hjälpen från de utländska angriparna, vilka lovat hjälpa de sammansvurna under förutsättning av att man genomförde sönderstyckandet av Sovjetunionen och avskiljandet från Sovjetunionen av Ukraina, kustområdet i Fjärran Östern, Vitryssland, de mellanasiatiska republikerna, Georgien, Armenien och Aserbejdjan. En dylik överenskommelse underlättades därigenom, att många ledande medlemmar av denna sammansvärjning sedan lång tid var agenter för utländska maktens spionage, och under loppet av flera år har utövat spioneri till förmån för dessa.³¹

²⁷ Ur anklagelseakten: ”...har det otvivelaktigt blivit fastställt att det enda motivet för det Trotski-zinovjevskas blockets organisering var strävan att till varje pris rycka till sig makten och att man som enda och avgörande medel härför valde organisering av terrordåd mot partiets och regeringens mest framstående ledare.” *Moskvaprocessen 1936*, s. 11. Sedov, s. 26-31 jämför de två första processerna.

²⁸ Sedov s. 30 anför en artikel ur *Pravda* 12 sept. 1936 som slår an de nya tonerna. Jfr. även Stalins beryktade tal i mars 1937: ”Vid processen år 1936 förnekade Kamenev och Zinovjev bestämt, som ni kanske erinrar er, att de hade något slags plattform Det kan inte betvivlas, att de båda ljög, när de förnekade att de hade en plattform Eftersom de fruktade för att blotta sitt verkliga politiska anlete, fruktade att visa upp sin verkliga plattform, som gick ut på kapitalismens återupprättande i Sovjetunionen.” Stalin, *Kampen mot fascismens trotskistiska agenter och vårt partis uppgifter* (Proletärkultur 1971) s. 44. Tyvärr ”erinrade sig” Stalin inte att de anklagade inte alls ”förnekade” någonting vid rättegången. Det var anklagelseakten som förnekade att de hade något program. Jfr. f.ö. Vysjinskjs slutplädning i den andra Moskvarättegången, där han också hastigt och lustigt glömt vad han skrev i anklagelseakten i den första. (Protokollen 1937, s. 349)

²⁹ *Processen.... 1937*, s.14.

³⁰ A.a. s. 16.

³¹ *På vakt ...1938*, s. 9f.

Här har vi de första polerna: ren makthunger – återupprättande av kapitalismen. Varför finns det denna skillnad i anklagelserna? Det fanns hos byråkratin en spontan strävan att anklaga alla sina offer för att sträva efter en social kontrarevolution – därigenom framstod den själv som den bästa garanten för den kollektiverade egendomen. Men anklagelsen för kapitalismens återupprättande hade nackdelar. Det var inte troligt att denna absurda anklagelse skulle gå i de sovjetiska arbetarna eller opinionen utanför Sovjetunionen. Alla visste vilka Zinovjev, Kamenev och de andra anklagade var: alla visste att de tillhört Lenins gamla garde, att de byggt upp det parti som ledde Oktoberrevolutionen. Skulle man kunna anklaga dem för att vilja återupprätta kapitalismen? Det var ett dilemma. I rättegången i jan 1935 var anklagelsen ännu bara formell och s.a.s. verbal. Men den var för tidigt väckt. Det gällde först att vänja befolkningen och opinionen vid systemet med rättegångar mot bolsjevikerna. Därför svängde pendeln i aug. 1936. Nu uppfann man anklagelsen om ren makthunger. Den var mera trolig och kunde inte motbevisas. Alla visste att de anklagade en gång tillhört Vänsteroppositionen. Men man kunde inte låta dem träda fram med sitt gamla program. Då kunde rättegången förvandlas till en tribun för kampen mot byråkratin. I det läget var anklagelsen för makthunger bättre. Den misskrediterade de anklagade – även deras förflutna – den var omöjlig att motbevisa, och den var fr.a. avpassad efter den utländska opinionen. De västerländska journalisterna, politikerna, diplomaterna och andra opinionsbildarna kunde acceptera den versionen med glädje. Däri låg dess fördelar.

Men den hade också en nackdel, som blev avgörande. Den löste inte problemet med den inhemska opinionen. Risken fanns att de sovjetiska arbetarna skulle resonera på följande sätt: låt gå för att Zinovjev och de andra strävade efter makten för maktens egen skull och inte hade något politiskt program. Men å andra sidan kan det inte bli sämre än det redan är. Zinovjev är inte värre än Stalin – och Trotskij minns vi som Röda arméns effektiva skapare. Varför skulle vi tycka synd om Stalin? Det kanske blir bättre om Trotskij tar makten!

För att driva in kilen mellan de anklagade och de sovjetiska massorna var det nödvändigt att återvända till den första anklagelsen. Oberoende av vad folket tyckte om byråkratins härjningar, rådde det en stark enighet bland massorna om en sak: det är absolut nödvändigt att hindra kapitalismens återupprättande. Produktionsmedlen måste förbli i samhällets ägo. För att de anklagade skulle framstå som verkliga skurkar måste de ”bekänna” att de strävade efter att återupprätta kapitalismen. Då kunde folket mobiliseras. Men detta drog i sin tur med sig en annan åtgärd: revolutionshistorien måste skrivas om. De som hittills framstått som Lenins gamla garde, måste nu framställas som oduglingar, vacklande element och slutligen som direkta spioner. De gamla arbetarna skulle tvingas tänka om och de unga måste få en sammanhängande, ny historiesyn. I takt med rättegångarna, skärptes därför anklagelserna till dess de kulminerade 1938 med påståendena om att alla de ledande gamla bolsjevikerna varit tyska, japanska, polska och brittiska agenter.

Den versionen löste några problem, men grundproblemet om trovärdigheten återstod – även om det var mindre akut efter tillvänjningsprocessen. Men de medvetna kommunisterna och de intellektuella i Väst var fortfarande skeptiska. I det läget uppstod två nya poler i rättegångarna. Efter rättegången 1936 släpptes anklagelsen för makthunger. Den ersattes med en mer raffinerad version. Några av de mest intellektuellt lagda ledarna – Radek, Bucharin och Rakovskij – fick i sina ”bekännelser” lägga fram versionen att deras program ”objektivt sett” skulle leda till kapitalismens återupprättande även om de inte varit medvetna om detta själva. Radek fick i rättegången 1937 föra fram tanken att de anklagade successivt drivits in i allt värre intriger, därför att de inte hade gjort upp med sitt förflutna 100%-igt. Längst inne i deras medvetande hade en liten, liten tagg suttit kvar av tvivel på den Stalinska politiken. Ur denna hade den nya terrorismens ros vuxit fram som genom en naturprocess. I sin slutplädering förklarade Radek:

Men i landet finns också halvtrotskister, fjärdedelstrotskister, åttondedelstrotskister, folk som hjälpte oss utan att veta om den terroristiska organisationen, men som sympatiserade med oss, folk som av liberalism, av fronderi mot partiet gav oss denna hjälp. Dessa människor säger vi, att när det finns en

blåsa i metallen på en stålhammare, så är det icke så farligt; men om blåsan befinner sig i metallen på en propeller, så kan det bli katastrof. Vi befinner oss i en period av yttersta spänning, i en förkrigsperiod. Alla dessa kretsar säger vi inför domstolen och inför vedergällningens faktum: den som har den minsta rämna i förhållandet till partiet, må han veta att han i morgon kan bli diversant, kan bli förrädare, om denna rämna icke blir sorgfälligt avlägsnad genom fullständig uppriktighet inför partiet.³²

Samma tankegångar återkommer hos Bucharin i 1938 års rättegång:

Huvudmålet för denna kontrarevolutionära organisation var i grund och botten, fast man så att säga kan erkänna, att den inte var tillräckligt medveten om det och inte alltid satte pricken över i, att återställa de kapitalistiska förhållandena i Sovjetunionen.³³

Hos Rakovskij är förhållandet lite mer komplicerat. Här existerar båda dessa oförenliga versioner samtidigt i samma vittnesmål! Så här låter det i slutet av hans ”bekännelse”:

Vysjinskij (V): Vad var syftet med erövringen av makten?

R. Syftet vari huvudsak att likvidera de landvinningar som nu finnes.

V. Det vill med andra ord säga likviderandet av den socialistiska ordningen?

R. Jag säger inte öppet: återvändande till kapitalismen...

V. Ni säger det inte öppet?

R. Jag vill säga, att det inte förekom i mitt medvetande som ett öppet, klart mål, men i mitt undermedvetande kunde jag inte komma från att det var dit vi strävade.³⁴

Detta påstående kommer bara en stund efter det att han själv ”erkänt” att han varit engelsk spion sedan 1924 och japansk spion sedan 1934!³⁵ Var han det också bara i sina drömmar? Han berättade att han i juli 1934 fått ett brev från Trotskij. Då var han snar att dra slutsatser:

Han bad mig i detta brev att utnyttja mina vidsträckta förbindelser med utländska politiska företrädesvis ’vänster’-kretsar. Jag fattade denna anvisning sålunda: man måste stärka det kapitalistiska angreppet mot Sovjetunionen (! ! ! ?) Jag gick in på detta förslag.³⁶

Rakovskij lyckades med konststycket att ha ett dubbelt medvetande i sina ”bekännelser”. Han gav uttryck åt båda polerna i rättegångarna. Men varför behövde man dessa två ”våningar” i anklagelserna?

Ur byråkratins synpunkt löste denna tudelning deras dilemma på ett genialt sätt. Nu hade man dels en enkel version som man kunde pracka på folket, samtidigt som man fann vägen till sin egen historieskrivning. Men genom den mera förfinade versionen hade man också funnit det medel som kunde övertyga de intellektuella både i Sovjet och i Väst. Som ytterligare medel hade man fått den metod som kunde förmå de ledande intellektuella bland de anklagade att ”bekänna”. Man gav dem nu möjligheten att undslippa med att de ”bekände” en objektiv skuld, medan andra, mer lättböjligen erkände den ”subjektiva” skulden. Man kan lätt tro att dessa två oförenliga versioner – som utgör en monstruös motsägelse – skulle minska trovärdigheten i rättegångarna. Det visade sig bli tvärtom. Nu kunde alla ”medlöparna” peka på Bucharin och Radek och säga: där var den verkliga sanningen. Det andra var överdrifter, men här, här har vi den sanna versionen. Och se, det låg något i anklagelserna i alla fall. De låtsades inte om att dessa ”bekännelser” i sin tur innehöll felaktiga och motsägelsefulla detaljer, som avslöjade att dessa versioner inte var någon ”minimi-sanning”.

³² *Processen ...1937*, s. 390. I en artikel ”Stalin’s version and Radek’s” har Trotskij analyserat skillnaderna. Se *Writings...1937-38*, s. 30.

³³ *På vakt... 1938*, s. 161f.

³⁴ A.a. s. 143.

³⁵ A.a. s. 133 och 137.

³⁶ A.a. s. 134.

Men man ser bara det man vill se. Att de två versionerna var oförenliga var mindre viktigt. I de voluminösa och föga lästa protokollen kunde man nu plocka fram vad man ville ha.

”Sovjetunionens vänner” hade möjligheten att välja mellan två versioner. Vilken de valde berodde på auditoriet och på tidpunkten.³⁷

Terrordåd

Men den raffinerade versionen hade också sina gränser i själva rättegångarna. Den fick inte sätta några spår i de officiella anklagelseakterna eller i domsluten. Den dök endast upp i ”bekännelserna” från några av de ledande bolsjevikiska intellektuella. Inte heller här fick den dock breda ut sig för mycket. Minst av allt fick den glida över i en politisk diskussion. Varje försök av ex.vis Bucharin att börja tala politik eller ge teoretiska motiveringar till hans (påstådda) kritik av stalinismen stoppades effektivt av åklagaren. I sin slutplädering avgränsade sig Vysjinskij mycket bestämt från filosofen och ideologen Bucharin:

Bucharin ansträngde sig här att begränsa hela mardrömmen av sina avskyvärda förbrytelser till några ’filosofiska riktlinjer’, om vilka han försökte hålla långa och svulstiga tal. – Gripen i armen, tagen på bar gärning uppkallar Bucharin själve Hegel till vittne, störtar sig in i lingvistikens, filologins och retorikens djungel, mumlar några lärda ord blott för att på ett eller annat sätt sopa igen spåren. – Jag känner inte till några exempel på – det är det första exemplet i historien – hur en spion och mördare laborerar med filosofin som med pulvriserat glas för att strö det i ögonen på sina offer, innan han med rövarklubban krossar huvudet etc.³⁸

Det är också den andra versionen, den ”subjektiva”, som får ge konkretion och färg åt ”mardrömmen”, för att använda Vysjinskijs träffande ord på dessa Moskva-rättegångar.

Ett av de medel som de olika centra skulle ha använt i sin aktivitet mot sovjetstaten var enligt ”bekännelserna” terror mot de ledande personligheterna. Som genom ett trollslag skulle de gamla bolsjevikerna ha glömt allt de lärt sig av marxismens strategi och om omöjligheten att ändra en stats klasskaraktär genom enskild terror Trots 30-40 år i arbetarrörelsen – där de ofta polemiserat mot socialrevolutionärerna i frågan om terrorns onyttan – skulle de plötsligt ha övertygats om terrorns nödvändighet.³⁹ Det låter inte särskilt troligt. Det verkar ännu mindre troligt om man tar del av anklagelseakten. Vi skall nu titta på den.

Påståendena om mordförsök mot ledande gestalter inom statsapparaten och partiet fördes fram med särskild emfas i den första rättegången. Här ”bekände” de anklagade att de organiserat ett antal terroristgrupper och försökt att mörda Stalin, Vorosjilov, Sjdanov, Kaganovitj, Kirov, Kossior, Ordsjonikidse och Postysjev, dvs nästa hela politbyrå. Det var en mycket konjunkturrell ”bekännelse”. Redan två år senare var listan inaktuell. Då hade nämligen tre av dessa personer (Kossior, Ordsjonikidse och Postysjev) utrensats och drivits till självmord, anklagade för att vara en del av sammansvärjningen! Men ”bekännelsernas” beroende av den politiska situationen 1936 märks ännu mer i en annan detalj: de sammansvurna hade tydligen beslutat att döda andrangs personer inom PB, men beslutat att låta Molotov vara i livet. Varför skulle man bespara honom, ordförande som han var i Folkkommisariernas Råd och Stalins närmaste man? Åklagaren var inte intresserad av den frågan. Han hade hastigt och lustigt själv glömt bort att Molotov ens existerade. Inte en enda gång under rättegången nämndes Molotovs namn av vare

³⁷ För att inte krångla till framställningen ännu mer, har vi inte tagit upp de skillnader som i sin tur finns mellan Radeks version och Bucharins. Enligt Radek gällde det att ”närma sig” kapitalismen för att bli fascismen, medan Bucharin talar om att kapitalismen skulle återupprättas omedvetet. Den Wickmansk-Gustafssonska versionen har en del gemensamt med Radeks, men den för samtidigt in så många nya element att våra författare har all rätt att propa på att få gå till historien för sina originella förfalskningar.

³⁸ *På vakt ...1938*, s. 262f.

³⁹ *The Case of...* s. 257-59 anför exempel ur Trotskijs artiklar från 1902 och framåt, vilka polemiserar mot terrorism som politiskt vapen.

sig de anklagade eller av åklagaren. Vysjinskij räknade uttryckligen inte längre Molotov till ledningen. Så här lät det på rättegångens första dag:

Sinovjev: Det huvudsakliga i dess /centrums/ verksamhet bestod i förberedelse av terrordåd.

V. Mot vem?

S. Mot ledarna.

V. D.v.s. mot kamraterna Stalin, Vorosjilov och Kaganovitj.”⁴⁰

Varför hade de sammansvurna glömt bort Molotov? Det är fullkomligt oförklarligt om man utgår från att rättegångarna är äkta. Det är däremot fullständigt begripligt om man antar att de är förfalskade. Då blir detta bara en detalj i hela det stalinistiska systemet med sanningens underordnande under den politiska konjunktur som kan förstärka byråkratins makt.

Under månaderna före rättegången cirkulerade starka rykten i Moskva att det rådde en allvarlig oenighet mellan Stalin och Molotov i fråga om folkfrontspolitiken. Detta bekräftades indirekt genom de medel som brukar användas i dylika fall: Molotov nämndes inte i pressen, citerades aldrig och syntes inte vid offentliga möten. Bilden verkar klar: Molotovs makt höll på att minskas. De mordförsök som de anklagade ”bekände” skulle ha ägt rum under åren 1932-35. De kan inte ha vetat att det skulle uppstå en klyfta mellan Stalin och Molotov 1936. Slutsatsen kan bara bli en: Stalins grupp utnyttjade rättegången för att bl.a. misskreditera och isolera Molotov. Denna slutsats bekräftas av de formuleringar Vysjinskij använde under rättegången. Den bekräftas också av den fortsatta utvecklingen. Under eller strax efter rättegången skedde en försoning mellan Stalin och Molotov, och plötsligt blev Molotov citerad, omnämnd och synlig vid möten. Försoningen fick dessutom sitt uttryck i att de anklagade vid den andra rättegången i jan. 1937 fick ”bekänna” att de haft fullt sjå med att sedan 1933 försöka få död på Molotov, dock utan att lyckas.⁴¹ Molotov, som 1936 inte ens räknats till ”ledarna”, blev nu fullständigt upprättad genom att rättegången särskilt koncentrerade sig på att ”avslöja” mordförsök mot honom. Man gjorde ett stort nummer av att Molotovs bil kört i diket 1934. Chauffören drogs in och fick vittna om att han varit lejd av ”centrum”. Han hade medvetet kört bilen i diket för att döda sig själv och Molotov. Men på halva vägen ångrade han sig och fick upp bilen igen.⁴²

”Attentatet” mot Molotov misslyckades alltså. Det gjorde också alla de andra otaliga mordförsöken mot ”ledarna”. Om man betänker den enorma organisation som ”sammansvärjningen” skulle ha utgjort (fem olika ”centra”) och som skall ha bestått av en stor grupp gamla bolsjevikar med årtiondens vana vid underjordiskt arbete och därtill en stor grupp som höll viktiga nyckelposter inom administrationen – då är det obegripligt varför inga attentat lyckades. Varför kunde ingen knacka på hos Stalin, gå in och skjuta honom? I stället för denna enkla åtgärd, utvecklade sig ”centra” i en serie farsartade ”mordförsök”. Så här gick de till enligt 1936 års ”bekännelser”:

Zinovjevs sekreterare Bogdan, gjorde tre misslyckade försök att mörda Stalin. Hur de gick till får vi inte veta. Men att han inte var den rätte mannen klagas särskildt fram: ”Före Bogdans självmord tillbragte Bakajev hela natten tillsammans med honom och intalade Bogdan att han antingen måste utföra attentatet på Stalin eller begå självmord. Bogdan begick självmord. Enligt anvisning efterlämnade han en skrivelse, i vilken han framställde sig som ett offer för

⁴⁰ *Moskvaprocessen 1936*, s. 37. Jfr. även blomsterspråket i Vysjinskij's sluttal: ”Kära och förtrogna för oss och för alla som är fyllda av kärlek till vår moder hemlandet, är namnen på de framstående bolsjevikerna, vår stats outtröttliga och talangfulla byggmästare: Sergo Ordsjonikidse, Klim Vorosjilov, Lasar Moisejevitj Kaganovitj; de ukrainska bolsjevikernas ledare: Kosior och Postysjev; de leningradiska bolsjevikernas ledare: Sjanov. Med out-säglig stor kärlek nämner de arbetande i hela världen namnet på Sovjetunionens folks store läromästare och ledare: Josef Vissarionovitj Stalin!” (s. 81) Att Molotov inte ens är med i den uppräknningen kan inte vara en tillfällighet.

⁴¹ Trotsky, *Stalin's Frame-Up System ...* s. 40-45, *The Case of...* s. 280, 498-503.

⁴² *Processen ...1937*, s. 24 (anklagelseakten), 240-43 (förhöret med Arnold), s. 163, 240.

partirensningen.”⁴³ ”Folket älskar Stalin”, var den stora parollen under 30-40-50-talet. Tydligt var han så älskad att t.o.m. de Hamletartade personer som ville mörda honom, älskade honom högre än sitt eget liv. Hellre än att mörda Stalin begick de självmord. Under de förhållandena är det inte underligt att ”centra” misslyckades. Man fick ta in personer från utlandet, som var mindre fästade vid Stalin. Två sådana importprodukter, Fritz David och Berman-Jurin slog sina kloka huvuden ihop. De utarbetade nu ”två konkreta planer för ett attentat mot kamrat Stalin: det första attentatet skulle ske på Kominterns exekutivkommittés XIII plenum, det andra på Kominterns VII kongress.” Hur de fick tillträde till plenum klargörs inte, men de hade inget för sina besvär. ”Planerna strandade, emedan kamrat Stalin inte var närvarande på XIII plenum.”⁴⁴ Men som tur var, fanns det ytterligare en ”konkret plan” för att få död på gäckande skuggan Stalin. Det är på Kominterns 7. kongress. Nu skall vi se hur det går. Berman-Jurin berättar:

I september 1934 /kongressen hölls i juli 1935 – K.Å.A./ skulle kongressen äga rum. – Före kongressens öppnande meddelade mig Fritz David, att han inte heller nu kunde skaffa mig ett kort, men att han själv skulle vara närvarande på kongressen. Vi kom överens om, att han själv skulle utföra terrordådet. Några dagar därefter träffade jag Fritz David och han sade, att han inte kunnat skjuta. Han, Fritz David, hade suttit i en loge. I logen fanns mycket folk, och det var inte möjlighet att skjuta. På så vis strandade vår plan även denna gång.⁴⁵

Verkligen otur! Men nytt mod. Om Stalin var så svår att komma inpå livet, då var det kanhända lättare med de andra ”ledarna”? Bröderna Lurie gjorde flera försök, berättar de, att skjuta Vorosjilov. Ända från september 1932 till våren 1933, vakade de varje morgon vid de gator där Vorosjilovs bil körde förbi. Vi låter rättens ordförande (O) leda förhöret av Nathan Lurie (N.L.):

O. Att döma av edra uppgifter begav ni er flera gånger till Frunzegatan och kringliggande gator och var då beväpnad med revolverar?

N. L. Ja.

O. Var ni alla tre beväpnade?

N. L. Ja.

O. Ni skulle alltså ha utfört terrordådet, om ni hade fått ett gynnsamt tillfälle? Varför lyckades det inte?

N. L. Vi såg Vorosjilovs automobil, när den körde på Frunsegatan. Den körde alltför fort (! ! !) Det är hopplöst att skjuta på en automobil som kör fort; vi kom till slutsatsen, att det var meningslöst.⁴⁶

Det är hopplöst att skjuta på ”ledare” som sätter sig över hastighetsbestämmelserna, så långt är det klart. Men bröderna Lurie gör nya försök. Efter en avstickare på landet, där de försöker mörda Kaganovitj och Ordsjonikidse (förgäves) beslutar de att försöka mörda Sjdjanov vid 1-majdemonstrationen i Leningrad. Nu får vi bara hoppas att demonstrationståget inte går för fort. Rättens ordförande, som åter leder förhöret, blir plötsligt mycket intresserad av detaljer:

O. Deltog ni i majdemonstrationen?

N. L. Ja.

O. Var ni beväpnad?

N.L. Ja, med en revolver.

O. Varifrån fick ni vapnet i år?

N.L. Det förvarades hos Konstant.

O. När tog ni hand om vapnet?

N.L. I mars 1936.

⁴³ *Moskvaprocessen 1936*, s. 46.

⁴⁴ A.a. s. 76.

⁴⁵ A.a. s. 65f.

⁴⁶ A.a. s. 70.

O. Vad slags revolver var det?

N.L. Det var en browning.

O. En hurudan? En mellankalibrig?

N.L. Ja.

O. Lyckades ni komma in på Uritskitorget med demonstrationståget?

N.L. Ja.

O. Varför lyckades ni inte utföra attentatet mot Sjdjanov?

N.L. Vi gick för långt ifrån.⁴⁷

Med denna västgötaklimax i Leningrad – ett attentat som f.ö. skulle ha utförts i ett läge då hela ”centrum” satt i arresten – slutar mordförsöken på ”ledarna”.

I den andra rättegången 1937 nämner man flera mordförsök på Stalin & Co., men går inte in på detaljer – annat än när det gäller den förbisedde Molotov och hans dikeskörning. I den tredje rättegången tonas mordförsöken ner ännu mer. Kanske var man medveten om att de snarast väckte löje. I den rättegången fick de anklagade istället ”bekänna” att de utfört flera mord – på personer som man hittills trots hade fått en naturligt död. Det gäller Gorkij, dennes son Maxim Pesjkov, tidigare GPU-chefen Mensjinskij och PB-medlemmen Kujbysjev. Samtliga dessa personer skulle man ha dödat medicinskt. De sammansvurna hade dragit in deras rep. livmedikus i sammansvärjningen och förmått dem att ge sina patienter fel vård. Maxim Pesjkov fick man död på genom att suppa ned honom och sedan låta honom ligga och frysa i snön. Han dog följaktligen av förkylning. Gorkij mördade man genom att låta honom ta för många skogspromenader och genom att låta honom besöka sina barn när de hade influensa.⁴⁸

I samtliga fall har vi att göra med ”mord” som inte kan verifieras. De dokument som möjligen kunde ha belyst frågan – obduktionsresultaten och sjukjournalerna – företeddes inte inför rätten. Det enda man hade att stödja sig på var läkarnas ”bekännelser” att de utfört dessa mord på order av Jagoda. Denne ”bekände” i sin tur att han gjort det på order av ”centrum”.

Men varför skulle ”centrum” ha velat döda ex.vis Gorkij? Åklagaren hade naturligtvis en teori färdig; den varierar i olika ”bekännelser”: Maxim Gorkij ”är en man som står partiledningen mycket nära, en man som är helt överens med den politik, som nu genomföres i landet och en hängiven vän av Josef Vissarionovitj Stalin, en man som aldrig kommer att förråda någon och aldrig går med på vår väg.”⁴⁹

Men om Jagoda verkligen lät döda Gorkij var det knappast på de anklagades order. Gorkij dog den 18 juni 1936, dvs. en dryg månad innan den första rättegången inleddes. Om Gorkij varit i livet kunde denna rättegång inte ha ägt rum, utan att han mycket skarpt hade protesterat mot den. Han hade tidigare protesterat mot övergrepp i landet mot författare och intellektuella; i detta fall hade han dessutom speciell anledning eftersom han sedan gammalt var mycket nära vän till Zinovjev och Kamenev. ”Gorkijs aktivitet är ett hinder för vissa personer” säger en av de anklagade 1938.⁵⁰ Förvisso: den var ett hinder för Stalin-gruppens planer. Därmed bör man dock inte dra slutsatsen att Stalin mördade Gorkij. Bevis saknas för att Gorkij och de andra överhuvudtaget hade mördats. De kan också ha fått en naturlig död, en slutsats som f.ö. bekräftas av deras hälsotillstånd.

⁴⁷ A.a. s. 71,

⁴⁸ *På vakt...1938*, s. 45.

⁴⁹ A.a. s. 213.

⁵⁰ A.a. s. 212.

Som vi tidigare nämnt, ges inga konkreta detaljer 1938 om mordförsöken på ”ledarna” i partiet och staten.⁵¹ Endast en person, som nu stod på höjden av sin makt i en märklig snabbkarriär fick äran av att utsättas för ett mera konkret mordförsök: GPU-chefen Jezjov. Nu framställs han som en omutlig väktare av de Stalinska idealen – en man som måste bort för att staten skall falla. ”Jagoda framhävde att Jezjov ovanligt fort fattar och begriper alla enskildheterna i arbetet med förvaltningen av statens säkerhet, och att det absolut inte finns någon garanti för att han inte slutligen upptäcker sanningen och avslöjar sammansvärjningen.”⁵² Den nitiske Jezjov prisas likaså av åklagaren som berättar att hela sammansvärjningen ”avslöjats av den verkliga, sant bolsjevikiska upplysningstjänst, som en av kamrat Stalins mest framstående medkämpar – Nikolaj Ivanovitj Jezjov – leder.”⁵³ (Ett halvår senare blev denne Stalins mest framstående medkämpe själv offer för utrensningarna.) Jagoda ”bekände” att han försökt mörda Jezjov genom att blanda ut kvicksilver i luften i hans arbetsrum.⁵⁴ Sådana metoder räcker inte för att ta död på en Stalins medkämpe (eller snarare: medbrottsling). Det behövs andra metoder. Exakt vilka Stalin använde vet vi dessvärre inte. Jezjov bara försvann, och fick inte ens äran av att i en rättegång ”bekänna” att han försökt mörda sin efterträdare Berija. Denne Berija i sin tur ställdes 1953 inför rätta anklagad för att sedan 1919 ha varit brittisk agent. Han ”bekände” naturligtvis...

Sabotage

Men det var inte bara mord och mordförsök som de olika ”centra” ägnade sig åt. Värre detaljer återstår ännu att berätta. I rättegången 1937 lanserade man någonting nytt: en anklagelse om sabotage mot landets ekonomi och näringsliv. Det visar sig nu att ”trotskisterna” var skuld till varenda gruvolycka varenda tågurspårning och varenda flaskhals i ekonomin.⁵⁵ Pjatakov, som varit en av de ledande i landets industrialisering fick ”bekänna” att han saboterat landets planekonomi genom att fördröja byggandet av väsentliga fabriker, pressa arbetarna för hårt och genomföra en skiktning inom arbetarklassen, så att vissa ledande funktionärer fick fler privilegier. Allt för att öka motsättningarna inom landet. Så här gick ”sabotaget” till enligt anklagade Sjestov:

vid alla gruvor, Prokopjevsk, Absjerka och Leningruvan bedrevs sabotage av stachanovrörelsen. Det gavs direktiv om att lägga arbetarnas nerver på sträckbänken. Innan arbetarna kom fram till sina arbetsplatser, måste de fälla ett par hundra svordomar över schaktledningen. Det skapades omöjliga arbetsförhållanden. Med stachanovmetoder kunde man icke arbeta och inte ens med vanliga metoder var det möjligt att arbeta normalt.⁵⁶

Det var onekligen ett skickligt drag – av Stalin-byråkratin. Alla de svårigheter av objektiv art som Sovjetunionen mötte under industrialiseringen – alla svårigheterna med bristande teknisk kunskap, brist på råvaror, investeringsproblemen; alla de subjektiva svårigheterna – dålig planering, skiktningen av arbetarklassen, det höga arbetstempot, de låga lönerna, de dåliga bostäderna, de långa köerna – som orsakats av förseningen inom näringslivet på 20-talet och utnyttjats för att stärka byråkratin – allt skyllades nu på ”trotskisterna”. Därmed sökte den Stalinska ledningen nu frita sig från ansvaret för sin politik genom det gamla beprövade knepet med en **syndabock**.

⁵¹ En kuriös och absurd detalj var åklagarens trumfkort om att ”högerns och trotskisternas block” redan 1918 skulle ha velat arrestera och mörda Lenin, Stalin och Sverdlov. Kärnan i den anklagelsen var att Bucharins ”vänster-kommunistiska” grupp (som ej innefattade Trotskij) 1918 hade diskuterat att försöka avsätta Lenin från posten som ordförande i Folkkommisariernas Råd. Planen var ett hugskott som dök upp på ett sammanträde, men aldrig ens nådde beslut. Planen var känd redan av samtiden och Bucharin berättade själv om den i en artikel 1924. Se *På vakt ...1938*, s. 29ff., ss. 169-207, 186-193.

⁵² *På vakt ... 1938*, s. 49.

⁵³ A. a, s, 319.

⁵⁴ A.a. s. 223f., 233f., 327.

⁵⁵ *Processen ...1937*, s. 19ff.

⁵⁶ A.a. s. 189.

Detta blev än mer märkbart i rättegången 1938, där man formligen frossar i denna typ av ”sabotage”. Fanns det brist på trä och papper i landet? Det berodde naturligtvis på att trotskisterna a) sålde det bästa träet till utlandet till för låga priser och b) på att den kemiska industrin saboterades så att landet skulle hållas ”på svältkost beträffande försörjningen med papper och ge kulturrevolutionen ett slag, att göra det omöjligt att förse landet med skrivböcker och sålunda framkalla missnöje bland de bredaste massor.”⁵⁷ Fanns det brist på säd? Gissa varför: ”Vidare ställde vi till med oreda i sådden. Det gick till så att vi ålade jordbrukarna i vissa distrikt att beså större åkerareal än deras krafter räckte till för, och ställde små krav på andra distrikt med mera jord och större möjligheter.”⁵⁸ Genom böndernas motstånd mot kollektiviseringen hade en stor del av kreatursstocken slaktats ned. Det är den vanliga förklaringen – som man kan möta i den ekonomiska litteraturen om Sovjetunionen. Men i rättegången 1938 avslöjades den ”verkliga” orsaken: ”Jag måste också tala om, att vi 1932 framkallade en sjukdom bland svinen, så att många svin fördärvades. – Beträffande jordbruket skulle jag vidare vilja tala om vår skadegörelse inom hästaveln. 1936 framkallade vi anemi i stor utsträckning i Vitryssland. – Såvitt jag minns fördärvades på detta sätt ungefär 30.000 hästar.”⁵⁹

Vysjinskij sammanfattar den delen av förhören: ”Inte ett enda område av det socialistiska uppbygget undgick Er skadegörelse?” Sjarangovitj ”bekänner”: ”Fullkomligt riktigt”⁶⁰

Det var huvudet på spiken så att säga. Men var fanns då ‘spiken’? Här närmar vi oss kulmen. ”Trotskisterna” hade nämligen missbrukat spik på ett fruktansvärt sätt. Brottet var så vansinnigt att t.o.m. dessa förhärdade brottslingar skämdes för att ”bekänna” dem. Åklagaren fick dra ur dem ”bekännelsen” med tång. Så här går nu korsförhöret till:

V. Och hur stod det tack vare Er brottsliga verksamhet till med smöret?

Selenskij (S). Med smör drives ingen handel på landet.

V. Jag frågar inte, vad man driver handel med. Ni drev framför allt handel med det viktigaste av allt – med hembygden. Jag frågar istället, vilka åtgärder, Er organisation vidtog för att undergräva varudistributionen och beröva befolkningen de viktigaste förbrukningsartiklar. Känner NI – utom socker och salt – till något om smöret?

S. Nej.

V. T.ex. att man inte framställde några billiga smörorter.

S. Det är en helt annan sak.

V. Vad betyder det: en annan sak?

S. Jag skall berätta för Er om...

V. Jag frågar Er: känner Ni till brottsliga operationer beträffande befolkningens försörjning med smör, speciellt billiga smörorter, eller känner Ni inte till dem?--

S. Jo, jag känner till dem.

V. Vari bestod de?

S. De bestod i följande: alla organisationer använde vid smörproduktionen världsstandarden för att bestämma kvaliteten på smöret. /vilket brott! – K.Å.A./

V. Ni vill förklara sakens teknik, men jag vill ha klarhet i sakens väsen. Ni sade under förundersökningen, att undermineringsarbetet också bestod i följande: den fastställda skalan för kvalitetsbestämning av smöret ledde till att man endast fastställde smör av högsta kvalitet, billigare smör kom inte ut i marknaden. Stämmer det eller inte?

S. Det är ett faktum.

⁵⁷ På vakt ...1938, s.75.

⁵⁸ A.a. s. 104.

⁵⁹ A.a. s. 105. Jfr. även s. 113, där det uttryckligen heter att ”trotskisterna” slaktat kreatursstammen, så att den nu uppgick till enbart 30 - 40.000 mot planerade 130.000.

⁶⁰ A.a. s. 106.

V. Framkallade det tillfredsställelse eller missnöje bland befolkningen?

S. Missnöje.

V. Det eftersträvade Ni?

S. Det eftersträvade vi.

V. Fanns det fall, då medlemmar av Er organisation, som stod i förbindelse med smörproduktionen, blandade glas i smöret?

S. Det förekom att glas hittades i smöret.

V. Inte "hittades" utan blandades i. Ni förstår skillnaden: man lade dit glas. Förekom det eller inte?

S. Det förekom att glas lades i smöret.

V. Förekom det, att Era medsammansvurna, medhjälparna i den brottsliga sammansvärjningen mot sovjetmakten, lade spik i smöret?

S. Det förekom.

V. Och det kallar man att organisera skadegörelse och diversion? Bekänner Ni er skyldig till detta?

S. Ja.

V. Ni tar ansvaret för blockets hela brottsliga verksamhet?

S. Jag tar ansvaret.

V. För spikar och glas i smöret, som rev sönder hals och mage på folket?

S. Jag tar ansvaret.

V. Och nu till äggen etc.⁶¹

Glas och spik i smöret! Krossade ägg! Man häpnar över dessa förbrytelser. Men även om Vysjinskij uttryckligen vägrar befatta sig med "sakens teknik" och endast intresserar sig för dess "väsen", kan man ändå inte undertrycka en lust att få veta hur det rent tekniskt går till när man blandar spik i smöret. Det vore intressant om någon ledande KFml-are kunde utreda frågan för oss. Vi skrev ett brev till Kurt Wickman och frågade. Han glömde dessvärre att svara...

Förklaringen till att Stalin-gruppen behövde dessa absurda anklagelser ligger i öppen dag. Situationen i landet var så kritisk, missnöjet så stort att skulden för misslyckandena måste läggas på någon annan. Någon gång mellan den första och andra rättegången har man kommit på idén att låta de anklagade ta skulden för detta också. Förslaget måste ha utlöst glädjetjut i Kreml. Där hade man lösningen! Anklagelserna bara varierar 1937 och 1938. I åklagarens slutplädering 1938 sammanfattas anklagelserna i en passage, där syndabocksteorin spikas fast:

I vårt land, som är rikt på alla möjliga förråd, kunde och kan ett sådant läge inte uppstå, då det råder brist på någon produkt. Just därför var det hela denna skadegörarorganisationens uppgift att skapa ett sådant läge, för att göra det, som hos oss finns i överflöd, till en ej förekommande vara, hålla marknadens och befolkningens behov i ett spänt tillstånd: – Nu är det tydligt, varför det hos oss förekommer stockningar än här och än där, varför plötsligt den ena eller andra produkten saknas trots rikedom och överflöd. Det är just därför, att dessa förrådare, är skuld till det. Desto mer gav detta dem en basis för att skapa en stämning mot vårt ekonomiska förvaltningssystem, mot sovjetmaktens hela system. Att föra kamp mot befolkningens mest trängande dagliga behov.⁶²

⁶¹ A.a. s. 148f. Äran av att ha hittat på denna vansinnighet får tydligen Dimitrov ta på sig, som två år innan anklagelserna fördes fram, i ett tal hävdade att det "var bevisat" att de utfört dessa brott. "Varje gång den proletära domstolen i Sovjetunionen låtit sitt straffande svärd falla ned på de skadegörare, som strödde glasskärvor i arbetarnas mat, som förgiftade kollektivbrukens boskap och fördärvade deras maskinella utrustning, på spioner och diversioner, fascistagenter, som förstörde järnvägsbankarna och utförde dynamitattentat etc etc. (*Moskvaprocessen 1936*, s. 131)

⁶² *På vakt1938*, s. 313.

Spionage

”Hela blocket med Trotskij i spetsen bestod helt och hållet av utländska spioner och tsaristiska hemliga poliser.” (*På vakt ...* s.265)

Men ”trotskisterna” hade inte utfört sina terror- och sabotagedåd ensamma. Ytterst fick de stöd utifrån i kampen för att återupprätta kapitalismen i Sovjet. Redan i den första rättegången hade de anklagade ”bekänt” att de 1932 upprättat kontakt med Gestapo. Dessvärre hade man glömt kontrollera när Gestapo bildades. Det var inte förrän ett år senare...

Med tanke på att de var så heta på gröten, och formligen stod och bankade på dörren, är det inte underligt att det redan i den andra rättegången kunde ”avslöjas” att Trotskij förde hemliga förhandlingar med Hess i Nazi-Tyskland och hade intim förbindelse med den japanska underrättelsetjänsten. Men återigen blev det i 1938 års rättegång som anklagelserna kulminerade. Nu ”avslöjades” det att det inte bara var den **tyska** och **japanska** underrättelsetjänsten, som var invecklade i sammansvärjningen. Nyheter för dagen var att också den **polska** och **engelska** underrättelsetjänsten fått hemliga informationer från ”trotskisterna”. Att den engelska underrättelsetjänsten drogs in 1938 var ingen tillfällighet – det var ett första tecken på att förbindelserna mellan länderna försämrats och att Stalin nu sökte andra allierade.⁶³ Men som vanligt lät Stalin även de konjunkturella anklagelserna gälla retroaktivt. Ta ex.vis Trotskij. Hittills hade man ju trott att han bara var i förbindelse med Gestapo och Mikado. Nej då, han hade flera strängar på sin lyra:

Under förundersökningen har det konstaterats att Trotskij stod i förbindelse med den tyska spionagetjänsten redan sedan 1921 och med den engelska Intelligence Service sedan 1926.⁶⁴

Han hade gott sällskap:

Den anklagade Krestinskij trädde 1921 på direkt uppdrag av folkfienden Trotskij i brottslig förbindelse med den tyska spionagetjänsten. Den anklagade Rosengolz – en av ledarna för den trotskistiska illegala organisationen – påbörjade år 1923 sitt spioneriarbete till förmån för den tyska generalstaben, och för den engelska spionagetjänsten 1926. Den anklagade Rakovskij – en av dem som stod Trotskij närmast och som var en av hans förtrogna – var sedan 1924 agent åt Intelligence Service och sedan 1934 agent åt det japanska spioneriväsendet – överenskommelsen med det utländska spionaget underlättades även därigenom, att en del av de anklagade varit provokatörer och agenter i den tsaristiska ochranans tjänst.⁶⁵

De olika spionuppdragen – man förstår inte när de gamla bolsjevikerna egentligen hann göra revolution – koncentrerades enligt ”bekännelserna” i en planerad militärkupp, där man räknade med stöd från Röda arméns ledning. Här löper nu alla trådar samman. Redan i jan. 1937 hade

⁶³ I rättegången 1938 sägs det faktiskt uttryckligen att den utrikespolitiska konstellationen kommer att ändras på ett avgörande sätt. Det är Rakovskij, som får begrunda de olika förbindelser ”trotskisterna” har: ”Vi trotskister måste i detta fall spela med tre slags kort, tyska, japanska, engelska. över de tyska var jag inte riktigt klar, i vart fall inte just då. Jag antog personligen att det inte är uteslutet att Hitler försöker närma sig sovjetregeringen. (*På vakt... 1938*, s. 137). 1 112 år senare slöts pakten mellan Hitler-Tyskland och Sovjetunionen. Rättegången 1938 sammanföll i tiden med Münchenkrisen. Det var inte heller någon nyhet att låta anklagelserna mot Trotskij växla, beroende på de utrikespolitiska allianserna. Fram till 1934 var förhållandet mellan Sovjetunionen och Frankrike mycket sträva. Då anklagades Trotskij för att vara en hemlig fransk agent. Efter 1934 blev förbindelserna med Frankrike mycket goda, medan förhållandet till Tyskland försämrades. Trotskij blev hastigt och lustigt ”tysk agent” 1938 började en ny omgruppering. Då blev Trotskij både tysk, engelsk, polsk och japansk agent under en övergångstid, innan han genom pakten mellan Hitler och Stalin blev engelsk och amerikansk agent. När kriget mellan Tyskland och Sovjetunionen började 1941 var Trotskij mördad, men hans anhängare i Fjärde internationalen fick bli ”tyska agenter” igen. Efter andra världskriget har de utrikespolitiska konstellationerna varit relativt fasta. I konsekvens med det har anklagelsen mot Fjärde Internationalen för att vara en amerikansk agentur varit relativt konstant. Men efterhand som förhållandet till USA blivit bättre och relationen till Kina försämrats har den anklagelsen dock tonats ned. Man har emellertid inte anklagat Fjärde Internationalen för att vara kinesiska agenter. Tvärtom. Man anklagar kineserna för att vara trotskistiska agenter!

⁶⁴ *På vakt ...1938*, s. 10.

⁶⁵ A.a. s. 10.

man i ”bekännelserna” nämnt Tuchtjevskijs namn. Ett halvår senare meddelades att ledningen för Röda armén ”avslöjats” som tyska agenter och avrättats.⁶⁶ Vid rättegången 1938 byggde man upp omfattande relationer mellan ”centra” och Tuchtjevskijs grupp. Det ”avslöjades” nu att Trotskij skrivit brev till Tuchtjevskij (vilket naturligtvis inte kunde visas fram) och att en konferens hade ägt rum mars 1937. ”Vid denna konferens meddelade Tuchtjevskij, att han säkert räknar på möjligheten att genomföra en kupp och angav tidpunkten – han antog att det skulle lyckas honom att genomföra militärkuppen till den 15 maj, i första hälften av maj.⁶⁷ I ett flertal olika ”bekännelser” talade man om kontakter och samtal med ledande gestalter inom Röda armén för att göra en statskupp.⁶⁸ Denna påstådda statskupp är således en mycket viktig skärningspunkt i hela det system av ”centra” och ”sammansvärjning” som man nu ”avslöjat”. Om denna statskupp skulle visa sig vara falsk, då måste också ”bekännelserna” vara falska. Och angående Tuchtjevskijs påstådda statskupp har vi idag en mycket intressant kunskap. I den hemliga processen mot Röda arméns ledning fanns det något så unikt som skriftliga dokument: en brevväxling mellan Tuchtjevskij och Gestapo. Det verkar ju övertygande. Det är bara ett fel: **denna brevväxling var förfalskad – av Gestapo.** Målsättningen med denna förfalskning är ännu inte helt klarlagd. Det finns olika versioner. Följande tycks oss rimligast:

Nazi-Tyskland hade redan från början siktet inställt på ett krig mot Sovjetunionen. För att nå detta mål måste man minska landets försvarsförmåga. När utrensningarna började, kom någon inom Gestapo på den lysande idén att man skulle ge Stalin ”bevis” för att Röda arméns ledning var spioner. Det lät man nu ske, dels genom diplomatiskt skvaller, dels genom kontraspionaget och dels genom förfärdigandet av denna ”brevväxling”. Stalin gick på bluffen och lät kvasten gå inom Röda armén. Möjligheten för ett erövringskrig mot Sovjetunionen ökade. Även om just denna tolkning inte är helt bevisad, är det däremot helt klart att Tuchtjevskij och hans kollegor var oskyldiga – detta har bl.a. bekräftats av dokument och memoarer.⁶⁹ Men om de är oskyldiga, då är också de anklagade i rättegångarna oskyldiga. Sambandet mellan detta moment och rättegångarna är alltför starkt för att denna del kan rubbas utan att hela korthuset faller.

Vilka bevis fanns för anklagelserna?

Som vi kunnat se av översikten över anklagelseakterna var det mycket allvarliga brott som de åtalade stod till ansvars för. Det var också brott som i sig verkade otroliga. ”Bekännelserna” saknade – utöver allt annat – en inre enhetlighet⁷⁰ och några av de brott man skulle ha begått var praktiskt ogenomförbara. Anklagelserna var desto mer absurda om man betänker att de som stod anklagade inte var några småtjuvar eller kriminella element, och inte ens några fiender till

⁶⁶ Conquest, s. 277 - 322.

⁶⁷ *På vakt ...1938*, s. 120.

⁶⁸ A.a. s. 97ff., 101 f., 119, 177, 221.

⁶⁹ Conquest, s. 296 - 310; J. Erickson, *The Soviet High Command. A military – political history 1918- 1941* (London 1962) s. 456ff; W. Schellenberg, *Memoiren* (Verlag für Politik und Gesellschaft 1956), s. 48-50. Schellenberg var chef för det nazistiska underrättelseväsendet. Enligt en annan tolkning av dokumenten skulle den förfalskade brevväxlingen ursprungligen ha använts för en intern utrensning inom den nazistiska militärkåren och de var endast tänkta för internt bruk. Genom kontraspionaget fick Stalin vetskap om förfalskningarna och begärde att få låna dem för sin egen utrensning. Den versionen innehåller många oklarheter. [*Anmärkning MF*: Det finns fortfarande de som tror att generalerna konspirerade mot Stalin, men bevis på detta saknas – inte heller sovjetarkiven har kunnat ge bevis som styrker denna teori. Seriosa historiker är därför idag övertygade om att anklagelserna var falska. Vad gäller den påstådda (förfalskade) brevväxlingen mellan Tuchtjevskij och Gestapo så har inte den heller kunnat hittas, vilket tyder på att även det är en vandringshistoria.]

⁷⁰ Vi har inte tagit upp alla oklarheter som kommer fram vid en noggrann läsning av protokollen. Det gäller annars så, väsentliga frågor som när ”centrum” skulle ha bildats, vilka som var medlemmar i det etc. I samma rättegång kan uppgifterna sväva på det mest otroliga sätt. (ibland t.o.m. på samma sida i protokollen, se ex.vis s. 29 i 1936 års protokoll, där det lämnas tre olika uppgifter om när en viss Dmitri Schmidt skulle ha fått i uppdrag att mörda Vorosjilov!) I den första rättegången lämnas 4 (fyra) olika alternativ om när centrum bildades. Lika många är uppgifterna om när ”centrum” var verksamhet, och om dess sammansättning. För en analys av den första rättegången hänvisas till Sedovs och Shachtmans böcker.

det sovjetiska samhällssystemet. Tvärtom var det just de som stått i ledningen för den revolution som skapat detta samhällssystem. Detta samhällssystem skulle de nu av grumliga skäl vilja tillintetgöra. De höll alla viktiga positioner i staten och i partiet och lyckades ändå genomföra någonting av sina intentioner. Trotskijs slutsats är berättigad: ”Om alla nyckelpositioner hölls av trotskister som löd mina order, varför är Stalin då i Kreml och jag i landsflykt?”⁷¹

Frågan om bevis för en anklagelse är alltid viktig. I ett fall som detta, där anklagelserna uppenbarligen är så absurda är frågan om objektiva bevis av allra yttersta vikt. Vad fanns det då för bevis för anklagelsernas riktighet? Faktum är: inga alls. **Inte i en enda av rättegångarna lade man fram några som helst dokument eller andra former av bevis för anklagelsernas riktighet!**⁷² Detta är desto märkligare som man enligt anklagelseakterna här stod inför en monstruös sammansvärjning som inte bara inbegrep hela det ledande skiktet inom statsapparaten, utan dessutom tusen och åter tusen vanliga medborgare. Fyra utländska underrättelsetjänster skulle ha varit inblandade, och dessutom sköttes hela konspirationen av Trotskij, som befann sig utomlands. I rättegångarna hänvisar man hela tiden till brev som de anklagade skulle ha mottagit från honom. Men inte ett enda av dessa brev visades upp inför rätten. Det är lögn från början till slut då Vysjinskij i processerna skryter med att de anklagades tvingades erkänna på grund av ”bevismaterialets järnkedja”⁷³ och att de tyngts ned under ett ”berg av bevismaterial”.⁷⁴ En kedja är som bekant inte starkare än sin svagaste länk och Horatius talar om berget som födde en rätta. Både tänkespråken äger sin fulla tillämpning på Moskva-rättegångarna.

Vem kan begära logik av en stalinist? Strax efter det att han skrutit om sina järnkedjor och sina berg, svänger Vysjinskij plötsligt om och förklarar frankt att man inte har några dokument alls i rättegångarna. Nu argumenterar han istället för att man inte behöver några:

Man måste säga att föreliggande mål till sin karaktär är sådant, att just denna karaktär förutbestämmer egenarten av de i målet möjliga bevisen. Vi har att göra med en sammansvärjning, inför oss står en grupp personer, vilka hade för avsikt att utföra en statskupp, som organiserades under förloppet av många år, vilka utförde eller genomförde en verksamhet inriktad på att trygga framgången för denna sammansvärjning, en sammansvärjning som satte sammansvärjarna i kontakt med utländska fascistiska krafter. Hur kan man under dessa förhållanden ställa frågan om bevis?⁷⁵

Det märks att den gamle mensjeviken Vysjinskij inte vet vad han talar om. Det säger sig självt att man inte kan bedriva en sammansvärjning av större omfattning – vilken dessutom leds från utlandet – utan att använda sig av skriftliga meddelanden och direktiv. Även under de mest rigorösa säkerhetsförhållanden kan inte allt detta material ha förstörts. Någonstans bland alla dessa tusentals sammansvurna – vars ledare dessutom stod under kontinuerlig polisövervakning eller t.o.m. satt i fängelse – måste ett papper ha slarvats bort eller hamnat i händerna på en provokatör. Bolsjevikerna var mästare i sammansvärjningens konst under de tsaristiska förhållandena. Men när de efter revolutionen gick igenom polisarkiven kunde de hitta en oerhört voluminös dossier som innehöll mängder av det material som de trodde hade förblivit hemligt. Samma sak borde ha hänt någonstans och någongång också i denna ”sammansvärjning”. Och om det inte fanns något dokumentariskt material, då borde åklagaren och domarna desto noggrannare ha förhört sig om de åtalade verkligen sade sanningen. De borde ha ställt de olika vittnesmålen mot varandra och vid upptäckten av motsägelser föranstaltat korsförhör. Men detta skedde inte, trots att motsägelseorna som vi tidigare visat, formligen sticker i ögonen.

⁷¹ Artikeln ”A Key to the Russian Trials” i *Writings...1937-38* s. 141.

⁷² De enda dokument som lades fram var i den första rättegången anklagade Olbergs pass och i den andra rättegången – Berlins telefonkatalog! Dessutom anförde åklagaren som indicium i den första rättegången (s. 87) Trotskijs artikel ”öppet brev till Sovjetunionens kommunistiska parti” från 1932, där han slutar med en uppmaning till partiet att uppfylla Lenins krav på att avsätta Stalin. Enligt åklagaren var detta en uppmaning till terrorism!

⁷³ *Moskvaprocessen 1936*, s. 103.

⁷⁴ *Processen ...1937*, s.372.

⁷⁵ A.a. s. 364.

Men även om vi bortser från bristen på dokumentariska bevis fanns det ytterligare en faktor som kunde vara bas för en kontroll. Den påstådda ledaren för sammansvärjningen, Leo Trotskij, fanns utanför Sovjetunionens gränser. I processerna måste man ange under vilka förhållanden hans budskap överförts till de sammansvarna. Man måste ange datum och plats för möten mellan Trotskij och representanter för olika ”centra” i Sovjetunionen. Dessa fakta gick att kontrollera. Här står vi inför den avgörande frågan om rättegångarnas trovärdighet. Hur förhöll det sig med dessa påstådda möten mellan Trotskij och olika representanter för ”centra”? Det visade sig att samtliga dessa möten inte kunnat äga rum! Vittnesmålen innehöll på dessa punkter så mycket felaktigheter att grunden för processerna rycktes bort.

Under perioden 1929 till 1933 – dvs. den tid då sammansvärjningen skulle ha tagit sin början – vistades Trotskij hela tiden i landsflykt i Turkiet. Han gjorde endast ett enda, mycket kort, besök i Europa för att i november 1932 hålla en föreläsning inför Köpenhamns studenter. Under hela denna resa genom Europa var han mycket noggrant bevakad av både poliser och journalister.

I ingen av rättegångarna angav man några möten i Turkiet. Samtliga möten med Trotskij skall ha ägt rum i Europa. I den första rättegången, dvs. den i augusti 1936, var Trotskijs veckolånga besök i Köpenhamn själva knutpunkten. Fyra av de anklagade påstod sig ha mött Trotskij i Köpenhamn och av honom erhållit direktiv för terror i Sovjetunionen. Men så fort de började lämna mer konkreta påståenden råkade de in i motsägelser. En central fråga är ex.vis om Trotskijs son Leo Sedov, var i Köpenhamn. Enligt den version som Olberg lämnade var han inte där:

Det var min avsikt att före avresan till Sovjetunionen resa med Sedov till Köpenhamn och besöka Trotski. Vår resa till Köpenhamn blev likväl inte utav. Sedovs fru, Susanna, reste till Köpenhamn och medförde vid återkomsten ett brev från Trotski, adresserat till Sedov.⁷⁶

Detta är sålunda Olbergs version (vilken inom parentes sagt innehåller sådana märkliga felaktigheter som att Sedovs fru fått fel namn). Men enligt nästa version, som lämnas omedelbart efteråt, åkte Sedov likafullt till Köpenhamn. Det är Golzman som berättar:

I november ringde jag återigen Sedov, och vi träffades ånyo. Sedov sade till mig: ‘Då ni nu ämnar resa till Sovjetunionen, så vore det bra om ni kunde följa med mig till Köpenhamn, där min far befinner sig.’--Jag kom överens med Sedov, att jag om två eller tre dagar skulle komma till Köpenhamn och ta in på hotell ‘Bristol’ där vi kunde träffas. Från stationen åkte jag direkt till hotellet och där träffade jag Sedov i foajén.⁷⁷

Ingen av de andra som träffat Trotskij i Köpenhamn uttrycker någon åsikt i frågan om Sedov varit synlig eller inte. Åklagaren kan inte ha undgått att märka den diskrepans som fanns mellan Olbergs och Goltzmanns version. Han borde omedelbart ha inlett korsförhör för att undersöka vilken version som var sann. Han borde ha förhört de övriga anklagade i denna fråga. Men Vysjinskij har tankarna på annat håll. Han visar sig inte intresserad.

Men därmed är motsägelsena inte slut i Goltzmanns ”bekännelse”. Där finns ytterligare ett påstående som är möjligt att kontrollera, nämligen påståendet att han tagit in på ett hotell Bristol och träffat Sedov i foajén. Den danska pressen kunde omedelbart konstatera att **det inte fanns något hotell Bristol i Köpenhamn 1932. Detta hotell revs nämligen 1917 och återuppbyggdes först 1936!*** Detta faktum avslöjades redan den 1 september 1936. Myndigheterna i

⁷⁶ Moskva-processen 1936, s. 60.

⁷⁷ A.a. s. 68.

* Tillägg MF: Hotellet återuppbyggdes *inte* alls 1936. Misstaget beror troligen på en slarvig läsning av danska dagstidningen *Social-Demokraten*, som 1/9 1936 meddelade: ”Det i 1917 nedlagte Hotel Bristol paa Raadhuspladsen genopstaar i 1936 i Moskva” (svensk översättning: ”Det 1917 nedlagda Hotel Bristol på Rådhusplatsen återuppstår 1936 i Moskva”). Dvs det handlar om ironi, att hotellet återuppstod i Goltzmanns vittnesmål, i fantasin, inte i verkligheten. Den felaktiga uppgiften har KÅA förmodligen fått från Max Shachtmans skrift om första Moskvarättegången (se litteraturlistan på sid 2 ovan).

Moskva iakttog en förlägen tystnad. Först i februari 1937 blev det fart på propagandamaskineriet igen. Då hade man efter träget slående i Köpenhamns adresskalendrar nämligen funnit att Golzman ”egentligen” menat ett ”Konditori Bristol” (hur visste man f.ö. det? Golzman avrättades ju i augusti. Hade man spiritistiska seanser i Kreml?), vilket dessutom utnämndes till en trotskistisk mötesplats i Köpenhamn. Hur Golzman kunde ”ta in på” ett konditori och träffa Sedov i dess ”foajé” klargjordes inte. Han måste ha haft en mycket besvärlig natt bland tårtor och bakelser. Om man dessutom slarvade så med ”sammansvärjningen” att man lät två välkända personer – Trotskijns son och en ledande medlem av Sovjetunionens kommunistiska parti – stämma möte på en okänd trotskistisk träffpunkt, vilken naturligtvis stod under uppsikt av journalister, poliser och GPU-agenter – då är det ännu underligare att man inte slarvade bort något dokument. Hur kunde ”sammansvärjningen” pågå ända till 1936 under dessa förhållanden? (Dessutom fanns det vid den tiden inga danska trotskister).⁷⁸

Enligt rättegången 1936 var mötena i Köpenhamn de enda som Trotskij skulle ha haft med sina ”agenter”. I övrigt hade man klarat sig med skriftliga direktiv, vilka hade ”bränts”. Hur var det då i nästa rättegång, den 1937? Inte heller här kunde man lägga fram några skriftliga dokument, som stödde anklagelserna. I sin slutplädering kommenterade Radek t.o.m. detta:

Vilka bevis finns det för detta faktum /dvs. att trotskismen hade samröre med fascismen. K.Å.A./? För detta faktum finns två personers vittnesbörd – mina uppgifter för så vitt som jag fick direktiv och brev av Trotski (vilka jag tyvärr uppbränt) samt uppgifterna av Pjatakov, som talade med Trotski. Alla andra uppgifter av de övriga anklagade stödjer sig på våra uppgifter. Om ni har att göra med rent kriminella förbrytare och spioner, hur kan ni då vara förvissade om att det som vi sagt är sant, att det är den orubbliga sanningen?⁷⁹

Eftersom breven var brända, återstår sålunda bara Pjatakovs berättelse. Redan under rättegången första dag hade han berättat att han omkring den 10 december 1935 – dvs. ett drygt år efter mordet på Kirov – skulle ha gjort det fantastiskt dumdristiga företaget att flyga från Tyskland till Norge för att sammanträffa med Trotskij:

Vi steg in i flygmaskinen, startade och flög utan mellanlandningar, och omkring kl. 3 på dagen landade vi på flygfältet vid Oslo. Där stod en automobil. Vi sattes oss i automobilen och körde iväg. Vi körde Ca 30 minuter och kom till en villaort. Vi steg ur, gick in i en villa, som ej var dåligt inredd, och där träffade jag Trotski, som jag ej sett sedan 1928. Här ägde mitt samtal med Trotski rum.⁸⁰

Observera att det den här gången saknas konkreta detaljer. Då han läst telegrammen från Moskva ställde Trotskij omedelbart en serie konkreta frågor till åklagaren – vilket pass hade Pjatakov rest på, hur hade han kunnat vara borta från Berlin så länge utan att någon saknade honom, övernattade han i Norge, träffade han någon utom Trotskij, ex.vis Trotskijns hustru? etc. etc. Han krävde att domstolen skulle ställa dessa frågor till Pjatakov i ett korsförhör. Men

⁷⁸ Den fullständigaste dokumentation om Köpenhamn och den beryktade historien med Hotell Bristol, se *The Case of...*s. 135-173 och 192f. Gustav Johansson, som 1937 skrev en perfid broschyr om Moskvarättegångarna (”Trotskij och trotskismen”, Arbetarkultur 1937, den slutar med att Gustav Johansson tycker Trotskij är feg, eftersom han inte vill åka till Sovjet och ”ta sitt straff”) vilken WG uppenbarligen studerat med stor behållning (stora stycken är ordagrant övertagna) har en tredje version: här är det plötsligt tal om en ”Restaurang Bristol” (s. 37) För att rädda den stalinistiska versionen låter Johansson denna nyfunna restaurang ha en förbindelse med ett ”Grand Hotell”. Också där går han ett steg längre än den officiella Komintern-versionen, där man lät Konditori Bristol ligga i samma kvarter som ett ”Grand Hotell”. Versionen skulle alltså enligt Komintern-Johansson bli följande: Sedov och Golzman beslutar att mötas på Hotell Bristol. Golzman kommer ensam till Köpenhamn, letar efter hotellet, hittar det inte, men ser istället ett konditori med det namnet, viker runt hörnet och se! där är ett hotell, visserligen med ett annat namn, men ändå ett hotell. Där tar han in. Nästa dag kommer Sedov till Köpenhamn, letar efter hotell Bristol, men hittar inget. Då ser han det nu famösa konditoriet, viker även han runt hörnet och står framför ett hotell. Där måste Golzman bo! Han går in och träffar honom i vestibulen. Det måste vara som att leta efter en nål i en höstack, och dessutom två gånger. Golzman skulle dessutom ha glömt bort hela episoden fyra år senare. Det låter inte särskilt troligt.

⁷⁹ *Processen ...1937*, s. 385.

⁸⁰ A.a. s. 54.

åklagaren visade sig inte heller nu ett dugg intresserad av att korsförhåra Pjatakov om denna flygfärd, som spelade en så central roll i hela processen. Det skulle snart visa sig att GPU slarvat igen. Den här gången avslöjades det – redan under rättegången – **att det överhuvudtaget inte landat några utländska plan på Oslos flygfält under tiden september 1935 till maj 1936.** Återigen ramlade ett vittnesmål i spillror, när det kunde kontrolleras.⁸¹ Uppenbarligen skakades den byråkratiska ledningen av detta slarv. Under rättegångens sista dag återvände Vysjinskij därför till frågan om Pjatakovs flygfärd. Det bevis han nu kunde prestera och som under högtidliga former lades till handlingarna var utomordentligt ynkligt: det var ett intyg att flygfältet vid Oslo ”mottager andra länders flygmaskiner och att landning och startning av flygplan är möjlig även under vintermånaderna”!!!⁸² Det enda han således kunde prestera var ett ”bevis” (som om sådant skulle behövas) för att flygplan **kunde** landa i Oslo på vintern, inte att de hade **gjort** det i december 1935. För den som studerar Moskvaprocesserna med en kritisk sans innebär Vysjinskij's lilla intyg i själva verket ett förödande bevis mot Pjatakovs vittnesmål.

Radek hade sagt att det endast var hans egna brev och Pjatakovs vittnesmål som utgjorde en grund för rättegången. Det stämmer inte. Han glömde i sin slutplädering bort att ett vittne kallats in på andra dagen, en viss Vladimir Romm som påstod sig ha varit förmedlaren av breven mellan Trotskij och Radek. (Att han bara var vittne och inte bland de åtalade är obegripligt). Enligt Romms vittnesmål skall han 1933 ha träffat Trotskij i egen hög person och från honom erhållit direktiv till ”parallellcentrum”. Så här gick mötet till:

Jag kom från Genève och några dagar efteråt ringde mig Sedov på telefon och bestämde möte med mig i ett kafé på boulevard Montparnasse. Sedov sade att han ville arrangera ett möte mellan mig och Trotski. Om några dagar ringde han mig och bestämde möte i samma kafé. Därifrån begav vi oss till Boulogne-skogen, där vi sammanträffade med Trotski.

Vysjinski: När var det?

Romm: I slutet av juli 1933.⁸³

Att försöka anordna ett möte mellan de anklagade och Trotskij tycks ha varit som att spela på lotteri. Den här gången blev det en ny nit! GPU trodde att man var på den säkra sidan när man fått reda på att Trotskij 24 juli 1933 kommit från Turkiet till Frankrike, där han fått en tillfällig asyl. Men man tog inte hänsyn till att Trotskij's vistelse skedde under mycket bestämda villkor från de franska myndigheternas sida. Man fruktade revolutionären Trotskij så mycket att man endast lät honom vistas i landet under stark polisbevakning, under löfte att han skulle avstå från varje form av politisk aktivitet och med direktiven att han inte fick vistas på någon större ort. Då Trotskij den 24 juli kom till Marseilles åkte han inte till Paris, utan till Royan nära Saint-Palais vid Atlantkusten, 500 km från Paris. I två månader, dvs. till mitten av september 1933, vårdades han där för en svår sjukdom. Han fick inte lämna sjuksängen, och än mindre Royan, där han hela tiden stod under sträng uppsikt. Att han skulle ha krupit upp ur sjuksängen, smugit sig förbi sina vakter och åkt 50 mil för att träffa en obskyr journalist i Paris verkar inte särskilt troligt.⁸⁴ Desto märkligare blir mötet när man tar del av Romms beskrivning av avsikten med det: ”Enligt vad jag förstod (!) för att muntligen bekräfta de anvisningar, som jag i brev förde till Moskva.”⁸⁵

Rättegången 1937 innebar ett nytt fiasko för GPU. Man kan tänka sig de heta scener som måste ha utspelats mellan Jezjov och hans underlydande under dagarna närmast efter processens avslutning. De förtjänade förvisso en uppsträckning. De gjorde sig än mer förtjänta av den efter 1938 års rättegång. Ty inte heller nu lyckades man få bilden att gå ihop.

⁸¹ Fullständig dokumentation i *The Case of...* s.204-230.

⁸² *Processen1937*, s. 319.

⁸³ A.a. s. 108.

⁸⁴ Fullständig dokumentation i *The Case of...* s. 173-203.

⁸⁵ *Processen1937*, s. 108.

Den här gången hade man kokat ihop ett möte mellan Krestinskij och Trotskij i Meran vid den italiensk-franska gränsen. Mötet skulle ha ägt rum den 10 oktober 1933. Tack vare att Krestinskij nekade till anklagelserna under processens första dag har vi möjlighet att rekonstruera hur man byggde upp detta ”möte”. Så här berättade Krestinskij under processens första dag:

V. Anklagade Krestinskij. Ni var i Meran?

K. Ja, jag var där.

V. Vilket år?

K. I oktober 1933.

V. Ni var alltså vid den tiden där, som Bessonov förklarar.

K. Det stämmer.

V. Riktigt. Platsen stämmer?

K. Den stämmer.

V. Månaden stämmer?

K. Den stämmer.

V. Dagen stämmer?

K. Den stämmer. Jag var där för en kur och träffade ingen av trotskisterna.⁸⁶

För att vara på den säkra sidan, så att det inte skulle visa sig att järnvägsstationen hade brunnit ned, eller att han tagit in på ett hotell som inte fanns, hade man inom GPU tagit reda på när Krestinskij verkligen varit utomlands. Han hade tagit en hälsokur i oktober 1933 i Meran. Alltså: där får han träffa Trotskij. Och det passar ju alldeles utmärkt. Trotskij levde ju i Frankrike? Och var han inte någonstans vid gränsen? Då var väl saken klar? Ja, allt var klart utom att Trotskij var vid fel gräns. Det är bevisat att **Trotskij just dagarna kring 10 oktober 1933 hade ett mycket klart alibi**. De dagarna tillbringade han i Bagneres-De-Bigorre i Pyrenéerna, dvs. på ett avstånd av drygt 100 mil från Meran. Troligen har den ansvarige GPU-tjänstemannen gjort den lilla tabben, att han trodde att Pyrenéerna låg vid gränsen mellan Frankrike och Italien, när de i själva verket utgör gränssnittet mellan Frankrike och Spanien!⁸⁷ Endast det faktum att det inte blev nya rättegångar hindra nya klavertramp från GPU:s sida.

Resultatet av vår undersökning om bevismaterialet kan summeras i några punkter:

1. Det fanns inga dokument som kunde styrka de allvarliga och otroliga anklagelserna.
2. ”Bekännelserna” visade sig innehålla mycket allvarliga felaktigheter vad gäller möten med Trotskij. Samtliga påståenden i ”bekännelserna” vilka kunde kontrolleras visade sig vara felaktiga. Detta kan inte vara en tillfällighet. Redan av detta skäl måste ”bekännelserna” underkännas som en grund för rättegångarna. Bristen på dokument blir desto allvarligare om man betänker ”bekännelsernas” karaktär.

⁸⁶ *På vakt ...1938*, s. 45, vår kursiv.

⁸⁷ Det går t.o.m. att ange exakt varifrån GPU fick idén. I ”moträttegången” som hölls i mars 1937 – dvs. ett år före Krestinskij:s ”bekännelse” – hade Trotskij nämnt sin vistelse i Bagneres-de-Bigorre.

Goldman (advokat): Vart åkte ni efter St. Palais?

Trotskij: Till Pyrenéerna, till Bagneres-de-Bigorre.

G. När var det?

T. Det var den 9 oktober.

G. 9 oktober 1933?

T. 1933.

G. Då åkte ni...

T. Till Bagneres-de-Bigorre. Min fru och jag.” (*The Case of...s.180*) Jfr. även Hansens inledning till Trotsky, *Stalin's Frame-Up System* s. xii.

3. Domstolens ledamöter visade en förunderlig passivitet och likgiltighet inför de uppgifter de anklagade lämnade. De var inte ett dugg intresserade av att via korsförhör gå till grunden i de diskrepanser som uppstod mellan olika vittnesmål. De var inte heller intresserade av att på nytt ta upp frågan om Trotskijs möten med de anklagade efter det att dessa möten visat sig vara fiktiva. De var inte intresserade av att ställa frågan om de anklagade måhända, lämnade felaktiga uppgifter också på andra punkter, att kanske ”bekännelserna” var felaktiga i sin helhet och anklagelseakten därför förfalskad. Men det är just de frågor som varje eftertänksam och ärlig läsare måste ställa sig.

Vad säger arkivmaterialet idag?

Vi är övertygade om att varje läsare håller med oss om att det redan vid en närläsning av rättegångsprotokollen visar sig finnas en mängd oklarheter, motsägelser och direkta felaktigheter i materialet. Detta måste ha varit uppenbart också för de samtida iakttagarna, om de **ville** se. Men historikerns uppgift är inte att upprepa en tidigare uppfattning, utan att med hjälp av nytt material undersöka om det finns anledning att revidera de tidigare ståndpunkterna.

Sedan Moskvaprocessernas dagar har nästan 40 år förflutit. Vi har idag en kunskap om dessa rättegångar som inte var tillgänglig 1936. Det gäller inte bara **memoarer**, vilka vi kommer att behandla i nästa avsnitt. Det gäller också **arkivmaterialet** i stort. Vad säger då detta material idag? De arkiv som kan ge oss material härstammar från de olika parter som påstods vara indragna i brotten: de anklagade i Sovjetunionen, Trotskij, och de tyska, polska, japanska och brittiska säkerhetstjänsterna. Vi skall ta arkiven i tur och ordning. De anklagade är idag döda; de kan inte vittna. Det material som kan hjälpa oss finns i **GPUs arkiv**. Detta arkiv har inte publicerats eller öppnats för forskning. Men det säger sig självt att det knappast finns något material där som kan bevisa de anklagades skuld. Om detta fanns, skulle det ju ha lagts fram redan under rättegången. Man har all anledning att tro att GPU-arkiven snarare kommer att fullständigt rentvå de anklagade när arkiven väl en gång öppnats. En av de få som studerat Trotskijs dossier i dessa arkiv har vittnat om att den inte innehöll någonting komprometterande. Han har berättat att dossiern endast innehöll utklipp ur Trotskij-artiklar och brevväxlingen mellan Trotskij och Leo Sedov.⁸⁸ [Anmärkning MF (våren 2006): Numera är en hel del sovjetarkiv öppnade och tillgängliga för forskning, t ex kommunistpartiets omfattande arkiv, dock inte GPU-arkiven. Omfattande studier av dessa arkiv görs av både ryska och andra forskare och mycket intressant material har framkommit, men inget som strider mot K-Å:s framställning annat än i vissa detaljer, t ex visar dokumenten att Stalins ingrep personligen i utrensningarna på ett mycket aktivare sätt än vad K-Å antar. Se tillägget till not 88 för källor.]

Hur denna brevväxling hamnat där har sin egen historia och den för oss över till nästa arkiv, nämligen Trotskijs arkiv. Under hela sin landsflykt 1929-40 stod Trotskij under noggrann uppsikt av GPU. Den ryska hemliga polisen sände in flera agenter i Trotskijs bekantskapskrets och i Fjärde Internationalens sektioner för att få dokumentation över verksamheten och för att försvåra arbetet. (Här har vi för en gångs skull att göra med riktiga agenter). Dessa agenter kunde nå mycket högt, därför att Trotskij lät utsätta sig för stora personliga risker hellre än att förvandla Fjärde Internationalen till en sekt, där alla misstänkte alla. En av dessa agenter blev vid Moskva-rättegångarnas inledning t.o.m. Trotskijs närmaste medarbetare vid sidan av Sedov, och högste ansvarige för de europeiska sektionerna av Internationalen. Denne man, Mark Zborowski, hade möjlighet att studera varje brev Trotskij skrev och han lämnade kontinuerliga rapporter till sina uppdragsgivare i Kreml. En sammansvärjning mot Sovjetunionen kan inte ha

⁸⁸ Petrov, V & E. *Sant vittnesbörd* (Berghs förlag 1956), s. 281-5. [Tillägg MF: Ett exempel på en dokument-samling från sovjetarkiven är J.A. Getty and O.V. Naumov: *The Road to Terror* (Yale University Press, 1999). Se även den ryske historikern V.Z. Rogovin: *1937 Stalin's Year of Terror* (Mehring Books, 1998), som är en av delarna i ett stort arbete (totalt 7 volymer) om Oktoberrevolutionens och Stalinepokens historia utifrån ett marxistiskt perspektiv.]

pågått utan hans vetskap och utan att han kunnat tillvarata komprometterande brev som bevismaterial. Zborowski var inte bara ansvarig för mordet på Sedov; han låg också bakom det inbrott som i november 1936 (på årsdagen av Oktoberrevolutionen) skedde i de delar av Trotskijs arkiv, som deponerats i Europa. Men GPU hade ingenting för sina vedermödor. Inte heller i dessa arkiv kunde man hitta något komprometterande.⁸⁹ Men nu tror WG att de har hittat ett argument: en del av Trotskijs arkiv är ju än idag hemligstämplat! Det är delvis sant. Strax före sin död lät Trotskij avskilja en del av sitt arkiv, vilket inte skulle öppnas för forskning förrän 1980. Det var den del som innehöll materialet om Fjärde Internationalen. Det rådde fullt världskrig. Man visste inte vilken sida som skulle vinna, eller hur världen skulle se ut efter kriget. Men man visste att Fjärde Internationalens medlemmar skulle förföljas antingen det rådde en fascistisk, borgerligt-demokratisk eller stalinistisk regim i ett land. Det var nödvändigt att förhindra att Fjärde Internationalens medlemmar utsattes för förföljelse. Därför stängdes denna del av arkiven. Att den skulle innehålla någonting som kunde bekräfta anklagelserna i Moskva-rättegångarna är fullständigt otroligt. Detta skulle dessutom redan vara känt idag. Denna stängda del av arkiven har nämligen i praktiken redan öppnats. Genom särskilt tillstånd från Trotskijs änka, Natalia Sedova, fick Isaac Deutscher tillstånd att gå igenom den stängda sektionen under arbetet på sin biografi över Trotskij. I tredje delen av biografien har han flitigt använt sig av detta arkivmaterial.⁹⁰ Senare har även andra forskare fått tillgång till denna del av arkiven. Ingen har fått tag i några dokument, som stöder Moskvarättegångarnas anklagelser.

Återstår då de övriga arkiven, de som fördes av de hemliga underrättelsetjänsterna i **England, Polen, Tyskland och Japan**. Här borde det verkliga sprängstoffet finnas. De anklagade ”bekände” flera gånger att de haft samtal och möten i Sovjet med agenter från dessa underrättelsetjänster. Dessa måste ha rapporterats till centrum av respektive agent och rapporten borde då rimligen finnas i arkiven. Enligt rättegången 1937 skulle Trotskij dessutom ha fört hemliga förhandlingar med Hess och enligt den 1938 med Rosenberg. Deras rapporter borde också finnas kvar. Vad säger då dessa arkiv?

Såvitt vi vet är inte de brittiska arkiven ännu publicerade (Storbritannien har 50-årsspärr på sina arkiv). Men detta är mindre viktigt, eftersom Storbritannien kommer in först i rättegången 1938, och spionverksamheten här snarast är retroaktiv. Men för den mer explosiva delen av rättegångarna gäller det nu att se om det finns dokument som bekräftar kontakten med det fascistiska Tyskland och Japan. Dessa två länder förlorade som bekant andra världskriget. Administrationen – inklusive arkiven – övertogs av de allierade. Halva Tyskland ockuperades av ryssarna – inklusive huvudstaden Berlin. En mycket stor del av de tyska arkiven hamnade

⁸⁹ Deutscher III, s. 347-9. I. D. Levines *Mordet på Trotskij* (Tidens förlag 1963) s. 41-62, ger dokumentation om GPU:s infiltration i Fjärde Internationalen på 1930-talet. Infiltration var inget nytt knep. Redan 1927 hade Stalin och GPU sökt misskreditera Vänsteroppositionen genom att sända in en f.d. vit general från Wrangels armé i Oppositionen som *agent provocateur*. Efter en razzia i september 1927 tillkännagav GPU därefter att man avslöjat en sammansvärjning och att bevis nu fanns för att Oppositionen hade kontakt med kontrarevolutionärer. Beviset var generalen... Stalin hade dock otur. Bubblan sprack och spred sin unkna lukt. Mensjinskij (chef för GPU) erkände inför CK att generalen var anställd av GPU för att spionera på Oppositionen. Stalin tvingades upp i talarstolen och kom med följande strålande argument: ”Men vad är det för fel på att denna f.d. Wrangelofficer hjälper sovjetregeringen att upptäcka kontrarevolutionära sammansvärjningar? Vem kan förvägra de sovjetiska myndigheterna rätten att vinna över f.d. officerare och använda dem för att uppdaga kontrarevolutionära organisationer?” (Deutscher II, s. 256f.) Stalin lyckades i tid ’glömma’ att det var just denna officer som var ’beviset’ för att sammansvärjningen var kontrarevolutionär!

⁹⁰ Deutscher har beskrivit denna del av arkiven i sin tredje del av Trotskijbiografien (s. x-xi, s. 530). WG blandar som vanligt ihop korten, då de i inledningen till sin bok berör Trotskij-arkiven: ”En annan svårighet för dem som idag behandlar trotskismens politiska historia är, att Trotskij-arkiven för perioden 1929-40 på Trotskijs egen begäran är stängda. Trotskij själv ville inte låta någon öppna dem förrän 1980.” (s. 7) Det är /eller var/ endast en del av Trotskijs arkiv för 1929 – 40 som varit stängda för forskning, inte hela arkiven för denna period. Och i praktiken är alltså denna sektion nu öppen. Om WG inför sin nästa bravad skulle gripas av en plötslig lust till samvetsgrannhet och källkritik har de sålunda möjlighet att ta del av arkiven.

sålunda i ryska händer. De tyska och japanska arkiven har öppnats för forskning. Efter 1945 upprättades en ”folkdemokrati” i Polen med rysk hjälp. De gamla arkiven från tiden före kriget är sålunda tillgängliga åtminstone för ryska och polska forskare. Dessa arkiv har genomarbetats och sorterats. De har analyserats av mängder av forskare, som skrivit avhandlingar om nutids-historia. Ingenstans i de väldiga arkiven har någon enda forskare lyckats hitta en enda liten papperslapp som skulle kunna bekräfta Moskvarättegångarnas påståenden om samarbete mellan Nazi-Tyskland och de gamla bolsjevikerna. Ingen forskare – vare sig amerikansk, engelsk, fransk eller rysk – har fått möjligheten att bli odödlig genom att göra detta sensationella fynd. De hittade inget av samma anledning som ingen någonsin hittar det sjunkna Atlantis – alltsammans är sagor.

De sovjetiska myndigheterna, som förvisso vet vad de gör har diskret låtit ämnet falla efter 1945. Man har inte visat något intresse för att bekräfta Moskvarättegångarnas anklagelser med hjälp av exproprierade dokument. Och även om man tänker sig det fullkomligt otroliga att varje dokument bränts upp, har de sovjetiska myndigheterna ändå en möjlighet att kontrollera uppgifterna. Den man som skulle ha fört underhandlingar med Trotskij, nämligen Hitlers ställföreträdare Hess, sitter fortfarande i fängelse i Berlin – det har han gjort sedan 1945 – övervakad av de allierade styrkorna. Varför har de sovjetiska myndigheterna inte under alla dessa år (inte ens under Stalins levnad) visat något intresse för att förhöra honom om kontakterna med Trotskij? Kanske har man inte kommit på idén? I så fall fick man en påminnelse redan 1946, då Trotskij's änka – sedermera understödd av en stor grupp ledande intellektuella i England och USA – i ett öppet brev krävde att man i Nürnbergsprocessen skulle ta upp frågan om det funnits några kontakter mellan Nazi-Tyskland och Trotskij. Hon krävde att Hess skulle förhöras inför domstolen. Men de sovjetiska representanterna i förundersökningarna visade samma märkliga likgiltighet nu som under Moskvarättegångarna. De tog inga initiativ, de avstod från att förhöra Hess eller på annat sätt ta upp frågan. Den togs inte heller upp. I det ögonblick då de sovjetiska myndigheterna hade möjlighet att inför världen visa sanningshalten i Moskvarättegångarna – då föredrog de att tiga.⁹¹ Och det var nog klokt gjort.

Till frågan om ’bekännelserna’

”Jag bekänner att min vägran att erkänna mig skyldig, objektivt utgör ett kontrarevolutionärt steg.”
(Krestinskij 1938)

Vi har nu undersökt Moskvarättegångarna ur ett flertal olika aspekter och kommit fram till att anklagelserna inte stöds av något bevismaterial. De ”bekännelser” som låg till grund för anklagelserna har visat sig innehålla oklarheter, tvetydigheter, självmotsägelser och direkta felaktigheter. Därmed är grunden för rättegångarna egentligen undanryckt, och frågan borde vara uttömd. Men så är det inte för Wickman-Gustafsson. De fortsätter envetet att tro på sin Stalin. Deras enda argument är det faktum att de anklagade ”bekände” sina ”brott”. Och, frågar de nu,

⁹¹ Det betyder inte att de sovjetiska myndigheterna varit inaktiva när det gäller att bedriva anti-trotskyistisk hets. Det har de aldrig varit och är det inte heller idag. De känner hela tiden det potentiella hotet. (Så sent som för ett år sedan beslöt de ryska myndigheterna att tillsammans med sina ”broderpartier” i andra länder bedriva en kampanj mot trotskyismen). I slutet av 40-talet lät de några skumma amerikanska advokater skriva ihop en bok som kom ut på kommunistpartiernas förlag över hela världen (i Sverige på ”Arbetarkultur”). Den hette *Den stora samman-svärjningen* – man har åtminstone självironi. I den boken drar man hela valsen från Moskvarättegångarna en gång till, med förhoppningen att en lögn blir sanning bara den upprepas tillräckligt många gånger. Samtidigt lät GPU publicera ett förfalskat testamente som Trotskij skulle ha skrivit på sin dödsbädd.

I detta skulle han förklara att han tog avstånd från socialismen och att hela hans liv varit felaktigt, när han kämpat för något han inte längre trodde på. Förfalskningen var utomordentligt klumpig och avslöjades omedelbart (se *Fourth International*, maj 1948, s. 757-8, artikel av Joseph Hansen [se: [Nya bevis för Stalins rädsla för trotskyismen](#)]). Ingen lät sig luras av den förfalskningen, och inte ens stalinister brukar längre hänvisa till ”testamentet”. Den enda person vi känner till som tror på det är – Björn Ahlander. Se dennes märkliga tanke-produkt *Revolutionens anatom* (N&K 1971) s. 35f.

hur skall man kunna förklara det med annat än att de verkligen var skyldiga? Så här lägger de ut texten:

Om det hade förekommit t.ex. tortyr skulle minsta antydning om detta från de åtalade ha blåst som en storm genom världspressen. Varför skulle inte de åtalade, om något slag av yttre tryck var 'förklaringen' ha gjort som t.ex. anti-fascisterna i Spanien idag, dvs. ha ställt sig upp inför sittande rätt och avslöjat bödlarna? Också här har vi bara en rimlig förklaring: bekännelserna var på intet sätt frukten av tortyr. (s. 181)

Det är verkligen synd om Kurt Wickman och Lars Gustafsson. Varje gång de försöker försvara tyrannen Stalin hugger de i sten. Det är ännu mera synd om KFML som har fått så usla försvarsadvokater. Är det verkligen ingen inom KFMLs ledning som kunde ha talat om för WG att ovanstående "argument" talar mot deras egen sak? Man har ju åtminstone en docent i historia inom sin ledning. Sover han på sammanträdena? Detta "argument" är en bumerang. Vi skall nu visa hur WG hamnar ur askan i elden.

Det finns flera sätt att närma sig "bekännelserna". Vi skall börja med att undersöka om "bekännelserna" var entydiga och fullständiga. Vi har redan noterat en viktig skillnad mellan de som "bekände" en "objektiv skuld" och de som "bekände" en "subjektiv". Men dessutom kan man notera flera andra intressanta intermezzon. Anklagade tog nämligen inför rätta tillbaka delar av sin "bekännelse" och i ett fall t.o.m. hela "bekännelsen". Det är mycket lärorikt att se hur domstolen och åklagaren reagerade i dessa fall.

I den första rättegången 1936 lämnade både Smirnov och Golzman partiella "bekännelser". Särskilt Smirnov visade inför rätten att han inte var helt knäckt av GPU:s förhörsmetoder. Vid varje "bekännelse" från någon av de medanklagade, förnekade han samröre med "centrum".⁹² Det gick inte att få ur honom en enda konkret detalj. Så här kunde det låta:

V. När utträdde ni då ur centrum?

S. Jag tänkte inte ens på att utträda. Där fanns ingenting att utträda ifrån.

V. Fanns det ett centrum?

S. Vad då för ett centrum?⁹³

I rättegången framställdes Smirnov som "Trotskis ställföreträdare i Sovjetunionen" och som "den trotskistiska organisationens huvudman".⁹⁴ Men om han verkligen var det, då faller hela processen i småbitar när han inte "bekände" några konkreta detaljer och inte heller kunde överbevisas med hjälp av något annat material. Den slutsatsen är desto mer berättigad som Smirnov under så gott som hela den tid då centrum skulle ha varit i verksamhet, satt i fängelse (under tiden 1 jan. 1933 till rättegångens början). Hur kunde man då leda en sådan enorm sammansvärjning? Detta faktum, som i varje normal rättegång skulle ha varit ett argument för de anklagades oskuld, blev i åklagarens absurda värld ett bevis för motsatsen: "Jag drar den slutsatsen, att när centrum arbetade, så var det tack vare den väl organiserade förbindelse-tekniken, tack vare vilken t.o.m. de som inte befann sig på fri fot, exempelvis Smirnov, kunde delta i ledningen av centrums verksamhet. – Smirnov har suttit häktad sedan 1 januari 1933, men vi vet, att Smirnov i fängelset organiserade förbindelse med trotskister. Man upptäckte nämligen chiffer, med vars hjälp Smirnov i fängelset hade förbindelser med sina kamrater."⁹⁵ Detta chiffer, som naturligtvis skulle ha varit ett mycket viktigt bevismaterial, visades inte upp inför rätten. Det nämndes inte ens i någon av "bekännelserna" eller i själva rättsförhandlingar-

⁹² *Moskvaprocessen 1936*, s. 33, 36, 37, 40, 54, 56, 57 etc. En av de vedervärdigaste detaljerna i rättegången 1936 var när man förde in Smirnovs hustru, Safonova, för att vittna mot honom. (s. 54f.)

⁹³ A.a. s. 56.

⁹⁴ A.a. s. 55. 57.

⁹⁵ A.a. s. 107.

na. Det hade annars varit ett medel för att kontrollera ”bekännelsernas” sanningshalt. Chiffret dyker upp som gubben ur lådan i åklagarens slutplädering och försvinner lika hastigt igen.

Att Smirnov endast gjorde en partiell ”bekännelse” var en form av olycksfall i arbetet. De anklagade i rättegångarna var ett mycket snävt urval av alla de som förhöordes och som påstods vara inblandade i komplotterna. Alla som hårdnackat nekade, sorterades bort redan innan rättegångarna. Att detta inte skedde med Smirnov, berodde på att man redan från början lagt upp rättegången med honom som huvudman. Man kunde inte skjuta upp den i det oändliga. Man fick ta den halva ”bekännelse” han gjorde.

I rättegången 1937 slapp man några sådana intermezzon, även om Radek utnyttjade sitt vittnesmål till att strö ut cynismer och halvkväda visor, som de initierade kunde förstå. Men i rättegången 1938 skedde just det WG efterlyser: **en av de åtalade tog inför rätta tillbaka sin ”bekännelse”**. Det var Krestinskij, som vid anklagelseaktens uppläsning första dagen, förklarade att han var oskyldig:

Kr. Jag är inte skyldig. Jag är inte en trotskist. Jag har aldrig varit medlem av högerns och trotskisternas block, om vars existens jag inte ens var medveten. Inte heller har jag begått några av de brott som jag personligen åtalas för; särskilt inte för anklagelsen att ha haft förbindelser med den tyska underrättelsetjänsten.

Ordf. Bekräftar ni den bekännelse ni gjorde vid de preliminära förhören?

Kr. Ja, vid de preliminära förhören erkände jag, men jag har aldrig varit trotskist.

O. Jag upprepar frågan: är ni skyldig?

Kr. Innan min arrestering var jag medlem av Sovjetunionens kommunistiska parti (bolsjevikerna) och jag är så nu också.

O. Förklarar ni er skyldig till anklagelsen för att ha deltagit i spionverksamhet och för att ha deltagit i terroristisk aktivitet?

Kr. Jag har aldrig varit trotskist. Jag har aldrig tillhört högerns och trotskisternas block och har inte begått ett enda brott.⁹⁶

Under den första dagens förhör sköt åklagaren in flera frågor för att de andra åtalade skulle ange Krestinskij. Åklagaren vände sig flera gånger till honom. Varje gång nekade Krestinskij fast och bestämt till varje anklagelse.⁹⁷ Han förklarade att han brutit med Trotskij 1927, och att han i ett brev till Trotskij 27 nov. 1927 skarpt kritiserat hans politik. Han bad uttryckligen åklagaren att detta brev skulle visas fram. Åklagaren förklarade att det inte fanns något sådant brev:

Kr. Det brev jag syftar på är i domstolens ägo, ty det togs ifrån mig under husundersökningen, och jag kräver att detta brev läggs till handlingarna.

V. Handlingarna innehåller ett brev daterat den 11 juli 1927, som togs ifrån er under husundersökningen.

Kr. Men det finns ett annat brev från den 27 november...

V. Det finns inget sådant brev.

Kr. Det är omöjligt.⁹⁸

I de småfrågor som åklagaren under den första dagen strödde in till Krestinskij lyckades denne få fram att han vid förundersökningen talat under tryck från förhørsledarna och att den ”bekännelse” han lämnat var framtvungad. Han hade inte tagit tillbaka den då, därför att han visste att hans deklARATION isåfall ”inte skulle nå fram till partiet och regeringen”.⁹⁹

⁹⁶ Conquest, s. 499 (eng. prot. s. 36)

⁹⁷ Conquest, s. 500ff. I den svenska förkortade översättningen av protokollen från 1938 är samtliga dessa intermezzon utom ett, bortklippa. Det som är med står i *På vakt ...1938*, s. 41.

⁹⁸ Conquest, s. 502 (eng. prot. s. 53)

⁹⁹ Conquest, s. 503.

Själva förhöret av Krestinskij ägde inte rum förrän under rättegångens andra dag (man sköt dessutom på det från förmiddag till eftermiddagen). Det började med att åklagaren trollade fram brevet från den 27 nov. 1927, vilket dagen innan varit som bortblåst. Under natten hade Vysjinskij fått ordning på sina papper och funnit brevet. Han läste upp delar av det inför rätten och gav tolkningen att brevet endast var en manöver, att Krestinskij bröt med trotskismen för att fortsätta en trotskistisk kamp inom partiet. Han vände sig därefter till Krestinskij och frågade om denna tolkning av brevet var riktig. Krestinskij som fått sova (eller snarare: inte fått sova) på saken, **tog nu tillbaka hela sin tidigare förnekelse av anklagelseakten.**

Kr. Mina erkännanden under förundersökningen bekräftar jag fullkomligt.

V. Vad betyder i detta fall Er förklaring i går, som inte kan betraktas som något annat än en trotskistisk provokation mot processen?

Kr. I går stod jag under inflytande av en ögonblicklig, häftig känsla av falsk blygsel, framkallad av att jag befann mig på de anklagades bänk och fick ett förkrossande intryck av anklagelseakten – ett intryck som förvärrades av mitt dåliga hälsotillstånd. Därför var jag inte i stånd att säga sanningen. Jag var inte i stånd att säga, att jag var skyldig. Istället för att säga: 'ja, jag är skyldig', svarade jag nästan mekaniskt: 'Nej, jag är oskyldig'.

V. Mekaniskt?

Kr. Jag hade inte kraft att inför världsoffentlighetens ansikte säga sanningen, att jag hela tiden har fört en trotskistisk kamp mot sovjetmakten. Jag ber domstolen att notera min förklaring, att jag helt och fullt bekänner mig skyldig till alla de svåra anklagelser, som reses mot mig, personligen, och förklarar mig helt ansvarig för mitt förräderi.¹⁰⁰

Vi vet inte vad som hände med Krestinskij under natten mellan den 2 och 3 mars 1938, men det är inte så svårt att gissa. Han hade inte tillräcklig styrka för att fortsätta att ”avslöja bödlarna”.¹⁰¹ Hans agerande fick dock vissa återverkningar på de andra åtalade, ex.vis på Bucharin. Till och med Jagoda, den förre GPU-chefen som iordningsställt den första rättegången 1936, och som alltid varit en trogen stalinist, började neka till vissa av anklagelserna. Ett tag tycks han t.o.m. ha försökt att inför rätten avslöja vad som verkligen hänt Gorkij. Rättens ordförande beordrade en hastig paus, och efter pausen var det inte längre tal om vad Jagoda velat säga.¹⁰²

Hur reagerade man inom de utländska kommunistpartierna på Krestinskijs avslöjande av bödlarna? Artur London, en ledande medlem av Tjeckoslovakiens kommunistiska parti, berättar: ”I våra diskussioner hette det: Krestinskijs attityd avslöjade honom som en ovanligt vild fiende eftersom han t.o.m. under själva rättegången försökte misskreditera bolsjevikpartiets ledning och den sovjetiska rättvisan.”¹⁰³

Det tillhör historiens ironi att Artur London 15 år senare själv stod inför rätta i Prag, där han ”bekände” att han var brittisk och amerikansk spion. Det var i Slansky-processen, som exakt följde samma mönster som Moskva-processerna. Det var en del av en hel serie liknande rättegångar i Östeuropa. I en av dem inträffade ett intermezzo som gick ännu längre än Krestinskijs intervention för att avslöja de stalinistiska bödlarna. Det var i rättegången mot **Traicho Kostov** i Bulgarien i december 1949. Kostov hade varit medlem i det bulgariska kommunistpartiet

¹⁰⁰ *På vakt ...1938*, s.89.

¹⁰¹ Det var f.ö. inte första gången det skedde intermezzon av denna typ. I början av 1930-talet höll man några rättegångar mot mensjeviker och opolitiska experter, vilka anklagades för sabotage av industrin. Dessa höll exakt samma mönster ifråga om ”bekännelser” som rättegångarna 1936-38, och de får betraktas som generalrepetitioner. Under Schachty-rättegången vägrade en av de åtalade att ”bekänna”. Han var frånvarande nästa dag från rättegången. På tredje dagen fördes han in, ”bekände”, men tog strax därpå tillbaka denna ”bekännelse” igen. Nästa dag fördes han in och då ”bekände” han igen. Sedan var han knäckt. Ett liknande intermezzo inträffade i Metro-Vic-rättegången. Conquest, s. 512.

¹⁰² Conquest, s. 543ff.

¹⁰³ A. London, *Bekännelsen*. I Prag-processens maskineri 1951-52 (R&S 1970), s. 222f. [finns på marxistarkiv.se: [Bekännelsen – MF](#)]

sedan 1924 och partiets sekreterare sedan 1940. Under kriget satt han i nazistiskt koncentrationsläger och användes då i den antifascistiska propagandan som ett mönster för hur kommunister skulle uppträda. I den bulgariska efterkrigsregeringen var han Dimitrovs närmaste man. Han anklagades nu, 1949, för att ha varit amerikansk spion sedan 1942, och för att i samarbete med Tito ha försökt mörda Dimitrov, störta den bulgariska regeringen och överlämna landet till Jugoslavien. Men när Kostov kom inför rätten, **förnekade han all skuld** och påpekade att det inte fanns några som helst bevis för anklagelserna. Vad gjorde domstolen? Åklagaren avbröt förhöret, och läste istället upp en ”bekännelse” som Kostov skulle ha gjort under förhören, fick ett starkt medhåll från ”försvarsadvokaten” och från domarna, som indignerat uppmanade Kostov att erkänna sin skuld. Kostov vägrade. Han höll ut under hela rättegången. Trots sitt nekande och trots att det inte lades fram några bevis för anklagelserna, dömdes han till döden. Efter avrättningen meddelades det lakoniskt i den bulgariska pressen att Kostov strax före sin avrättning ”bekänt” och fördömt sin egen ”arroganta attityd” inför domstolen.¹⁰⁴

Det räcker med dessa exempel för att se vilken funktion ”bekännelserna” spelade i rättegångarna. De var ett nödtorftigt – mycket nödtorftigt – kamouflage för att dölja skådeprocessernas verkliga karaktär. Man måste vara en mycket trofast stalinist för att inte se den verklighet som dolde sig bakom dem. WGs retoriska frågor slår tillbaka på dem själva.

Men ännu är vi inte färdiga med ”bekännelserna”s karaktär. Det finns ytterligare en faktor som visar att dessa ”bekännelser” i själva verket talar mot rättegångarnas trovärdighet.

I det här avsnittet har vi konsekvent satt termen ”bekännelser” inom citationstecken. Det har vi först och främst gjort för att markera att de enligt vår uppfattning var förfälskade. Men inte bara därför. Vi har också gjort det därför att begreppet ”bekännelse” inte exakt täcker den företeelse vi har att göra med i Moskva-rättegångarna (och i de senare östeuropeiska rättegångarna).

Vad menar vi med termen ”bekännelse”? Den innebär att en person bekänner sig skyldig till en företeelse. Han tar då på sig ansvaret för denna och motiverar (om han kan) varför han begick brottet. Om det är ett politiskt brott, och om han är politiskt medveten, då utnyttjar han domstolen för att propagera för sina idéer och förklara varför det var nödvändigt att handla som han gjorde. Om han ex.vis försökt mörda Stalin, skulle han inför rätten ha motiverat varför det var nödvändigt att mörda Stalin, ex.vis därför att Stalin var en tyrann som förtryckte proletariats politiska rättigheter. Han skulle, för att citera WGs ord, ”ha ställt sig upp inför sittande rätt och avslöjat bödlarna”. Detta är vad som menas med en bekännelse. Så agerade socialistrevolutionärerna i den rättegång som hölls mot dem 1922 i Moskva, anklagade för att ha sökt mörda Lenin och Trotskij. De åtalade förklarade sig skyldiga inför rätten, och agiterade för att det enligt deras uppfattning var nödvändigt att bedriva terror mot statsledningen. De endast beklagade att brotten inte hade lyckats. De bevarade sin ideologiska integritet och agerade politiskt inför rätten. (Att de sedan hade fel politiskt sett, är en annan sak). Så agerade också de trotskister – verkliga trotskister – som samtidigt med Moskvarättegångarna stod inför rätta i Nazi-Tyskland, i Hamburg och i Danzig, anklagade för att ha bedrivit omstörtande verksamhet i landet. De förklarade sig skyldiga och utnyttjade domstolen för att sprida sina idéer.¹⁰⁵

Men detta inträffade inte i Moskvarättegångarna. Där hände något fullständigt orimligt och otänkbart – orimligt både ur historisk och psykologisk synvinkel. De anklagade – gamla bolsjevikerna med årslång erfarenhet av underjordisk kamp och av tidigare åtal – förklarade sig inte bara skyldiga till åtalspunkterna. **De antog dessutom den andra sidans värderingar och terminologi.** Om de verkligen strävat efter att mörda Stalin & Co., då skulle de inför rätten ha rest sig upp och förklarat varför de ville göra det. De skulle ha förklarat sitt handlingssätt i sina egna

¹⁰⁴ Hansen, inledning till Trotsky, *Stalin's Frame-Up System*, s. vi-vii.

¹⁰⁵ Om rättegången mot trotskisterna i Danzig, se Trotskijs artikel, ”The trial of the Danzig Trotskyists” i *Writings...1937-38*, s.43-45.

termer. Detta skedde inte. ”Bekännelserna” i Moskvarättegångarna var inga erkännanden utan underkastelser. Så gott som samtliga åtalade ”avstod” från försvarsadvokat¹⁰⁶, och de formligen bad om att få bli avrättade för att sona sina brott. ”Flera av de anklagade betonade, att de inte ansåg sig berättigade att försvara sig, då den anklagelse som rests emot dem var riktig”,¹⁰⁷ så heter det typiskt nog 1936, som om det funnes något självklart orsakssammanhang mellan dessa satsar. ”Medvetandet om att jag blev ett lydigt verktyg i Sinovjevs och Kamenjevs händer, att jag blev en agent för kontrarevolutionen och att jag lyftat min hand mot Stalin tynger mig djupt” – det är Bakajevs sista ”bekännelse” 1936 innan han förklarar att han väntar på ”den proletära domstolens välförtjänta och rättvisa dom”¹⁰⁸ Kamenev går ett steg längre: ”Sådan var vår väg och sådan är den avgrund av skändligt förräderi och all slags smuts, som vi sjunkit ned i.”¹⁰⁹ Det blev snarast värre i den andra rättegången. Här kan man studera verkliga exempel på masochism och självkastration. Pjatakov: ”Om några timmar skall ni fälla er dom över oss. Här står jag inför er i smuts, nedtryckt av mina egna brott, själv skulden till att jag berövats allt, att jag förlorat mitt parti, att jag icke har vänner, att jag har förlorat min familj, att jag har förlorat mig själv...”¹¹⁰ Eller Boguslavskij: ”På processen har upprullats en vedervärdig bild av förbrytelser, förräderi, blod och trolöshet. I denna bild intar jag en bestämd plats, en plats som med strafflagens språk riktigt kännetecknas i de artiklar, som anföres efter den rättsliga undersökningen. Jag står idag inför er som en statsförbrytare, förrädare, en trolös.”¹¹¹ Radek drev i sin slutplädering – medvetet eller omedvetet – masochismen till sin spets genom att låta processen ta språnget från det sublimes till det löjligen – om det nu går att tala om en sådan gräns i dessa rättegångar. Så här beskriver Radek sitt sista brott: ”Under två och en halv månad plågade jag rannsakningsdomaren. Då man frågade, om man plågat oss under rannsakingstiden, så måste jag säga att man icke plågade mig, utan att det var jag som plågade rannsakningsdomarna och tvingade dem att göra onödigt arbete.”¹¹² Detta var några exempel från slutpläderingarna. Men det var inte bättre under förhören av de anklagade. Åklagaren och de anklagade bedriver en formlig klappjakt för att finna de värsta orden i det ryska språket. En passage som den här är typisk:

V. Hur skall man bedöma de artiklar och deklARATIONER, som ni skrev 1933 och i vilka ni gav uttryck åt er hängivenhet för partiet. Bedrägeri?

Kamenev: Nej. Värre än bedrägeri.

V. Trolöshet?

K. Värre.

V. Värre än bedrägeri, värre än trolöshet – kan ni finna det ordet. Förräderi?

K. Ni har funnit det.¹¹³

Det är fullständigt omöjligt att alla dessa gamla bolsjeviker skulle ha agerat så inför domstol om de varit övertygade om nödvändigheten att störta landets regering. De skulle åtminstone – det är ett minimum – ha bevarat sitt eget språk och sin egen terminologi. Att denna omväxling av språket inte var en tillfällighet kan man se av en passage i rättegången 1938. Rakovskij hade i

¹⁰⁶ I den första rättegången ”ville” ingen tydligen ha försvarsadvokat. I den andra får tre av de anklagade (bland de mindre bemärkta) försvarsadvokat. Det är verkligt makabert att läsa de tal som dessa ”försvarsadvokater” höll (naturligtvis gör de inga inlägg under själva rättegången om man undantar en och annan fråga, men inte ens en antydan till korsförhör). *Processen ...1937*, s.367-382. I rättegången 1938 hölls två pläderingar av ”försvarsadvokaterna” (f.ö. samma figurer som 1937!). Också den här gången använder de sin tid till att angripa de anklagade och tävla med åklagaren om att hitta de värsta smädeorden. (*På vakt ...1938*, s.336-347).

¹⁰⁷ *Moskvaprocessen 1936*, s. 116.

¹⁰⁸ A.a. s. 118.

¹⁰⁹ A.a. s. 119.

¹¹⁰ *Processen ...1937*, s. 384.

¹¹¹ A.a. s. 394f.

¹¹² A.a. s. 389.

¹¹³ *Moskvaprocessen 1936*, s. 49.

sin ”bekännelse” vid några tillfällen råkat säga ”oppositionen” i stället för ”det fascistiska kontrapionaget” eller något liknande. Åklagaren avbröt honom omedelbart:

I era förklaringar idag har ni tillåtit er att använda flera sådana uttryck som om ni glömde att ni åtalas här som medlem av en kontrarevolutionär bandit-spionage-diversionistisk förräddarorganisation. Jag anser det vara min plikt att påminna er om detta i min utfrågning av er och be er hålla er närmare frågan om era förräddiska brott vilka ni har begått, att tala utan filosofiska utsvävningar eller något annat som är helt ovidkommande.¹¹⁴

Varför ”bekände” de?

Vår undersökning har visat att det är fullständigt omöjligt att lägga ”bekännelserna” som grund för frågan om Moskvarättegångarnas trovärdighet. Själva deras karaktär talar för att rättegångarna var förfalskade från början till slut. Men varför ”bekände” de? Hur kunde man få dessa gamla bolsjeviker – vana vid svåra fysiska och psykiska förhållanden – att brytas ned till den grad att de ”bekände” brott de aldrig begått?

Det är en fråga som ännu inte fullständigt kan lösas eftersom en så stor del av det relevanta materialet är otillgängligt. Men vad vi vet är tillräckligt för att teckna konturerna. Vi skall försöka besvara frågan genom att närma oss problemet ur olika synvinklar: psykologiskt, historiskt, tekniskt och politiskt.

Att en människa kan säga saker som inte är sanna, och t.o.m. ange sig själv som skyldig till brott hon inte begått, är i och för sig inte ovanligt. Vid varje större brott får polisen högar med brev från människor som ”erkänner” sig skyldiga till brottet ifråga, även då de varit på helt andra platser då brottet begicks. Under den psykiska press som existerar på individen i klassamhället kan t.o.m. detta till synes otroliga inträffa – att en individ söker bryta sönder sina stängsel genom att ta på sig ett spektakulärt brott. Denna sida av saken, den psykologiska, är ingenting oförklarligt eller obegripligt. Den har sina djupaste rötter i de dunkla marker av människans psyke där drifterna är fastgrodda. Skuld känslor och dödsdrift – det är krafter som motverkar och kompletterar självbevarelsedriften. Den psykiska roten hos individen är outforskad och okänd för oss ännu idag, trots de stora framsteg som gjorts inom psykiatrin under det här seklet. Hittills känner vi egentligen bara dess effekter och dess utslag. Vi kan bilda teorier om hur olika samhällsformationer sätter driftmekanismerna i rörelse – förstärker vissa och bromsar andra. Men vi känner inte dess inre lagar. Men det är mycket symptomatiskt att ”bekännelser” av denna typ – även de i Moskva-rättegångarna – åtföljs av en begäran av självtupplåning.

Men svaret på frågan kan inte enbart sökas inom psykologin. Vi är inga myror. Det mänskliga psyket är tillräckligt rikt för att tillåta att människan inte är lik sig i alla tider och i alla samhällen. Tvärtom. Formbarheten är så stor att människan kan göras om till nästan vad som helst – från helgon till skurkar. Det finns epoker i människans historia där masshysteri har dominerat och där stora sektorer av befolkningen levit under ett starkt emotionellt eller politiskt tryck. Under sådana epoker kan människor bryta samman **en masse** och erkänna sig skyldiga till de mest vansinniga saker – brott som i absurditet väl står i paritet med vad som dök upp i Moskva-rättegångarna. Sådant skedde ex. vis under 1600-talet, häxförföljelsernas storhetsperiod. Samhället kom i rörelse, kvinnor och män angav sig själva och varandra för att ha rest till Blåkulla, för att vara djävulens agenter och för att ha dödat eller planerat döda ledande digniteter inom kyrkan. ”Bekännelserna” kom i de flesta fall till fullständigt frivilligt och utan någon form av tortyr. Vad berodde de på? Vi kan inte utreda denna fråga i detta sammanhang. Funderingar om allmän ”vidskepelse” eller ”människans eviga natur” gör ingen klokare och svarar inte på frågan varför detta fenomen uppträdde just under 1600-talet och inte i en annan epok? Varför var ”människans eviga natur” annorlunda under 1500-talet och under 1700-talet? Enligt vår uppfattning måste man se häxförföljelserna som en del av den samhälleliga totaliteten på 1600-

¹¹⁴ Conquest, s. 523 (eng. prot. s. 248)

talet, en epok då hela Europa stod i skiftet mellan två samhällsformationer. Denna oerhört plågsamma process lösgjorde alla samhällets motsättningar, vilka förstärkte varandra i en våldsamt intensiv kamp, vars slutresultat blev det borgerliga, kapitalistiska samhället. Häxförföljelserna var ett reaktionärt instrument för att förhindra samhällets övergång till ett högre stadium, det var ett instrument som via terrorism, religiös vidskepelse och masshysteri sökte motverka genombrottet för nya produktionsförhållanden. Det var ingen tillfällighet att intellektuell rationalism var en av de nyheter som borgerskapet förde in i kampen mot de religiösa vanföreställningarna (lika lite som det är en tillfällighet att borgerskapet inte förde kampen för ett rationellt tänkande till slutet; man behöll en bottensats av vidskepelse att användas vid behov).

Men varje samhällslig företeelse kräver en institution för att kunna realiseras. Häxförföljelserna genomfördes av en sådan – kyrkan. Detta var minst av allt en tillfällighet. Förutom att kyrkan var direkt engagerad i klasskampen genom sina feodala ägor, var den idealisk som överförare av de samhällsliga motsättningarna och som agent för masshysterin. Just inom religionens emotionellt överspända värld skapades den rätta miljön, det rätta trycket för att människor skulle kunna omskapas och brytas ned intellektuellt, emotionellt och moraliskt. (Alla som är intresserade av att se hur mekanismen fungerar idag – förvisso på en lägre nivå – uppmanas göra ett studiebesök på ett Maranatomöte eller titta in hos Pingstvännerna). Kyrkans medlemmar blev ett offer för sin egen organisations sociologiska lagar, för dess emotionella tryck och dess ideologiska förtryck.

Att det just var inom kyrkan man kunde få fram ”bekännelserna” berodde på den solidaritet som sammanfogade alla dess medlemmar. De ”frivilliga bekännelserna” blev ett uttryck för det krav organisationen ställde på medlemmarna. Men för de som stod utanför kyrkan eller lösgjort sig intellektuellt från dess inflytande måste man använda andra medel. Det blev inkquisitionens uppgift att på 1600-talet spela samma roll som GPU spelade inom den ryska samhällsformationen på 1930-talet. Från att ha varit ett instrument för bekämpning av reformationen utvecklades det i takt med den samhällsliga utvecklingen till ett repressivt organ som via terror sökte hindra samhällsliga förändringar. Inkquisitionen blev ett medel för att tvinga fram ”bekännelser” från de som angivits i de ”frivilliga bekännelserna”,¹¹⁵ eller mot de vetenskapsmän som i sina forskningar kommit fram till resultat som kunde utnyttjas för övergången från feodalism till kapitalism, människor som inte använde sin kunskap för att lösa esoteriska skenproblem eller för att stärka kyrkans makt, utan tvärtom producerade kunskap för den borgerliga revolutionens teknologi. (ex.vis Galileo Galilei, som under inkquisitionen tvangs ”bekänna” att hans vetenskapliga resultat var felaktiga).¹¹⁶

Parallellerna mellan häxförföljelserna på 1600-talet och Moskvarättegångarna är naturligtvis inte absoluta och självklara. Men man bör observera de gemensamma dragen, inte minst likheterna mellan vår egen epok – som står i övergången från kapitalism till socialism – och 1600-talets kamp mellan feodalism och kapitalism.

¹¹⁵ Ett känt fall är prästen Urbain Grandier, som på 1630-talet anklagades för att vara djävulens agent och för att ha förfört nunnor. Kring detta fall finns det en diger litteratur och dessutom ett flertal intressanta konstnärliga framställningar. Vi hänvisar till A. Huxley, *The Devils of Loudon* (1952; Penguin 1971), som presenterar fallet. Men man bör nog ta Huxleys funderingar om det mystiska med en stor nypa salt. En observation ur hans bok bör kanske tas fram, eftersom den har en uppenbar parallell med mentaliteten hos Kurt Wickman och Lars Gustafsson. ”Att alla djävulsutdrivarna trodde på Grandiers skuld och på att han var besatt /av djävulen/ verkar säkert. De trodde också i de fall då de, som Mignon, hade hjälpt till att förfalska de bevis som sände Grandier till avrättningsplatsen.” (s. 135). Vi står inför ett liknande fenomen här. I en del av sina medvetanden måste WG tro på att trotskisterna verkligen är fascistiska agenter, men i en annan del måste de veta att de själva förfalskar citat och bevis för detta påstående. För dem själva behövs det inga bevis. Det är för att övertyga andra som de behöver dem. Men eftersom det inte finns några bevis, måste man förfalska dem. Ungefär så ser cirkelgången ut i deras medvetanden. Ett mycket tragiskt fall. Kommer det någonsin att gå att få dem att ta sitt förnuft tillfång?

¹¹⁶ Brechts skådespel om Galilei innehåller klara anspelningar på Moskvarättegångarna. Den första versionen av skådespelet skrevs också under utrensningarnas höjdpunkt.

Inkquisitionen och senare institutioner av liknande slag har till vår epok överlämnat en teknisk kunskap inom tortyrens område, vilken varit absolut ovärderlig för GPU likaväl som för andra repressiva organ i andra samhällen av idag. Utan denna kunskap hade man inte så snabbt och så effektivt kunnat bryta ned även de starkaste viljor. Vi skall nu undersöka denna teknik.¹¹⁷

Det är helt uppenbart att tortyr användes flitigt under utrensningarna i Sovjetunionen på 1930-talet – vi har så många vittnesmål om detta att frågan inte längre kan betvivlas. Men om man studerar materialet närmare kan man sluta sig till att de rent fysiska tvångsmetoderna användes mer på de vanliga partimedlemmarna ("basen") och på icke-partimedlemmar än på de gamla bolsjeviker i ledande ställning som ställdes inför rätta. GPU-männen fick uppenbarligen friare händer att dra fram "bekännelser" ur en herr Ivanov än ur ex.vis Bucharin. För de högre partimedlemmarna hade man andra, mer raffinerade metoder, som mera byggde på psykisk tortyr. Men innan denna kunde bli effektiv måste individen göras mottaglig. Det skedde genom de metoder som används av polismyndigheter över hela världen: långa och pressande förhör, helst nattetid, förbud att sova, underhållig föda, långvarig isolering från andra människor (vilket gör att den anklagade ofta upplever ett emotionellt förhållande till förhørsledaren), bristande sanitära förhållanden etc. etc. Motståndskraften är individuell, men ingen kan genomgå en sådan behandling och en efterföljande tortyr utan att brytas ned och förlora kontrollen över sig själv.¹¹⁸ Artur London beskriver i sin bok *Bekännelsen* ingående hur nedbrytningsprocessen går till. Vi skall citera några enstaka exempel på vad som kunde hända i ett tjeckoslovakiskt fängelse 1951 (scener som i sin tur var kalkerade på GPU:s erfarenheter från 1930-talet):

¹¹⁷ Först när GPU-arkiven har öppnats går det att göra en fullständig analys av rättegångarna. Men de dokument som finns idag är tillräckliga för att uppfatta huvudlinjerna. Eftersom de dessutom kommer från olika källor kan de vägas och kontrolleras mot varandra. Man kan urskilja följande källor:

- a) Från GPU. Redan under 30-talet lämnade några ledande GPU-män Sovjetunionen och bosatte sig i Väst-europa. De har efterlämnat beskrivningar av utrensningarnas teknik. Viktiga vittnesmål har här lämnats av Ignace Reiss (mördad 1938) och Krivitsky (mördad 1940). Ytterligare några namn kan här nämnas: Barmine, Orlov, Kravtjenko och Petrov. Samtidigt bör man naturligtvis vara medveten om att de kan ha politiska motiv till att överdriva sina berättelser eller överskatta sitt eget kunnande. Deras vittnesbörd måste värderas efter vilka dokument de efterlämnat eller i vilken mån deras påståenden kan verifieras. I vår framställning har vi i möjligaste mån sökt utelägna denna typ av källor. Vi har egentligen endast använt dem vid ett relativt okontroversiellt tillfälle (Petrovs berättelse om hur han fått läsa Trotskij-dossiern). De intressantaste framställningarna från detta håll (Krivitskys och Reiss) har vi inte fått tag på.
- b) Partiarkiv från Sovjetunionen. Det enda som är tillgängligt är Smolensk-arkiven som under andra världskriget överfördes till Tyskland och sedermera hamnade i amerikansk ägo. De har beskrivits och analyserats i M. Fainsod, *Smolensk under Soviet Rule* (Vintage 1958). Detta arkiv lämnar mycket material om utrensningarna inklusive ett flertal konfidentiella meddelanden från partiledningen. De dokument som publicerats i Sovjetunionen efter Stalins död är mycket fragmentariska och uppenbart politiskt valda. Intressant är dock det material som oppositionella intellektuella i Sovjetunionen sammanställt, ex.vis Medvedev.
- c) Offren för utrensningarna. De anklagade i rättegångarna är döda och kan inte vittna. Här finns endast fragmentarisk kunskap, ex.vis Bucharins samtal med Nikolajevskij 1936 som bildat underlag för den anonyma "Letter of an old Bolshevik", och ett måhända apokryfiskt arbete, nämligen "Bucharins testamente", vars äkthet är omstridd. (Det återges i Medvedevs bok, s. 183f.) [Dess äkthet har senare berkräftats av Bucharins hustru Anna Michajlovna Larina. Det återges i sin helhet i [Bucharins sista strid](#) – MF] Men vi har memoarer från flera av de vanliga sovjetmedborgare som drogs in i strömvirvlarna, och som lyckades överleva. Deras arbeten har i de flesta fall inte publicerats, i Sovjetunionen, men gjorts tillgängliga genom samizdatssystemet. Hit hör E. Ginburg, *Into the whirlwind* (även på sv.) och N. Mandelsjtam, *Stalins mirakel* och J. Serger, *Shipwreck of a generation*.
- d) En fjärde typ av källa är de senare rättegångarna i Östeuropa, vilka följde samma mönster som Moskva-processerna. Från dessa har vi flera unika dokument, bl.a. memoarer från några av de anklagade (A. London och A. Löbl), samt dessutom offentliggjorda dokument. Under Ungernupproret 1956 offentliggjordes en bandinspelning från förhören med Rajk, och 1968 förbereddes en offentlig publikation med material från Prag-rättegången. Den hann inte komma ut före den sovjetiska inmarschen, men den har genom Jiri Pelikans försorg sedermera publicerats i Väst-europa. (vi har haft tillgång till den tyska översättningen: *Das unterdrückte Dossier. Bericht der Kommission des ZK der KPTsch über politische Prozesse und 'Rehabilitationen' in der Tschechoslowakei 1949-1968*. Europa Verlag 1970).

¹¹⁸ Mandelsjtam, *Stalins mirakel. En bok om Osip Mandelsjtam*, (W&W 1970), s. 81-86.

Jag är törstig. Jag skakar av köld. Jag tittar förvirrat på matskålen vid mina fötter. Några minuter går. Dörrar slås igen. Jag hör tomma skålar plockas bort. Jag kommer alltså varken att få någon sked eller en fri hand att äta med! Jag lägger mig på knä och lyckas med svårighet luta skålen till läpparna. Men hur skall jag kunna äta? Jag försöker få fatt i grönsaksbitarna. I det ögonblicket öppnas dörren.

– Hit med det där! säger vakten och ta; skålen. Och nu – sätt igång och marschera igen!

– Utmattningen gör varje steg svårt. Vakten har redan varit inne två gånger och misshandlat mig för att jag stannat.

– Smärtan i rygg och axlar blir stickande. Jag får kramp i de fjättrade armarna. Jag orkar inte tänka längre, medvetande fördunklas. Utan underskjorta, tröja och rock fryser jag allt värre. – Jag går och går. Jag har varken ätit eller druckit på ett dygn. – Jag sjunker ned på golvet, men den brutala stämman ryter genast till. Jag orkar inte reagera. Vakten öppnar, stormar in och börjar hota. Jag vägrar resa mig. Jag säger till honom att ingen har rätt att behandla en människa så här och allra minst en oskyldig, – Jag vill inte att mitt uppror ska betraktas som en fientlig attityd. Jag fortsätter att gå, marscherar med möda ända till kvällen. Då hämtas jag med förbundna ögon till en annan byggnad. Där kedjas mina händer bakåt. Masken tas av. Jag står framför en kraftigt byggd man av medellängd, elegant klädd, som jag inte känner. Han är 'utfrågaren', som fått till uppgift att 'intervjua' mig. – Hela natten hör jag bara förolämpningar och en ständigt upprepad fras: – Bekänn vem ni är! Erkänn era brott. Såna som ni har ett namn. Erkänn ert namn! – Bekänn! Erkänn! Erkänn, erkänn – bekänn!! etc. etc.¹¹⁹

Utöver fysisk tortyr och psykisk nedbrytning har GPU i flera fall använt gisslan för att få fram "bekännelser". Det fanns lagar i Sovjetunionen på 1930-talet som möjliggjorde arresteringar av de anklagades familjer och dödsstraff på 12-åringar. Detta utnyttjade man för att få fram "bekännelser". Likaså utnyttjade man i rättegångarna den gruppkänsla som satt mycket djupt hos de gamla bolsjevikerna: om du inte "bekänner", eller om du tar tillbaka "bekännelsen", så drabbas de andra som sitter på de anklagades bänk extra hårt, dessa som varit dina vänner och kamrater i 30 år, och som du känner djup solidaritet med! Dela straffet, så blir det lättare!

Men inte heller denna form av utpressning kunde rimligtvis räcka för att bryta ned några av bolsjevismens största hjärnor. Vi måste i detta fall istället söka den dominerande förklaringen i de politiska förhållanden som möjliggjorde rättegångarna och "bekännelserna". Vi måste här betänka den epok vi lever i.

Epoken efter 1917 präglas av borgarklassens nedgång och dekadans. Samhället är moget för en övergång till ett nytt produktionsätt. Men ingen härskande klass ger frivilligt upp sina positioner. Det industrialiserade samhället har skapat en enorm arsenal av vapen, med vars hjälp den nedåtgående bourgeoisin kan försvara sin ställning och hindra samhällets och mänsklighetens progressiva utveckling. Borgarklassen har blivit en enorm fjättra på mänsklighetens fötter. Den balans och den mognad som kännetecknar ett samhälle med stabila klasskrafter finns inte längre. Harmonin har brutits och ersatts med paroxysmer och vansinnesanfall. Den döende borgarklassen har genom sin dominans förmått att sätta hela samhället i ett tillstånd av dekadans och öppnat portarna för den värsta formen av vidskepelse, för intellektuella galenskaperna och allsköns politiska äventyrare. Fascismen är ett medel för att rädda borgerskapet i kris, avskaffa den (j sig mycket begränsade) borgerliga demokratin, återintroducera medeltida fördomar och irrationellt tänkande (antisemitism, hakkorsmystik, rasfördomar, ledarkult) för att göra massorna lätthanterliga och atomisera arbetarklassen. Det är ingen tillfällighet att Hitler introducerade nästan hela den struktur som Stalin skulle ta efter: utrensningar inom det egna partiet (det finns ett direkt samband mellan utrensningen inom nazistpartiet 1934 och de Stalinska utrensningarna två år senare), ett system av förfalskade rättegångar och en uppdriven

¹¹⁹ A. London, [Bekännelsen](#), s. 41 f [Boken finns på [marxistarkiv.se](#). Citatet på sid. 22 – MF]. Jfr. även *The Case of ...* s. 236ff som återger de erfarenheter den jugoslaviske oppositionsmannen Ciliga haft i sovjetiska fångelser. [Anmärkning MF (våren 2006): De öppnade sovjetarkiven ger många bevis på att "fysiska påtryckningar" (dvs misshandel och tortyr) användes ofta även mot höga funktionärer för att framtvunga bekännelser]

hysterisk atmosfär med syfte att omöjliggöra varje form av politisk organisering. (Vi kan se exakt samma mönster under McCarthyperioden i USA).

Detta innebär naturligtvis inte – som liberalerna tanklöst påstår – att fascism och stalinism är tvillingar, och att frågan gäller ”demokrati” eller ”diktatur”. Stalinismen och fascismen är, för att använda Trotskijs utmärkta formulering, ”två symmetriska fenomen”.¹²⁰ Genom borgarklassens internationella dominans spreds dessa sociala upplösningstendenser till den byråkratiserade och isolerade arbetarstaten. Den stalinska byråkratin såg i de fascistiska metoderna en kortsiktig lösning på statens och samhällets inre problem och struntade i att de sociala skadorna var oöverskådliga och att de i nästa stadium skulle försvåra samhällets utveckling. Den borgerliga dekadansen skapade den rätta intellektuella atmosfären för att göra rättegångarna trovärdiga; de skapade den hysteriska atmosfär, där den moraliska upplösningen var möjlig. Om man kunde tro att judar åt kristna barn vid påsken, förgiftade brunnar och iscensatte en jättelik konspiration, varför skulle man då inte kunna tro att gamla bolsjeviker var i allians med Hitler och Mikado? Om man kunde genomföra utrotning av människor på industriell basis, varför skulle man då inte kunna bygga upp en institution som drev gamla bolsjeviker att ”bekänna” att de genomfört industriellt sabotage i syfte att återupprätta kapitalismen? Den borgerliga ideologins dominans förstärkte de hämmande och byråkratiska strömningarna inom arbetarrörelsen. Den gav den stalinistiska byråkratin en lärdom i knowhow; den skapade en atmosfär där de gamla bolsjevikerna själva trodde att de tjänade socialismens sak genom att offra sig; den gjorde att en mycket stor del av vänsterintelligentsian i Västeuropa var tolerant mot Moskvarättegångarna. Var de inte skyldiga till det de erkände, var de åtminstone säkert skyldiga till något annat, och om de inte var skyldiga alls var det väl ändå bara en småsak jämfört med fascismens brott, och skulle man inte tjäna reaktionen genom att protestera? Så resonerade dessa stalinistiska lakejer, som så enkelt och smärtfritt bytte husse efter andra världskriget och efter det lade ned sin energi på att istället urskulda USA-imperialismens brott.

Därmed kan vi definiera den faktor där alla dessa olika punkter sammanstrålar och förstärker varandra – den stalinistiska traditionen i arbetarrörelsen. Byråkratin hade vuxit fram och stärkt sitt grepp över samhället genom att upplösa den marxistiska teorin i enskilda beståndsdelar. Dessa sattes samman igen i en förenklad och vanställd form. Det var som ett puzzle där de viktigaste bitarna fattades och de andra tvingades in i en form som inte passade. Istället för en levande marxism fick man ett grinande monster. Byråkratin hade för att främja sina kortsiktiga mål introducerat begreppsförvirring, terminologisk löslighet och ett slappt språk. I nästa steg blev den själv offer för sina egna fällor. Den vetenskapliga begreppsapparaten – detta viktiga instrument som kan hjälpa oss förklara och förändra världen – förvandlades till billiga fraser och lösa definitioner. Hela arbetarrörelsen – även den utanför Sovjetunionen – förgiftades av detta ideologiska virus. Särskilt inom de kommunistiska partierna i Komintern – men förvisso inte bara där – skapades en atmosfär där praktiskt taget vad som helst kunde hända. Vi skall ta en liten episod. Den amerikanske författaren Richard Wright var på 30-talet medlem av en litterär organisation som dominerades av det amerikanska kommunistpartiet (klubben kallades ironiskt nog för ”John Reed-klubben”; John Reeds klassiker *Tio dagar som skakade världen* var förbjuden i Sovjet under Stalinepoken). En dag introducerades i deras klubb en ny kamrat, en viss Young, som enligt egen utsago kommit som sändebud från partiet för att hjälpa klubben i dess arbete.

En kväll bad Young vid ett sammanträde att få sitt namn uppsatt på föredragningslistan. När det blev hans tur att tala, reste han sig upp och gjorde ett av de våldsammaste och hätskaste politiska utfallen i klubbens historia mot en av våra bästa konstnärer som hette Swann. Vi blev helt bestörta. Young anklagade Swann för att vara förrädare mot arbetarklassen, opportunist, polisagent och trotskist. De flesta av klubbens medlemmar tog naturligt nog för givet att Young som var partimedlem gav uttryck

¹²⁰ Trotskij, *Den förrådade revolutionen* (Partisan 1969), s.201.

för partiets uppfattning, Överraskad och förbryllad föreslog jag att Youngs uttalanden skulle hänskjutas till styrelsen för övervägande av lämpliga åtgärder. Swann protesterade med skäl och förklarade, att när han hade blivit attackerad offentligt ville han också försvara sig offentligt. Klubben bestämde genom omröstning att Swann skulle få tala. Han tillbakavisade Youngs vilda anklagelser, men flertalet av klubbens medlemmar var förvirrade och visste inte om de skulle sätta tro till honom eller inte.

När Wright efteråt frågade Young varför han gjort detta utfall, svarade denne att klubben måste rensas från förrädare. Frågan fördes upp på partinivå och Young fick framföra sina anklagelser inför den lokala ledningen. ”Young vecklade ut en bunt papper och började läsa upp en serie politiska anklagelser som i hätskhet vida överträffade hans tidigare anklagelser.” Ledningen lyssnade tålmodigt och lovade undersöka fallet. Men innan ett utslag hann komma hade Young försvunnit. Wright gick upp på hans rum och hittade en kvarlämnad väska med ett enormt manuskript i och en adress. Wright skrev ett brev till adressen och fick ett snabbt svar. Jodå, hette det i svaret, man kände visst till Young. Han var patient på deras mentalsjukhus; han hade rymt för ett tag sedan, men nu hade man just återfunnit honom och fört honom till sjukhuset för behandling.

Jag var lamslagen. Kunde det vara sant? Utan tvivel var det så. Hurudan var vår klubb egentligen, då en sinnessjuk människa kunde bli medlem och få biträda vid klubbens ledning? Var vi så galna allesammans att vi inte märkte när vi hade med en dåre att göra?¹²¹

Richard Wrights upplevelse är inte säregen. Tusentals unga kommunister upplevde samma sak när de gick in i de stalinistiska partierna på 1930-talet. De bästa drevs snart ut igen. Kvar blev en bottensats av smidiga opportunister, böjliga byråkrater och grötintellektuella. De som stannade kvar korrumpierades obönhörligt.

Samma process ägde rum i Sovjetunionen, men där var den mera våldsamt i sina uttryck. Det fanns bara ett sätt att undgå apparatens korruption: ett totalt och konsekvent brott med stalinismen. De 100.000-tals hängivna kommunister som tog denna väg fick tillbringa resten av sitt liv i fångläger. Många skyggade för det perspektivet. Fanns det inga andra möjligheter? Kunde man inte minska sin kritik, stanna kvar i partiet och försöka förbättra förhållandena på fredlig väg? Det var de alternativ som de ledande inom oppositionsrörelserna ställdes inför. De flesta av dem valde kapitulationens väg. Från slutet av 20-talet levde de i en ständig förödmjukelse och självutplåning. De hade tystnat. Den store skribenten Radek kunde bara haspla ur sig nidskriverier, den store teoretikern Bucharin orkade inte längre lyfta pennan. Deras medvetande gröptes ur och blev till ett tomt skal. Utan att de själva märkte processen anpassades de successivt till de Stalinska förhållandena; de accepterade apparaten och apparatens språk. De förmådde inte längre se ett perspektiv bortanför stalinismen. De trodde att de skulle förändra apparaten; apparaten förändrade dem.

Redan under 1920-talet hade den Stalinska apparaten introducerat en ny institution inom partiet: ”självkritiken”. Tidigare hade partiet varit ett forum för utformningen av en revolutionär politik: yttrandefriheten och rätten till tendensbildning var självklar. En fråga kom upptill behandling; den diskuterades intensivt och olika grupperingar sökte sig fram till olika svar. Dessa svar presenterades och frågan penetrerades av partiet i en ingående kollektiv process. Man analyserade, jämförde och valde. De andra uppfattningarna – de som avsågs av partiet –

¹²¹ R. Wrights bidrag till antologin *Vi trodde på kommunismen* (N&K 1950), s. 126-8. Vi kan förutse att WG kommer att ryta till när de ser att vi citerar detta arbete, som har en uppenbar och tydlig antikommunistisk tendens. Vi vill därför betona att man måste hålla isär upplevelse och tolkning av upplevelsen. Wright hade vissa erfarenheter från sin radikaliseringsperiod. Av dessa upplevelser gjorde han en tolkning som drog honom in i antikommunismens läger. Det finns ingen som helst anledning att följa honom i hans tolkning av hans egna upplevelser. Vi är här enbart intresserade av att studera hans erfarenheter och undersöka om de kan tolkas på ett annat sätt än vad han själv gör. En annan väg är naturligtvis att negligera dessa upplevelser och låtsas att allt är bra. Den vägen vägrar vi slå in på. (om någon vittnade om liknande erfarenheter från den trotskistiska rörelsen skulle vi känna oss mycket alarmerade och mycket kraftigt kräva en uttömmande undersökning). Wrights erfarenheter är inte unika, och åtskilliga läsare kan säkert känna igen sig. Inte minst Uppsala-clarteisterna bör ha rebellrörelsen i färskt minne.

glömdes bort när frågan mist sin aktualitet; nästa gång en fråga kom upp, skedde nya grupperingar och tendenser i sökandet efter ett svar. Det fanns också fraktioner som verkade för de mer långsiktiga lösningarna på revolutionens problem. Bolsjevikerna hade själva vuxit fram som en sådan fraktion inom ett partis ram. I tio år (1903-1912) hade man varit en fraktion i det socialdemokratiska partiet. (Bolsjevik härleds ur det ryska ordet för "majoritet" och mensjevik ur "minoritet"). Denna process med tendenser och fraktioner var en självklar institution, en integrerad del i den demokratiska centralismen. 1921 införde man, som vi redan talat om, ett tillfälligt förbud mot fraktioner i partiet. Detta blev sedermera ett av instrumenten för partiets byråkratisering. När meningsskiljaktigheterna under 20-talet alltmer skärptes och fraktioner bildades, utnyttjade byråkratin fraktionsförbudet för att slå ner sina motståndare. Men man nöjde sig inte med det. Man införde dessutom någonting nytt, nämligen kravet att motståndarna offentligen skulle tillstå att de hade fel. Man begärde "självkritik" som en permanent del av partiets arbete. "Självkritiken" utökades dessutom till att också gälla inom byråkratins egna led, och i början av 30-talet blev det praxis att funktionärer på lägre nivåer tog på sig skulden för politiska fel som berodde på beslut som fattats på högre nivåer. "Självkritiken" blev ett disciplinärt medel, som användes för att tysta oppositionsmän och skydda partiledningen från ansvar för dess egen politik.

Från att ha varit en sammanslutning av ett proletärt avantgarde blev partiet i Sovjetunionen nu en sammanslutning av eftergivna och auktoritetsbundna funktionärer. Människorna inom partiet förvandlades i takt med de institutionella omvandlingarna. De gamla bolsjevikerna kapitulerade och gjorde självkritik. De var snart beredda att göra vilka offer som helst för att få kvarstå i partiet.

Redan här låg fröet till "bekännelserna" i Moskvarättegångarna. Resten var bara en tillvänjningsprocess. Det är ingen tillfällighet att samtliga de politiska gestalter som ställdes inför rätta var gamla, brutna bolsjevikers som en gång varit i opposition men som samtliga kapitulerat inför den Stalinska politiken. Redan innan rättegångarna började, var de politiska lik. Deras motståndskraft var bruten. Det gick inte att bryta ned en enda äkta Oppositionsman. Dem fick man avrätta i fånglägren utan några skådeprocesser.

Men inte heller dessa politiska lik kunde förmås att "bekänna" utan att först vänjas vid de nya förhållandena. Det är ingen tillfällighet att man lät anklagelserna stegras i rättegång efter rättegång. Det började med att Zinovjev och Kamenev i januari 1935 tog på sig ett "moraliskt ansvar" för mordet på Kirov. Det var inget svårt steg – om man ser till de former av "självkritik" de tvingats göra tidigare. Inför sig själva kunde de finna motiveringar för sina eftergifter. Hade de inte haft åtminstone en del av ansvaret för det missnöje som rådde i landet? Hade de inte undergrävt tesen om partiets monolitiska struktur genom sin vacklan? Måste man inte nu stärka auktoriteterna genom en rättegång? De tog det "moraliska ansvaret". Nästa steg blev att de 1 1/2 år senare (men bara efter 1 1/2 års bearbetning) tog på sig ansvaret för mordet som sådant och gick med på att "bekänna" om de olika centra som skulle ha strävat efter att mörda partiledningen. Det steget måste ha varit svårare. Det måste ha krävts mycket övertalning och mycken vädjan till partidisciplinen för att få dem dit. Men den lilla eftergiften i januari 1935 ledde till den stora kapitulationen i augusti 1936. De gamla bolsjevikerna måste ha känt förnedringen djupt. Men det är inte omöjligt att tänka sig in i deras situation: de kunde inte längre tänka sig möjligheten att landet styrdes utan byråkrati och att de folkliga självstyrelseorganen skulle kunna återuppstå. Ett sådant steg skulle i deras ögon innebära en försvagning av landet. De visste om missnöjet. De visste att tvångskollektiviseringen var enormt impopulär. Men skulle inte statens försvagning just därför kunna leda till kulakuppror och kapitalismens återupprättande? Skulle inte försvagningen kunna leda till kaos och kaos i sin tur leda till utländsk invasion? Var det inte deras plikt att "bekänna"? Vad hände om de skulle neka inför rätta? Skulle det inte innebära att partiets auktoritet inför massorna minskade, och att de därigenom ökade riskerna för kaos? Var det därigenom inte "kontrarevolutionärt" att vägra

”bekänna”? De hade offrat sina liv för socialismens sak: Krävdes det inte nu ett sista offer, ett offer som innebar att de miste både sitt liv och sin heder? Måste man inte väga detta onda mot alla de framsteg som trots allt hade skett under deras ledning?

[*Anmärkning MF*: Vi vet nu med ganska stor säkerhet att Zinovjev och Kamenev blev lovade att familjerna skulle skonas och att de själva skulle slippa bli avrättade om de erkände. De ska t o m haft ett speciellt möte med Stalin och Vorosjilov, där Stalin försäkrade att deras liv skulle skonas – ”vi vill inte spilla gamla partimedlemmars blod, oavsett hur allvarliga synder som kan tillskrivas dem”, den kommande rättegången var i själva verket inte riktad inte mot dem, utan mot Trotskij, ”partiets svurne fiende”. Denna version kommer ursprungligen från den avhoppade sovjetiske underrättelseagenten Orlov, som i sin tur fått historien från Mironov som varit närvarande vid mötet. Uppgifter från avhoppare brukar man normalt ta med en nypa salt, om de inte kan styrkas på annat sätt. Nu finns dock uppgifter, lämnade av stalinisten Kaganovitj, som bekräftar att mötet ägde rum och vad det handlade om, vilket avsevärt ökar trovärdigheten i Orlovs version. Se Rogovin, *1937: Stalin's Year of Terror*, sid 8-9, där ytterligare detaljer ges. Det behöver väl inte påpekas att Stalin bröt löftena, och det inte bara för Zinovjev och Kamenev personligen – i Kamenevs fall arkebuserades både den äldste och den 16-åriga ”mittensonen”.]

Vi vet naturligtvis inte om detta är den exakt rätta lösningen på frågan om ”bekännelserna”. Detta är en tolkning av det material vi haft till hands. Det finns naturligtvis andra tolkningar. Ett underkännande av vår tolkning innebär i sin tur dock inte något bevis eller ens argument för att rättegångarna skulle vara äkta – allt existerande material talar mot ett sådant antagande. Men vi tror att svaret bör sökas i den riktning vi anvisat. Den dag dokumenten kommer fram kan frågan lösas i sin helhet. Tills vidare får vi nöja oss med teser och tolkningar. Men den tes vi lagt fram stöds av de dokument som hittills finns, den stöds av den kunskap vi har om den politiska konjunkturen under detta stadium av kapitalismen och av stalinismens infektion av den världskommunistiska rörelsen. Den får också stöd i några av de ”slutord” som de anklagade gav i processerna. Det är här ingen tillfällighet att det är de två mest intellektuellt begåvade av de anklagade som i sina ”slutord” diskuterar orsaken till att de ”bekänt”. Det var de som hårdast drivit påståendet om att de endast hade en ”objektiv skuld” och inte en ”subjektiv”. De hade starkast behov av att förklara sitt handlings sätt. Hos dem kan man enklast studera den intellektuella och moraliska urartningen. Man vågar nog gissningen att beslutet att ”bekänna” hös dem också mera nåtts genom intellektuell övertalning än genom tvångsmetoder. Hos Radek betonas i hans sista, gåtfulla ord den nytta hans ”bekännelse” skall ha för partiet och staten:

Jag har erkänt min skuld och avlagt fullständig bekännelse därom, icke på grund av ett enkelt behov att ångra mig – ångern kan vara ett inre erkännande, som man icke behöver meddela åt andra, som man icke behöver visa någon – icke heller på grund av någon sanningskärlek i allmänhet – denna sanning är mycket bitter och jag har redan sagt, att jag hellre ville bli tre gånger skjuten än erkänna den – utan jag måste erkänna min skuld på grund av den allmänna nytta, som denna sanning måste medföra.¹²²

Samma tanke återfinns också i Bucharins slutord:

När jag avlade min grundläggande bekännelse vid förundersökningen hänvisade jag redan på att inte endast kampens nakna logik drev oss kontrarevolutionära sammansvurna till en illaluktande illegalitet, som under processens gång avslöjats i all sin nakenhet. Denna kampens nakna logik beledsagades av idéns urartning, psykologins urartning och vår egen urartning som människor... Jag teg i ungefär tre månader, sedan avlade jag bekännelse. Varför? Orsaken ligger i att jag omvärderade hela mitt förflutna medan jag satt i fängelse. Ty om man frågar sig: om du dör i vems namn dör du? – så uppstår plötsligt med förvånansvärd klarhet det absoluta svarta intet. Intet, för ingenting, i vems namn vore det nödvändigt att dö om du ville dö utan att ångra. Och omvänt, allt det positiva som

¹²² *Processen ...1937*, s, 385.

lyser oss till mötes i Sovjetunionen, allt det får helt andra mått i det mänskliga medvetandet. Det avväpnade mig äntligen slutgiltigt, och föranlät mig böja knä inför partiet och landet.¹²³

Låter det som om det vore en härdad skurk och kontrarevolutionär som talade? Låter det som om orden uttalades av en ”korsning mellan en räv och ett svin” för att använda Vysjinskijs älskvärda uttalande om Bucharin?¹²⁴ Hans sista ord är dunkla och inte omedelbart genomträngliga. Men det tycks oss som om alla elementen i ”bekännelsernas” mystik fanns inbäddade i dessa meningar. Moskvaprocesserna var det sista steget i ”idéns urartning, psykologins urartning och vår egen urartning som människor”. Det parti Lenin hade skapat hade i byråkratins händer och under världshändelsernas tryck förvandlats till en varulv. Revolutionen åt nu upp sina egna barn. ~ en våldsamt, vansinnig orgie förvandlades nu Sovjetunionens kommunistiska parti slutgiltigt till ett byråkratiskt instrument.

Orsakerna till Moskvarättegångarna

Vi skall sammanfatta detta kapitel genom att i några punkter ange det som enligt vår uppfattning var de huvudsakliga orsakerna till Moskvarättegångarna. Vi grupperar dem kring tre olika huvudtemata, vilka anger de sociala och politiska krafter som var i verksamhet i Sovjetunionen på 1930-talet.

1. Moskvarättegångarna avsåg att krossa det folkliga missnöjet i landet.

I början av 1930-talet upplevde landet en svårartad ekonomisk, politisk och social kris. Det frampressade och hårda kollektiviserings- och industrialiseringsprogrammet – som blev så våldsamt just på grund av förseningen – orsakade ett mycket kraftigt missnöje bland befolkningen. Bönderna protesterade mot kollektiviseringen genom att slakta sina djur. Detta tillsammans med de kaotiska förhållandena inom industrin skapade massvält i stora delar av landet i början av decenniet. Arbetarbefolkningen levde under mycket svåra förhållanden och frantogs alla sina rättigheter under industrialiseringen. Flaskhalsarna inom industrin var legio och skapade en ojämn utveckling. Denna ojämnhet accentuerades än mer genom de privilegier som gavs åt partifunktionärerna och den stratifiering som skedde inom arbetarklassen genom stachanovrörelsen. Det folkliga missnöjet spred sig långt upp i partiets led, och under dessa år tog missnöjet sig flera uttryck. I Smolensk-arkiven finns flera dokument som visar på det starka folkliga missnöjet.¹²⁵ Bland den kommunistiska ungdomen odlades ett mycket starkt missnöje med partiledningen, ett missnöje som tog sig uttryck i ett öppet hat mot Stalin. Inom ungdomens led existerade terroristiska strömningar, vilket är mindre förvånande om man betänker att det saknades andra kanaler för att uttrycka det politiska missnöjet. Smolensk-arkiven rapporterar flera fall av Komsomol-medlemmar som uttryckt ett hopp om att Stalin skulle bli nästa offer efter Kirov.¹²⁶ Också inom partiets högre nivåer fann missnöjet sina uttryck. 1932 började ett dokument cirkulera inom partiet, den s.k. Rjutinplattformen. I denna krävdes ekonomiska reformer och en politisk reorganisation av partiet och statsapparaten. En stor del av plattformen ägnades åt en ingående kritik av Stalins bristande kompetens som partiledare. Man krävde att han skulle avsättas.¹²⁷ Vid partikongressen 1934, ”segrarnas kongress”, hände något fullständigt unik: vid valet av ny centralkommitté fick Stalin minst röster av de valda. Medan endast tre personer röstade mot Kirovs omval, röstade 270 delegater (av 1.966) mot Stalins

¹²³ *På vakt...1938*, s. 368f.

¹²⁴ A.a. s. 280.

¹²⁵ Fainsod, *Smolensk under Soviet Rule*, s. 306-324.

¹²⁶ A.a. s. 422f. Jfr. J. Berger, *Shipwreck of a generation* (Harvill Press, London 1971), s.149-176 (kap. ”Young Rebels”)

¹²⁷ Conquest, s. 52f.

återval. Det var ett så pinsamt resultat att man inte vågade tillkännage det öppet. Röstsedlarna förstördes och man meddelade att endast tre personer röstat mot Stalin.¹²⁸

Rättegångarnas och utrensningarnas första mål blev att utrota dessa oppositionella strömningar bland massorna. Det skedde på två sätt. För det första, genom att de anklagade i rättegångarna fick skulden för landets situation (sabotage etc.). Den anklagelsen kunde endast få en viss trovärdighet om man offrade några av de höga tjänstemän som tagit aktiv del i planeringen av den ekonomiska politiken. Men trovärdigheten var trots allt inte det primära målet. Viktigare var att man genom terrorn lyckades slita sönder alla sociala band bland befolkningen. Man skapade en situation där samhällets grundceller förstördes. Ingen individ kunde längre lita på sin granne; genom angiverisystemet och den godtyckliga terrorn förstörde man varje uns av motstånd. Varje form av mänsklig sammanslutning och sammanhållning blev i statsapparatusens ögon kontrarevolutionär. Arbetarklassen atomiserades. Skadorna blev fruktansvärda och Sovjetunionen har ännu inte kunnat återhämta sig från de sociala sår landet åsamkades under 30-talet. Men byråkratin nådde sitt första mål: motståndet var krossat för årtionden framåt.

2. Moskvarättegångarna avsåg att konsolidera och rena byråkratin.

Men man ville inte bara krossa missnöjet i landet. Om detta hade varit det enda målet, då hade tyngdpunkten i utrensningarna legat utanför partiet och statsapparaten, och man hade endast sökt krossa de inom partiet som kunnat bli tolk för missnöjet. Men tyngdpunkten låg snarast just inom partiet och statsapparaten. Detta faktum antyder en annan orsak. Byråkratin hade vuxit fram inom partiet och statsapparaten under 1920-talet och successivt erövrat alla viktiga bastioner. Genom en intensiv och hetsig kamp lyckades man utmanövrera de oppositionella elementen och neutralisera dem. Men **konsolideringen** av byråkratins makt krävde som ett sista offer att dessa element definitivt tillintetgjordes. Det nya partiet, byråkratins parti, behövde frigöra sig från det revolutionära arv som låg i dess förflutna, och som hotade att växa fram igen. Det första offret för utrensningarna inom partiet blev därför de gamla bolsjevikerna. Man kastade nu ut sin bolsjevikiska barlast. Den manövern följdes av en liknande rörelse inom Komintern, som fick lättare specifik vikt genom att rensas från sitt gamla garde. De gamla revolutionärerna fick lämna plats för unga karriärer och böjliga funktionärer. Det var ett steg mot den slutliga åtgärden – att under världskrigets förhållanden kasta ut även Komintern ur båten; den revolutionära världsorganisationen hade blivit ett fullständigt onödigt gods och den var snarast ett hinder i byråkratins diplomatiska åtgärder. I konsolideringen av byråkratin fyllde utrensningarna också en annan funktion; att göra byråkratin salongsfärdig inför den europeiska bourgeoisin. Moskvarättegångarna inföll under Folkfrontsperiodens högföd; de var en gest för att inför bourgeoisin i Västeuropa och USA tala om att Sovjetunionen inte längre var det revolutionära centrum det varit under åren efter 1917.

Men utrensningarna drabbade inte bara de gamla bolsjevikerna; de drabbade också Stalins egna anhängare; alla de, som under kampåren stött honom och varit hans hängivna beundrare. Här står vi inför en annan rörelse inom utrensningarna, nämligen den inombyråkratiska **reningen**. Varje typ av statsapparat söker efter ett medel som tillåter den att utvecklas och förändras inom sina egna ramar. Statsapparaten måste kunna anpassas efter de rådande ekonomiska och politiska förhållandena i stort; detta kräver en institution som kan tillförsäkra systemet möjligheten av en utveckling, en evolution, av gradvisa reformer. Inom det kapitalistiska systemet fyller den parlamentariska demokratin denna funktion. Flerpartisystemet och den fria debatten tillförsäkrar den härskande klassen det manöverutrymme den behöver för sin egen utveckling. En motsvarande funktion skulle också råda – bara med oändligt mycket större frihet – inom sovjetsystemet, där statsapparaten underordnats massornas intressen. Den skulle gradvis förlora sina repressiva funktioner och förvandlas till en administration av ting istället för av

¹²⁸ Medvedev, *Let history judge*, s. 156. Medvedevs källa är Vertjovitj, ordförande i valkommittén vid kongressen.

människor. Men en sådan institutionell förändring existerar inte – och kan inte existera – inom den byråkratiska regim som uppstått i Sovjetunionen. Genom själva sin ställning som en bonapartistisk regim och som expropriator av den politiska makten, genom sin frihet från samhällets produktionsförhållanden, kunde man inte skapa ens en begränsad demokrati inom byråkratins egna led. Inte ens inom ett genombyråkratiserat parti kan det uppstå demokrati för partiets egna medlemmar. Det existerade i det läget bara ett medel för att genomföra förändringar inom systemets ram: genom **intriger**. Det var ett medel som användes flitigt i Sovjetunionen under Stalin (och naturligtvis också efteråt). Inom parti- och statsledningens högsta nivåer uppstod förhållanden som ifråga om intrigmakeri och komplikation endast har sin like vid det forna bysantinska hovet. Intriger och palatskupper blev en del av systemet. Förhållandena attraherade moraliskt nedsjunkna element och omformade de människor som redan fanns inom apparaten. Under 1930-talet övergick viktiga statsfunktioner – och under vissa perioder t.o.m. den reella makten – till slödder som Jagoda, Jezjov och Berija. Det var minst av allt en tillfällighet. Det var den människotyp som hade lättast att anpassa sig till de rådande förhållandena. Men samtidigt undergrävde dessa ”bysantinska” förhållanden byråkratins ställning. De ledande funktionärerna tenderade att ägna sin huvudverksamhet åt intriger, och statsapparaten stod inför risken att decentraliseras igen. Det blev nödvändigt med en självrening med jämna mellanrum, för att därefter låta karusellen rulla igen. Rättegångarna med dess ”bekännelser” blev den institution som möjliggjorde denna självrening.

Liksom det gamla japanska samhället skapade en människotyp som var beredd att begå **harakiri** för kejsaren, skapade de ryska förhållandena nu en specifik institution, där förloraren tvingades begå sina offer. ”Bekännelsen” blev en form av intellektuell harakiri.

Stalins personliga roll i detta system är tämligen ointressant. Men det är nödvändigt att säga några ord om den. Stalin hade spelat en aktiv och t.o.m. ledande roll i skapandet av de nya förhållandena. Han hade – medvetet – gjort sig till talesman för de sociala krafter som strävade åt detta håll. Han hade troligen varit omedveten om sina handlingar och deras mål. Man faller själv offer för Stalinkulten om man tilldelar denna människa en alltför drivande roll eller t.o.m. ser utrensningarna som en personlig nyck från hans sida. Varenda rad Stalin skrivit, varenda ord han uttalat, talar mot teorin att han hade förmågan att förutse konsekvenserna av sina handlingar. Hans empiricistiska sätt att närma sig de politiska problemen gjorde att han inte förstod de sociala krafternas spel. Han föll själv offer för den varelse han varit med om att skapa. Under 30-talet köptes hans medverkan genom att byråkratin upphöjde honom till symbol för staten. Han tystades med billigt smicker och dödade sitt samvete genom att lyssna till hovskaldernas beställda alster. Vilken personlig roll han exakt hade i Moskvarättegångarna och utrensningarna kan man ännu inte avgöra. Men man bör observera att han var mycket passiv under hela denna period, och att han undvek framträdanden. Hans uttalanden från denna tid är få och mycket allmänna. Först när situationen åter stabiliserats trädde han fram. Denna passivitet kan bero på att han ville undvika det direkta personliga ansvaret. Men det kan också bero på att han blivit en gisslan hos de krafter han släppt lös. Om denna tolkning är riktig, skulle Stalin lika gärna själv ha kunnat falla offer för utrensningarna utan att något i sak förändrats. Att han inte gjorde det, berodde på att han var alltför bekväm som symbol för byråkratin. Denna teori minskar inte Stalins skuld. Men denna skuld görs inte beroende av hans personliga egenskaper, utan av hans politiska handlande och av de sociala krafter han satte i rörelse.

3. Moskvarättegångarna avsåg att krossa och utrota trotskismen som politisk rörelse.

Med all rätt såg byråkratin trotskismen som sin farligaste fiende. Den representerade nu partiets revolutionära, förflutna och – efter det att bolsjevikpartiet i praktiken krossats i utrensningarna – dess politiska testamente. Byråkratin kunde nå en överenskommelse med den europeiska bourgeoisin. Den kunde, som det visade sig, t.o.m. sluta ett avtal med fascismen. Det var

allianser som på kort sikt neutraliserade dessa hot från höger. Men byråkratin kunde aldrig nå ett vapenstillestånd med trotskismen, hotet från vänster. Trotskismen utgjorde fr.a. ett potentiellt hot, men detta kunde under inflytande från det folkliga missnöjet vändas i ett reellt hot. Trots en 10-årig förtalskampanj existerade det en viss sympati för Vänsteroppositionens program bland folkmassorna.¹²⁹ Den sympatin blev snarast starkare ju mer man upplevde byråkratins otroliga misslyckanden med den ekonomiska politiken. Parollerna om den politiska revolutionen kunde bli verklighet om situationen utvecklades. Det var bättre att stämma i bäcken än i ån. Det räckte inte med att bryta armen – det folkliga missnöjet. Det gällde också att krossa det huvud som kunde ge impulserna och styra armen – det revolutionära partiet. Det målet nådde man genom en direkt fysisk likvidering av Oppositionsmännen – de verkliga Oppositionsmännen¹³⁰ – och genom att än en gång rensa partiet från missnöjda element. Men det räckte inte. Man måste också misskreditera trotskismen. Det skedde genom Moskvarättegångarna. Det vapen man nyttjade var att i dem anklaga de forna Oppositionsmännen (närmare än så kunde man inte komma) för att i verkligheten sträva efter att återupprätta kapitalismen och för att ha trätt i allians med fascismen. Att revolutionärer anklagas för att ”egentligen” vara utländska agenter är ingenting nytt. Marx anklagades ideligen under sitt liv för att ömsom vara tysk agent och ömsom fransk. Han tvingades skriva en hel bok för att tillbakavisa det systematiska förtal som spreds mot honom.¹³¹ Lenin och Trotskij anklagades 1917 för att vara tyska agenter. Förtalskampanjen inträdde i ett känsligt ögonblick av revolutionen; förtalet vann en viss tilltro bland proletära skikt, eftersom den framfördes från ”revolutionsregeringen” (Kerenskij & Co). Kampanjen tvingade Lenin i ny landsflykt till Finland, och den ledde till att Trotskij fick tillbringa en tid i fängelse. Den stalinistiska byråkratin tog bara vid där de andra slutat. Man hade större resurser till sitt förfogande och man skydde inga medel för att nå sitt mål. Genom sitt inflytande över arbetarklassen och sitt monopol över massmedia lyckades man nå målet. Man lyckades med att sätta trotskismen i karantän både i Sovjet och utanför landets gränser. I den kampanjen var man desperat. Man drog sig inte ens för att mitt under brinnande krig splittra styrkorna i Spanien genom att där utföra samma form av utrensningar. En våldsam kampanj mot trotskismen drogs under Moskvarättegångarnas hägn igång över hela världen. Naturligtvis räknade man inte med att nödvändigtvis övertyga arbetarna om de absurda anklagelserna. Det gällde snarare att skapa ett obestämt och vagt intryck av att det var riskfyllt att ha kontakt med trotskismen. Det räckte om något korn av anklagelserna fastnade. Tron på att det inte finns någon rök utan eld sitter mycket djupt i det mänskliga medvetandet, trots att tanken är heltigenom felaktig. Förtalskampanjen mot trotskismen var utan grund, men den lyckades till en del tack vare sin mäktighet och sin intensitet. Man lyckades driva in en kil mellan trotskismen och arbetarrörelsen, man lyckades isolera rörelsen. Denna kampanj kompletterades med en fysisk utrotning av ledande medlemmar av Fjärde Internationalen. 1937 fattade GPU ett beslut om att definitivt krossa Internationalen.¹³² Dess konsekvenser blev under de närmaste åren en serie ruskiga mord. Vi skall nämna de viktigaste. I juli 1937 hade Ignace Reiss – hög tjänsteman i GPU – brutit med stalinismen och i ett öppet brev till Stalin förklarar

¹²⁹ Vi baserar denna bedömning på Smolenskarkiven (Fainsod, s. 422f.)

¹³⁰ Det fanns 1936 några tiotusentals Oppositionsmän i fängelägen. De genomförde vid denna tid en hungerstrejk som varade i över 10 dagar. När den upphörde började en massavrättning av dem. Det finns ett mycket intressant, nästa obeaktat material om den trotskistiska oppositionens öde i Sovjetunionen. Vi planerar att skriva en artikel om detta till ett kommande nummer av Fjärde Internationalen.

¹³¹ Se Marx' brev till W. Liebknecht den 10 april 1871, ex.vis i *Pariskommunen. Den första socialistiska revolutionen* (PAN 1971), s. 92f. Marx' bok heter *Herr Vogt*. Under sin deportation i Alma-Ata 1928-29 översatte Trotskij den till ryska för Marx-Engels-institutet. ”Trotskij, som läste denna bredsida för första gången, anmärkte att det tog Marx flera hundra sidor att tillbakavisa Vogts anklagelser, medan det skulle ta hans översättare /dvs. Trotskij/ ‘en hel encyklopedi’ att tillbakavisa Stalins förtal.” (Deutscher III, s. 288).

¹³² Enligt vad Reiss kunde meddela vid sin brytning. ”Man har beslutat att använda varje medel mot er – jag säger: varje medel.” Se Deutscher III, s. 388, och Ra Gaucher, *L'Opposition en U.R.S.S. 1917-1967* (Paris 1967), s. 217-229 (kap. Mort aux trotskistes!)

att han anslöt sig till Fjärde Internationalen. Två månader senare hittades hans döda kropp i Lausanne, Schweiz, genomborrad av kulor.¹³³ Trotskij's sekreterare, Erwin Wolf hade gått ut som frivillig i Spanska inbördeskriget. Han träffades inte av klassfiendens, falangisternas, kulor, utan av GPU:s.¹³⁴ I februari 1938 mördades Leon Sedov, Trotskij's son, som spelade en ledande roll i Internationalen.¹³⁵ Ett halvår senare försvann Rudolf Klement, som spelade en central roll i Internationalens sekretariat och som förberett grundningskonferensen, under mystiska förhållanden. Hans misshandlade kropp återfanns sedermera i Seine – utan huvud.¹³⁶ Den fysiska likvideringen av Internationalen kulminerade med mordet på Trotskij i augusti 1940.¹³⁷

GPU hade onekligen vissa framgångar i sitt arbete på att misskreditera trotskismen. Anslutningen till Fjärde Internationalen var mycket liten under 1930-talet. Den var mindre 1938, då Internationalen grundades, än den varit fem år tidigare, då beslutet att verka för en ny International tagits. En del styrkor hade fallit bort genom splittring inom organisationerna. Men GPU:s arbete bidrog också till att det organisatoriska arbetet gick kräftgång under denna period. GPU lyckades med sin målsättning att placera den lilla organisationen i karantän.

Men man misslyckades med den andra delen i sin målsättning: att krossa trotskismen. Man trodde man hade lyckats när Trotskij mördades. Man trodde man hade lyckats när andra världskriget började och Gestapo fick ta över utrotningen av sektionerna i Europa. Man trodde man hade lyckats när Internationalen under efterkrigsperioden förblev en smågrupp, som inte förmådde bryta sin sociala isolering. Men man räknade fel. I det ögonblick ett nytt revolutionärt uppsving inleddes i Västeuropa återuppstod Internationalen. Sedan 1968 har dess inflytande bland de revolutionära grupperna ökat mycket markant. Ingen vet hur framtiden kommer att ta sig ut. Men en sak vet vi idag: det går inte längre ett rätta trotskismen i karantän. Det finns ingen anledning att tro att Kurt Wickman och Lars Gustafsson kommer att lyckas där Stalin och hans maffia misslyckades.

¹³³ Deutscher III, s. 388f., Trotsky, *Writings...1937-38*, s. 112-122. Reiss' änka publicerade 1970 en bok om hans öde: Elisabeth K. Poretsky, *Our own people. A memoir of Ignace Reiss and his friends*.

¹³⁴ Deutscher III, s. 419f.

¹³⁵ A.a. s. 392-7. Trotsky, *Writings ... 1938-39*, s. 67-73, 74-76, 81-83.

¹³⁶ Deutscher III, s. 407-8. Trotsky, *Writings ... 1938-39*, s. 74, 77-81, 83.

¹³⁷ Deutscher II, s. 483-508. Artiklar av J. Hansen och Natalia Sedova Trotskij i samlingsvolymen *Leon Trotsky: The Man and his Work* (Merit publishers 1969). En framställning av mordet – tyvärr tyngs den ned av psykoanalytiska funderingar – är: Isaac Don Levine, [Mordet på Trotskij](#) (Tidens förlag 1963). Denna framställning fastställer – bl.a. med hjälp av fingeravtryck – definitivt mördarens identitet och hans samband med GPU.

Central Committee of the Communist Party in 1917

<http://marxists.org/>

A. Rykov 1881-1938
Soviet Premier
Shot

N. Bukharin 1888-1938
Politburo
Shot

Y. Sverdlov 1885-1919
President CC
Typhoid

J. Stalin 1879-1953
General Secretary
Cerebral Hemorrhage

G. Zinoviev 1883-1936
Politburo
Shot

M. Uritsky 1873-1918
NKVD
Civil War

L. Trotsky 1879-1940
Commissar Red Army
Assassinated

L. Kamenev 1883-1936
Chairman CC
Shot

V. Lenin 1870-1924
Soviet Premier
Stroke

A. Kollantai 1872-1952
Ambassador Norway
Heart Attack

I. Smilga 1892-1938
Military Rev. Comm.
Shot

A. Joffe 1883 - 1927
Commissar Foreign Affairs
Suicide

V. Nogin 1894-1926
CPC
Natural causes

A. Bubnov 1883-1940
Directorate Red Army
Died in prison

F. Dzerzhinsky 1877-1926
Comm. NKVD
Heart Attack

M.K. Muranov 1873-1959
CC
Natural Causes

G. Lomov 1888-1938
VSNKh
Shot

S. Shaumyan 1878-1918
Baku CPC
Civil War

J. Berzin 1890-1935
NKVD
Strangled

V. Milyutin 1884-1937
VSNKh
Shot

S. Artem 1883-1921
Comm. NKVD
Train Crash

E. Stassova 1873-1966
Secretary CC
Natural Causes

N. Krestinsky 1883-1938
Comm. Intl. Affairs
Shot

P. Dzhaparidze 1880-1918
Baku CPC
Civil War

G. Sokolnikov 1886-1939
Commissar for Finances
Died in prison

A.S. Kiselev (1879-1937)
VSNKh
Shot

Lenins testamente

Följande är citat ur Lenins "Brev till kongressen" om de mest prominenta ledarna i bolsjevikpartiet år 1923. I K-Å:s originalartikel var citaten utspridda i rutor med bilder av personerna. Här följer de efter varandra (och utan bilder):

Om *L. D. Trotskij* (Mördad av Stalins agent i aug. 1940):

"Å andra sidan utmärker sig kamrat Trotskij, som redan hans kamp mot centralkommittén i samband med frågan om folkkommissariatet för trafikväsendet visade, inte endast genom sin enastående förmåga. Personligen är han måhända den talangfullaste medlemmen i den nuvarande centralkommittén, men han är också behärskad av alltför stor självsäkerhet och går alltför mycket upp i den rent administrativa sidan av saken."

Om *N.I. Bucharin* (Anklagad i tredje Moskvarättegången (1938). Dömd till döden och avrättad):

"Bucharin är inte endast en av partiets mest värdefulla och betydande teoretiker, Iran anses också med rätta som hela partiets favorit, men hans teoretiska uppfattningar kan endast med mycket stor tvekan betecknas som fullt marxistiska, ty det finns hos honom ett visst skolastiskt drag (han har aldrig lärt sig och som jag tror aldrig fullt förstått dialektiken)."

Om *Y.L. Pjatakov* (Anklagad i andra Moskvarättegången (1937). Dömd till döden och avrättad):

"Vidare Pjatakov – förvisso en man med enastående viljekraft och enastående förmåga, men han är alltför fängslad av administreringen, och den administrativa sidan av saken för att man skulle kunna förlita sig på honom i en allvarlig politisk fråga."

Om *Zinovjev och Kamenev* (Anklagade i första Moskvarättegången (1936). Dömda till döden och avrättade):

"...oktoberepisoden med Zinovjev och Kamenev var givetvis inte någon tillfällighet, men den kan lika litet läggas dem personligen till last som Trotskij hans icke-bolsjevism."

Om *J.V. Stalin*:

"Efter att ha blivit generalsekreterare har kamrat Stalin i sin hand koncentrerat en gränslös makt, och jag är inte säker på att han alltid kommer att kunna tillräckligt varsamt utnyttja denna makt."

Tillägg:

"Stalin är alltför grov, och denna brist, som är fullt tolerabel i vår mitt och i relationerna mellan oss kommunister, kan inte tolereras hos en generalsekreterare. Därför föreslår jag kamraterna att överväga ett sätt att förflytta Stalin från denna post och till den utse en annan person, som är överlägsen kamrat Stalin bara i ett avseende, nämligen att han är tolerantare, lojalare, hövligare och mer uppmärksam mot kamraterna, mindre nyckfull osv."

LEVE STALIN!

”Varför var det nödvändigt att krossa ‘trotskisterna’ för gott? Vad man än kan säga om de sovjetiska polismetoderna, är det likväl otillåtet att av detta dra slutsatsen att den europeiska ordningen har någonting att vinna på en seger för de ‘trotskistiska’ extremisterna. Motsatsställningen till regimen i Moskva får inte gå så långt att vi accepterar en så farlig lära som den om den permanenta revolutionen. Antag för en sekund att Leon Trotskij hade varit på Stalins plats: hundratals sovjetiska plan skulle redan vara i Spanien. Och det säger allt.”

Henri de Kerrily, ledare för de franska fascisterna, i rörelsens organ *Echo de Paris* 1936. (Citerat efter M. Shachtman, *Behind the Moscow Trial*, s. 71 f. Sv. övers [Bakom Moskvarättegången](#) s 43)

FOLKFRONTERI HURRA!

Brev till ”det fascistiska gamla gardet och till den fascistiska ungdomen” från Italiens Kommunistiska Parti:

”Vi förklarar att vi är redo att kämpa tillsammans med er och med hela Italiens folk för att genomföra det fascistiska programmet från 1919 och varje krav som representerar ett särskilt eller allmänt direkt intresse för arbetarna och folket i Italien. Vi är redo att kämpa med alla som verkligen vill kämpa, mot den handfull parasiter som suger ut och förtrycker nationen och mot de byråkrater som står i deras tjänst... Låt oss räcka varandra handen, barn av den italienska nationen! Låt oss räcka varandra handen, fascister och kommunister, katoliker och socialister, människor av olika strömningar! Låt oss räcka varandra handen och låt oss gå sida vid sida för att säkra medborgarnas rätt till existens i ett civiliserat land som vårt! Vi har samma mål: att göra Italien starkt, fritt och lyckligt... De nuvarande härskarna i vårt land vill dela upp Italiens folk i fascister och icke-fascister. Låt oss höja en fana för folkets enighet, för bröd, arbete, frihet och fred.”

Brevet är undertecknat av Nicoletti, sekreterare i Italiens kommunistiska parti, och återgivet i Kominterns officiella tyskspråkiga organ *Rundschau* nr 37, 20 sept 1936, s. 1498. (Citerat efter M. Shachtman, *Behind the Moscow Trial*, s. 73)

SKÅL ADOLF!

”Jag känner till hur mycket det tyska folket älskar sin Führer. Jag föreslår därför en skål för hans hälsa.”

Stalin den 24 augusti 1939

FRAMÅT MARSCH!

”Röda armén har halshuggits; 80% av dess befälhavare har likviderats. Röda armén har försvagats som aldrig förr; detta är den grundläggande faktor som bestämmer mitt beslut. Det är nödvändigt att starta kriget för att hindra skapandet av nya kadrer.”

A. Hitler

HOSIANNA!

”Moskvatrogen har /Knut ”Krabban”/ Olsson alltid varit. När Stalin dog höll han griftetalet i Konserthuset. Varför har han blint trott på Moskva?

Olsson förklarar det så här. Visst har han tvekat. Chockad blev han när Ribbentrop-Molotov-pakten slöts. Men liksom den religiöse har sin tro, har Olsson i slika stunder av tvivlan gripit efter halmstrået och sagt sig: – De ryska ledarna är inga dumma politiker. De måste veta vad de gör. Du, Knut Olsson, begriper det inte just nu. Men de har nog rätt...

Olssons stora tragedi i livet är, har många sagt, att han inte blev socialdemokrat. Då hade han varit borgarråd många gånger om.” *Dagens Nyheter* 25 juni 1972